

Din clasă, acasă

Ghid de identitate culturală românească

Coordonator: Alexandru L. Cohal

editura
palatul
culturii

iași
2020

Autori:

Alexandru L. Cohal
Ioana Repciuc
Adina Hulubaș
Dan Gabriel Sîmbotin
Flavius Viaceslav Solomon
Florin Teodor Olariu
Veronica Olariu
Andrei Cușco
Ioan Mircea Farcaș
Ana Daniela Farcaș
Dorin Dobrinicu
Alexander Rubel
Lavinia Grumeza
Leonidas Rados
Hannelore Baier
Ramona Besoiu
Ioan Marian Țiplic
Sorin Radu
Roxana Gabriela Curcă
Oana Topală
Dorina Apostol
Mariana Paliev
Mihaela Horumbete
Lucian Eduard Condruț

Acest volum este publicat în cadrul Proiectului
Migrație și identitate în spațiul cultural românesc. Abordare multidisciplinară
(CCCDI – UEFISCDI, PN-III-PI-1.2-PCCDI-2017-0116 I 48PCCDI/2018)

Toate drepturile rezervate. Nicio parte din această publicație online nu poate fi reprodusă sau folosită **în scop comercial** în niciun fel și prin niciun mijloc – fotografic, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau sisteme de stocare și interogare a datelor – fără acordul prealabil scris al editurii și/sau al autorului. Autorul poartă responsabilitatea textului și fotografiilor conținute în această publicație.

© Editura PALATUL CULTURII, 2020
Piața Ștefan cel Mare și Sfânt, Nr. 1, Iași 700028, România
Tel.: 0040 232 218383 Fax: 0332408166
www.palatulculturii.ro
ISBN versiune electronică: 978-606-8547-49-7

copiilor

Prefață

0. Ce este această carte

Ghidul răspunde exigenței educatorilor români din străinătate de a arăta copiilor români „normalitatea” migrației concomitent cu „firescul” românității de peste hotare. Profesorii și părinții vor putea deopotrivă să-l consulte, iar destinatarii finali ai acestuia sunt copii de migranți cu vârste școlare de la ciclul preșcolar la cel liceal.

Ghidul oferă instrumente pentru înțelegerea mai profundă a relației dintre mișcare și sedentarism, deconstruind imaginile mai mult sau mai puțin stereotipate pe care majoritari și minoritari deopotrivă le construiesc pe seama migrației, din cele mai vechi timpuri până azi. Nu mai puțin important, Ghidul vine în întâmpinarea dificultății acestor tineri de a detecta elementele definitorii și autentice ale românității, în frământarea lor profundă, cu totul comprehensibilă, cauzată de procesele de imersiune în cultura țării de destinație a migrației.

1. „Migrație și identitate în spațiul cultural românesc”

Câteva informații despre etapa de cercetare care a stat la baza proiectării și a realizării Ghidului sunt necesare pentru a arăta motivele alegerilor făcute. În intervalul 2018 - 2020, împreună cu colegi de la filiala din Iași a Academiei Române, Florin Teodor Olariu, Ioana Repciuc, Veronica Olariu, Adina Hulubaș, Dan Gabriel Sîmbotin, la care s-au alăturat colegi de la Universitatea Tehnică Cluj-Napoca – Centrul Universitar de Nord Baia Mare, Ana Daniela Farcaș și Ioan Mircea Farcaș, am realizat cercetări de teren în vederea înțelegerii specificului actual al migrației românești din Italia, Spania și Franța, în cadrul proiectului „Migrație și identitate în spațiul cultural românesc”¹.

Centrată pe studiul *familiei migrante* ca unitate conceptuală fundamentală a fenomenului migrației, o mare parte a acestei cercetări s-a focalizat pe studiul adulților migranți și o parte consistentă pe studiul copiilor, în relațiile pe care le întrețin în familie și la școală. Mai precis, au fost efectuate interviuri cu familii ale românilor din Italia, Spania și Franța (2018-2019), s-a asistat la ore de „Limbă, Cultură și Civilizație românească” (2018), a fost organizată o masă rotundă pe tema predării limbii române ca limbă „nematernă / străină / maternă bis” în cadrul unui congres internațional² (2018). Faza finală a constat în realizarea Ghidului, lucrare ce adună în paginile sale contribuțiile a 23 de autori proveniți din mediul școlar și universitar, majoritatea lor fiind cercetători ai proiectului MIRO (2019-2020). Rezultatele cercetării au arătat că nevoile intermediarilor (educatorii) și ale destinatarilor finali (copiii) nu puteau fi rezolvate prin scrierea unei cărți în plus despre migrație

¹ <https://miro.acadiasi.ro>, Proiectul 2, „Componenta etnolingvistică a identității în contextul migrației: comunitățile românofone din Europa Occidentală”.

² https://www.philippide.ro/pages/manifestari_stiintifice.html

sau despre cultura română, dacă doream ca rodul muncii noastre să servească scopului propus. Situația din teren a arătat că, dimpotrivă, pentru ca Ghidul să ajute realmente, era nevoie de o abordare în consonanță cu (1) specificul beneficiarilor acestuia (copiii migranților în interiorul familiei migrante), (2) specificul intermediarilor actului educativ (profesori și, din nou, părinți), (3) specificul contextelor de predare/învățare a elementelor de limbă, cultură și civilizație românească. Următoarele paragrafe ilustrează concluziile rezultate în urma cercetării și expun deciziile editoriale luate în realizarea Ghidului.

1.1. Familia migrantă

Din lipsa experiențelor precedente în gestionarea migrației și în egală măsură din cauza curențelor economice, atenția migranților coagulați în asociații culturale sau grupați pe lângă parohii nu s-a îndreptat în mod consistent înspre transmiterea „identității” către copiii lor. Copiii migranților sunt considerați români „din oficiu”, atât lingvistic cât și cultural, pentru simplul fapt că părinții lor sunt români. Mulți părinți aleg să nu vorbească românește în familie într-o cantitate suficientă transferării limbii de origine către generația copiilor și nici nu intenționează să-i stimuleze pe aceștia să citească și să scrie în limba română; toate acestea vin în schimbul speranței unei mai rapide integrări în societatea gazdă. Or, cum socioantropologia migrației a arătat în mod convingător, este la nivelul celei de a doua generații de migranți locul în care „se joacă” conservarea identității culturale și în urma căreia rezultatul merge ori către o a treia generație complet amnezică, ori către o a treia generație în care elementul românesc, în ciuda unor firești hibridizări și repoziționări, coexistă în creuzetul identitar alături de cel majoritar, dat de cultura țării gazdă.

Concluziile cercetării comportamentelor etno- și socio-lingvistice ale migranților în raport cu limbile și culturile în contact din Italia, Spania, Franța, în special pentru prima generație de migranți, afirmă menținerea trăsăturilor românității în liniile sale definitorii, respectiv conservarea limbii – în ciuda unui aparent declin – cât și a unor atent păstrate obiceiuri și tradiții precreștine și creștine, în concomitență cu accelerarea aculturației, prin absorbția de caracteristici cultural-identitare proprii țărilor de destinație a migrației.

Cum se manifestă, prin urmare, identitatea românească la migranții pe care i-am studiat?

Aceste manifestări cuprind o paletă largă de exprimări ale românismului, de la exagerări naționaliste revanșarde, însoțite de falsificări grosolane ale adevărilor istorice, până la patriotism autentic, în esență critic față de propria cultură; de la adoptări comerciale ale tradițiilor până la înțelegeri profunde ale obiceiurilor, superstițiilor și credințelor creștine și precreștine (re)activate în țara de destinație a migrației. Între aceste extreme se află majoritatea silențioasă, cea care interpretează cum consideră a fi mai oportun postura dificilă, dar stimulantă, de a se situa „între lumi”, adoptând acele atitudini și comportamente utile proiectului migrator. Lucru limpede, cu cât copiii lor înaintază în cariera școlară, cu atât perspectiva întoarcerii în România se îndepărtează și cu atât crește nevoia de a oferi tinerei generații suport lingvistic, cultural, psihologic. De fapt, în schimbul unei credințe despre o românitate unică, superioară și neînțeleasă, migranții români și cu precădere copiii lor au nevoie mai degrabă de un set de informații furnizate de specialiști avizați despre ceea ce are de spus civilizația românească și despre ceea ce aceasta manifestă ca potențialitate, în concertul european și mondial, cu excelențele și cu limitările ei actuale.

1.2. Educatorii: părinți și profesori români în străinătate

Elemente de limbă, cultură și civilizație românească sunt oferite copiilor de migranți prin intermediul organismelor din țările gazdă care promovează multiculturalitatea, în școli și în asociații cu profil multicultural, dar mai ales datorită organismelor din România care derulează proiecte de susținere a identității românești pentru românii din afara țării. Aici ne referim deopotrivă la atenția oferită de ministerul de profil minorităților românești istorice, la granița cu Ucraina, Republica Moldova, Serbia etc., cât și comunităților de români din recentul val de migrație în Europa Occidentală (Italia, Spania, Marea Britanie etc.). Dacă țările care îi primesc sunt interesate mai cu seamă să îi încorporeze pe migranți și, în special, pe cei din a doua generație, pe care îi numesc „noii italieni”, „noii spanioli” ș.a.m.d., prin derularea programelor culturale pe termen lung România are un dublu interes: să îi susțină pe migranți în calitatea lor de cetățeni români în afara granițelor și să înlesnească revenirea celor care, astăzi în afara granițelor, în viitor ar putea alege să se întoarcă în țara de origine.

E limpede că în ambele cazuri subiecții asupra cărora se concentrează cele mai ample acte cultural-educative prin instituții sunt copiii și tinerii, așa-zisa a doua generație de migranți. Atenția trebuie să se focalizeze mai ales asupra celor cu vârste școlare mici și medii, pentru care cultura părinților este de multe ori o cultură exotică și pentru care limba acestora este în multe cazuri o limbă cvasi străină.

Începând cu 2007, Ministerul Educației și Cercetării din România oferă copiilor recentei emigrații românești în țări precum Italia, Spania, Belgia, Franța, Portugalia etc., prin intermediul școlilor unde există un număr suficient de mare de elevi românofoni interesați, un curs opțional de *Limbă, Cultură și Civilizație românească*, curs ținut de educatori, învățători și profesori români care au reședinta în respectivele țări, în proporție covârșitoare ei înșiși migranți, experți în limba țării gazdă. Inițiativă a Institutului Limbii Române, cursul de LCCR pune la dispoziția copiilor români, cel mai adesea bilingvi cu competențe minime ori inexistente de română scrisă, o cantitate însemnată de informație în limba română și permite astfel conservarea unei laturi esențiale a identității românești.

Alte inițiative similare, care nu au totuși anvergura cursului de LCCR, au loc pe lângă parohii, la inițiativa altor migranți români, cadre didactice specializate sau preoți și soțiile acestora, care adună în principal copiii credincioșilor în zilele de duminică și câteodată în vacanțele școlare, în jurul unor ateliere tematice în care învață pictura, olăritul, sau în cadrul unor ore de limbă și cultură română.

În fine, realizările cu cea mai redusă continuitate, dar nu prin aceasta de minimizat ca importanță, sunt cele organizate de asociații culturale cu specific românesc sau cu specific multiethnic, în care profesorii conduc proiecte de o săptămână sau de mai multe luni în care copiii migranților români învață elemente de cultură română, prin intermediul mai multor tipuri de inițiative: tabere de teatru, ateliere de arte și meserii, excursii, inclusiv în România etc.

Titlul volumului, „Din clasă, acasă”, nu este unul întâmplător: cum rolul familiei este extrem de important în actul educativ, mai ales la vârstele școlare la care ne-am oprit, acest Ghid va putea fi folosit inclusiv cu adulții din familie, copiii lor fiind invitați de dascăli să ia acasă (prin fotocopiere) pagini din Ghid, pentru lecturi ulterioare. Sensul principal pe care titlul aspiră să-l inducă cititorului este că informația oferită aici îl poate ajuta pe copilul migrant să

parcursă, prin descoperire și învățare, traseul inițiativ dintre **clasă** – spațiul educativ formal sau informal situat departe de casă, și **acasă**, locul intim în care individul își construiește pe cont propriu o lume întreagă, bazându-se pe percepții, senzații și credințe, adaptate locului și momentului. Acel „acasă” ultim pe care aspirăm să-l insuflăm reprezentanților celei de a doua generații de români din străinătate este un spațiu primitiv și loial în care pot să-și facă loc câteva dintre reprezentările emblematică ale românității, cristalizate în unele dintre momentele sale culturale tipice.

1.3. Specificul contextelor de predare/învățare

Nevoile copiilor migranților au rezultat a fi altele decât cele ale copiilor de aceeași vârstă din țară. În fața acestei realități, ne-am pus două întrebări: ce trebuie să conțină un *Ghid de identitate culturală românească* și cum trebuie să fie structurată informația, în așa fel încât să ajungem la o mai bună alegere a conținutului și la o structurare mai eficientă a informației?

Răspunsul la prima întrebare este următorul: dacă o definiție de lucru a identității culturale, istorice, geografice, sociale este modul în care o comunitate, un popor, se raportează la valorile perene ale umanității și la schimbările și provocările din jurul său, atunci cu atât mai mult pentru copiii de migranți povestea românității este una care se citește prin comparație cu narațiunile altor popoare. Așadar, subiecte precum nașterea, nunta, sărbătoarea, vecinul, străinul, arta, frumosul, urâtul, învățarea, călătoria, mișcarea de populații, cu toate declinările sale (migrația internă, internațională, deportarea, exilul etc.), moartea, familia, școala, munca etc., au fost tratate de autorii cărții din perspectiva comparației cu alte culturi, îndeosebi cu cele din țările europene, unde acești copii trăiesc, au prieteni, călătoresc, studiază. Contrastivitatea culturală, ori de câte ori a fost posibil, definește fiecare unitate a Ghidului de față.

Un alt aspect important legat de conținutul tuturor textelor este centralitatea „familiei”, în special a „familiei migrante”, în care copilul are un rol central, fiind și subiectul cel mai expus, cel mai sensibil, față de care toate celelalte interese ale adulților trebuie să se subordoneze. „Personajul principal” al Ghidului este copilul, în calitatea sa dublă de fiu/fică și elev; „personaje secundare” sunt adulții, în calitatea lor esențială de educatori, ori ca părinți/bunici, ori ca dascăli, fie ei profesori LCCR, fie ei profesori improvizați, dar nu mai puțin importanți, în diferite organizații, cluburi, asociații sau parohii cu interes pentru românitate. În paginile Ghidului, toți acești actori își vor găsi părți relevante ale experiențelor lor de migrație, experiențe în care, oglindindu-se, vor putea să observe cum și dacă acestea influențează ceea ce cred despre ei înșiși, despre alții, ori ceea ce alții cred despre ei ca români.

O altă provocare la care Ghidul răspunde cu succes este cea legată de structurarea informației. Cercetarea de teren din cadrul proiectului MIRO a confirmat faptul că, în marea lor majoritate, clasele de elevi, în cadrul orelor suplimentare organizate în școli, cât și grupurile de copii strânse în jurul unui educator, în cadrul orelor organizate în alte modalități decât cele „oficiale” (școlare) nu corespund criteriului omogenității vârstelor biologice ale copiilor, cu alte cuvinte grupul căruia profesorul i se adresează este compus cel mai adesea din copii cu vârste de 5, 6, 7, 8, 9 și chiar 10 ani, la aceeași oră de curs. Acest lucru impune o abordare psiho-pedagogică specifică, dar și existența unor materiale didactice care să permită profesorului să abordeze aceeași temă la grade de complexitate (atât cognitivă, cât și lexico-gramaticală) diferite. Este așadar necesar ca aceeași unitate de sens să fie abordată în două sau mai multe moduri, în funcție de grupele școlare țintă (preșcolari, elevi de ciclul primar, elevi

de gimnaziu, elevi de liceu), copii de migranți, cu care profesorul va dori să țină ore de limbă și civilizație românească.

Soluția tehnică aleasă în Ghid a fost aceea a împărțirii grafice a paginii în trei secțiuni, în care tema „lecției” este constantă, iar cele trei coloane se adresează, prin intermediul educatorului, diferitelor grupe de vârstă vizate. Astfel, prima coloană este destinată întotdeauna ciclului școlar celui mai mic, începând cu cel preșcolar, iar coloana din dreapta acesteia – ciclului imediat următor. Coloana a treia e dedicată întotdeauna educatorilor (fie ei profesori sau părinți), aceasta conținând explicația unor termeni de specialitate amintiți într-una dintre coloanele precedente. Niciodată nu „se sare” de un nivel, cu alte cuvinte, nu vom avea niciodată în aceeași pagină a Ghidului o coloană pentru nivelul primar urmată de o coloană destinată elevilor cu vârstă de liceu. În acest mod, educatorul va putea construi un parcurs educativ pe temele migrației și ale identității pe care îl va putea plia în funcție de vârsta copiilor și de gradul lor de înțelegere, inclusiv în funcție de gradul de competență lingvistică. Aceste soluții inovatoare au apărut inclusiv ca urmare a colaborării cu profesorii LCCR invitați în proiectul MIRO, o variantă redusă a Ghidului fiind experimentată în anul 2019, prin amabilitatea acestora.

Experiența LCCR

Profesorii LCCR ne-au împărtășit experiențele lor și ne-au pus la dispoziție schițele cu lecțiile pe care le desfășoară cu elevii, în marea lor majoritate adaptări ale materialelor avute la dispoziție și prin care aceștia căutau să răspundă eterogenității cu care se confruntau. În mare măsură, a rezultat că manualele clasice de limbă română, de geografie, de istorie etc. din școlile din țară nu fac față acestor provocări obiective și că predarea cursului LCCR implică un nivel de experimentare ridicat.

Astfel, mulți profesori LCCR sunt obligați de realitatea de la școală și de nivelul lingvistic al elevilor (în general mai scăzut decât s-a putut preconiza în programa inițială) nu numai să adapteze radical lecțiile din manuale, dar și să compună *ex novo* unități didactice cu care să poată capta grupul de elevi, pentru a-l putea conduce pe un drum al acumulărilor de cunoștințe. O oră de curs LCCR se desfășoară o dată pe săptămână – cel mult de două ori. La ea putem găsi în clasă un grup de 10-15 copii de vârste școlare diferite, cu „vechimi” ale migrației diferite, cu durate în ani de școală în limba română diferite și cu intenții diferite în a avea continuitate în frecventarea cursului LCCR. Aceste dificultăți îl condiționează pe educator să adapteze conținutul lecțiilor și forma de predare într-un ritm greu de imaginat într-o școală din țară.

2. Provocări

Niveluri de limbă română

Bibliografia de la care s-a plecat pentru deciziile legate de nivelul de limbă necesar în Ghid se regăsește în câteva lucrări recente, rezultate din cercetările efectuate la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj. Cităm aici *Descrierea minimală a limbii române (A1, A2, B1, B2) – un instrument lingvistic necesar în domeniul RLS/RLNM*, de E. Platon, I. Sonea, L. Vasiu, D. Vîlcu (2014), și *Manual de limba română ca limbă străină (RLS)*, de E. Platon, I. Sonea, D. Vîlcu (2012), ambele de la Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, disponibile și online (unde acronimul RLS înseamnă *româna ca limbă străină* și acronimul RLNM înseamnă *româna ca*

limbă ne-maternă). Firește, acesta a fost doar un punct de plecare, întrucât aceste manuale se adresează predării limbii române minorităților etnice din interiorul țării noastre, iar nu copiilor de migranți români din Occident, cele două populații prezentând caracteristici atât extralingvistice, cât și de repertoriu lingvistic diferite.

Dacă asupra contextului extra-lingvistic ne-am referit mai sus, în cele ce urmează vom enunța succint alegerile făcute în realizarea Ghidului din perspectiva limbii folosite.

Deși Ghidul nu este un manual de limba română, am ținut seama de complexul tablou recompus în urma cercetării și a parcurgerii literaturii de specialitate. Profilul lingvistic al grupului țintă (la rândul său compus din grupe școlare diferite, cum am văzut), este unul complex, în care nivelul de limbă română scrisă scade vertiginos odată cu scăderea vârstei, în care limba română este limbă minoritară într-un repertoriu lingvistic în care primează limba standard a țării de adopție și, eventual, dialectul sau limba regională de acolo. Cu cât elevii sunt mai mici, cu atât crește probabilitatea ca ei să fie de fapt monolingvi într-o limbă care nu este limba română. Chiar și cei cu vârste mai mari, care tind a fi bilingvi, au un grad de competență lingvistică mai scăzut decât copiii de aceeași vârstă din școlile din România, cauzat de mai puțină expunere la educație instituționalizată în română și de faptul că în general familia nu stimulează nici scrisul nici cititul în limba română.

Astfel, cu scopul de a facilita accesul la aceste texte, în vederea atingerii unui nivel inferior lui B2 pentru ciclul primar și inferior lui C2 pentru ciclul gimnazial, s-au urmat regulile expuse în cele ce urmează.

Pentru a ușura accesul la lexic, s-a ținut seama de câteva criterii esențiale: acolo unde s-a putut alege un cuvânt din fondul lexical principal al limbii române, acesta a fost ales în locul cuvintelor mai puțin frecvente în limba română (spre ex. „izolat”, în loc de „stinger”); acolo unde referentul se putea exprima printr-o sinonimie generoasă, s-a preferat folosirea unui cuvânt moștenit din latină, parvenit prin neogreacă sau de circulație romanică, însă acolo unde cuvintele aparțineau lexicului fundamental, s-au dat bineînțelese cuvinte ca „prieten” (în paralel cu „amic”), „babă”, „iubire”, „nevoie”, de proveniență slavă.

Nivelele gramatical și sintactic au fost „coborâte” până în maximum B1 pentru primar și maximum C1 pentru gimnaziu, inclusiv prin strategii precum: alegerea unor forme gramaticale mai simple (perfectul compus în locul mai mult ca perfectului, spre exemplu), evitarea unor sintaxe complexe (inversiuni, anacoluturi etc.). Acolo unde nevoile conceptuale ale unităților didactice s-au dovedit a fi mai importante decât criteriile de mai sus, au avut întâietate primele, autorii lăsând în text structuri lexico-gramaticale și sintactice deasupra nivelurilor B1 și C1, cu convingerea că eventualele dificultăți vor fi lămurite de educatori.

Unele repetiții, adăugiri explicative, reluări la depărtare ale conceptelor au rolul de a permite înțelegerea și fixarea informațiilor furnizate, ele putând fi întâlnite mai ales în textele dedicate vârstelor școlare mici. Îngeneral se va observa că atât complexitatea conceptuală a temei tratate cât și nivelul lingvistic sunt mai scăzute decât cele din manuale sau culegeri de texte din România destinate aceluiași vârstă școlare. Efortul autorilor a fost unul constant în acest sens, mai cu seamă pentru că, după cum se știe, în popularizarea temelor literare, filosofice etc., dar și în cazul celor științifice, a scrie simplu fără a cădea în banalitate este cel mai greu, cum greu este să obții un text atractiv care să conțină și elemente de conținut care să suscite interesul de moment, dar care să și îndemne la cugetare și lecturi ulterioare de aprofundare.

Aspecte grafice

Textele sunt dispuse în coloane jurnalistice, cu scopul de a facilita lectura. Pentru a ușura reperarea cuvintelor pe rând, exercițiu tipic activității de recitare, am ales alinierea textelor la stânga. Fotografiile color au fost alese și prelucrate pentru a putea fi vizibile și în situația în care paginile cărții vor fi fotocopyate alb-negru. Pentru a nu îngreuna citirea, cu precădere în formele fotocopyate ale lecțiilor, am ales să nu folosim semnalarea sintagmelor importante prin text cursiv (*italic*), cu excepția titlurilor publicațiilor citate în bibliografie și a cuvintelor din glosar. În schimb, conceptele, sintagmele importante și cuvintele semnalate de autor sunt marcate cu ghilimele [ex. it. „auguri e figli maschi!"]. Glosarul a fost fixat în partea opusă cotorului cărții, pentru a preîntâmpina eventualele lipsuri din text ce ar putea să rezulte din imperfecta fotocopiare a paginilor. Ariile disciplinare din care provin unitățile didactice (etnologie, filologie, socio-antropologie, istorie și arheologie) au fost semnalate printr-o culoare iar nivelurile cărora li se adresează acestea (preșcolar, primar, gimnazial, liceal) sunt indicate deasupra coloanelor a doua și a treia.

Subiectele lecțiilor

Autorii textelor sunt specialiști în domenii precum pedagogia, socio-antropologia, filologia, etnologia, istoria, arheologia, unii dintre aceștia fiind practicieni sau autori de alte manuale și inițiative de popularizare a cunoștințelor de nivel academic. Subiectele abordate pleacă de la temele migrației și ale identității văzute ca procese desfășurate în timp și spațiu, cu accent pe migrația românească, selectând apoi acele trăsături identitare românești ce pot fi raportate la experiențele altor culturi, cu precădere cele din țările de destinație ale migrației. Experiența românilor ca gazde ale altor culturi și etnii, în relația cu minorități naționale precum sașii sau romii, își găsește și ea locul în paginile Ghidului. Unitățile lui sunt grupate în patru secțiuni: etnologia, istoria și arheologia, filologia și socioantropologia migrației. Nu puține unități ale Ghidului ies din limitele acestor secțiuni, ceea ce corespunde atât obiectivului nostru inițial, cel al multidisciplinarității subproiectelor și echipelor de cercetare din proiectul complex MIRO (cfr. *infra*) cât și necesității de a întocmi texte mai atrăgătoare și mai accesibile publicului țintă. Lesne de intuit, Ghidul nu acoperă toate posibilele subiecte ale migrației și ale identității românești în migrație; în acest sens, cu scopul de a înlesni educatorilor conceperea propriilor subiecte, am adăugat modelul grafic pe care l-am folosit, la finalul celor patru secțiuni.

3. Autori

De la Filiala Iași a Academiei Române, Alexandru L. Cohal, Ioana Repciuc, Adina Hulubaș, Florin Teodor Olariu, Veronica Olariu (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”), Dan Gabriel Sîmbotin (Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”), Flavius Viaceslav Solomon, Andrei Cușco, Dorin Dobrințu, Leonidas Rados (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”), Alexander Rubel, Lavinia Grumeza (Institutul de Arheologie); Roxana Gabriela Curcă de la Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași, Ioan Mircea Farcaș, Ana Daniela Farcaș de la Universitatea Tehnică Cluj-Napoca – Centrul Universitar de Nord Baia Mare; Sorin Radu, Hannelore Baier, Ramona Besoiu, Ioan Marian Țiplic de la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu; Oana Topală (profesor colaborator al ILR, abilitată în predarea limbii române și limbii franceze, originară din Iași, în prezent „profesor de limba română și interculturalitate” în Federația Wallonie-Bruxelles),

Mariana Paliev (profesor colaborator al ILR, la bază învățătoare și profesor de științe umane, originară din Ploiești, psiholog școlar la Centrul Județean de Resurse Educaționale și Asistență Psihopedagogică – Ploiești, în prezent „cadru didactic la școlile Somma Lombardo și Saronno”, Lombardia și Piemont, Italia), Dorina Apostol (profesor colaborator al ILR, la bază învățătoare, originară din Galați, în prezent „cadru didactic la CEIP Serra Gelada, CEIP Els Tolls etc.”, Comunidad Valenciana, Spania), Mihaela Horumbete (profesor colaborator al ILR și profesor colaborator al Institutului Cultural Român, la bază profesoară de limba și literatura română, originară din Sibiu, în prezent „cadru didactic la CEIP Gabriel y Galan, CEIP Virgen de la Ribera, Madrid, Spania), Lucian Eduard Condruț (profesor colaborator al ILR, la bază profesor de limba și literatura română, originar din Brăila, în prezent „cadru didactic la CEIP Calixto Ariño, CEIP Miraflores etc.” din Zaragoza, Spania).

Mulțumesc tuturor colaboratorilor, subiecților intervievați, copiilor, colegilor, profesorilor de LCCR, elevilor și, bineînțeles, autorilor care semnează unitățile Ghidului. Recunoștința mea se îndreaptă în special către Ioana Repciuc și Adina Hulubaș, a căror pasiune și pricepere au contribuit decisiv la apariția acestui volum.

Iași, 9.11.2020

Editorul

etnologie

Botuș - Suceava, 1980. Foto: Ion H. Ciubotaru, Arhiva de Folclor a Moldovei și Bucovinei

Preșcolar

Mama Mariei a anunțat-o că va avea un frățior peste câteva luni. Ieri se plimbau pe stradă și o femeie care vindea mere a venit la mama ei:

- Poate ți-e poftă, uite un kil de mere!
- Mulțumesc, arată bine într-adevăr. Sunt dulci?
- Da, dulci și proaspete!

Ghicitoare:

Merge duda pe cărare,
Patru ochi, patru picioare,
Patruzeci de unghișoare.

(Femeia însărcinată)

Primar

Cea mai răspândită convingere din perioada sarcinii este aceea că toate poftele alimentare ale femeii gravide trebuie să fie îndeplinite, în caz contrar este posibil să se piardă copilul. Prin urmare, oamenii se simt obligați să le dea viitoarelor mame tot ce ele își doresc.

Popoare aflate la mari distanțe pe glob au credințe similare, ceea ce arată că temerile umane sunt universale. Și în Peru se spune că femeia însărcinată care nu mănâncă ce dorește va suferi un avort spontan. În alte țări se crede că va ieși un semn pe copil în forma alimentului neprimat (Egipt, Senegal, nordul Africii).

La italieni, pe lângă acest efect se adaugă o naștere foarte dureroasă, de unde și expresia „togli una voglia, levi una doglia” – „o poftă în plus, o durere în minus”.

Field, C. (2010), *Rites of Passage in Italy*, în „Gastronomica: the journal of food and culture”, University of California Press, Berkeley, vol.10, nr.1, p. 32–37

Bartoli, L. (2007), *Venir au monde. Les rites de l'enfantement sur les cinq continents*, Petite Bibliothèque Payot, Paris

semn din naștere

modificare de culoare a pielii, de diverse forme, care nu dispăre pe parcursul vieții

dudă

fructul dudului, de culoare albă sau roșu închis, cu gust dulce

deochi

boală misterioasă ce se instalează subit, manifestată prin stări de amețală, dureri de cap, tremur, greață. Poartă numele cauzei sale, este „din ochi”, provocată „de ochi”

descântec

text literar (poezie) folosit pentru tratarea bolilor, alături de leacuri și remedii vechi. Formula magică este însoțită de gesturi specializate (se suflă deasupra capului celui bolnav etc.)

pomană

dar, ajutor pentru cineva. Se crede că ajunge pe Lumea cealaltă, adică în viața veșnică

nași

familie ce mijlocește botezul și cununia, considerați „părinți spirituali”. Cele două evenimente din viață nu pot avea loc fără ei

cumetrie

petrecere după botez la care participă părinții, nașii copilului, rude și prieteni

Ieri s-a născut sora mea. Bunica a venit din România să o vadă. În timpul vizitei la spital, i-a legat la mână un fir roșu de lână ca să crească mare și sănătoasă.

Descântec (fragment):

Ieși deochi
Dintre ochi,
De la Vasile,
De la Neculai,
Să rămâi curat,
Luminat,
Ca argintul strecurat.

Tata se gândește pe cine să roage să o boteze pe Emilia, sora mea. Prietenul lui este politicos și harnic, așa că mâine va merge la el să îi ceară acest lucru. Dacă acceptă, el și soția sa vor deveni nașii surorii mele.

Strigătură la cumetrie:

Cine-i om de viță bună,
Tot botează și cunună!

Se crede că până la botez copilul este foarte vulnerabil. Firul de ață roșie la mână atrage atenția oamenilor și ferește de deochi.

În Italia, Spania și Germania copiii nou-născuți sunt îmbrăcați în roșu complet pentru a fi feriți de rele. Denumit în țările acestea „malocchio”, „mal de ojo” și „bösen Blick”, iar în Franța „mauvais œil”, deochiul este o amenințare pretutindeni în lume. În lumea arabă, talismanul împotriva privirilor răuvoitoare are chiar forma unui ochi albastru, într-o mărgea numită „nazar”.

Italiana, franceza, spaniola și româna au un termen specializat pentru această înrudire, care în alte limbi (cum ar fi engleza) nu există. Italienii spun „compare”, spaniolii „comadre”, francezii „commère”, iar românii „cumătru”, ceea ce înseamnă „cu mama / cu tatăl”.

Alegerea nașilor este foarte importantă, pentru că se spune că le va semăna copilul. Cumătrul nu poate fi supărat, nu se permite cearta cu „cei care ți-au făcut pomană și ți-au botezat copilul”. Dacă va boteza o soră sau un frate nu i se va mai spune „soră” și „frate”, ci „cumătră” și „cumătru”, deoarece legătura spirituală este mai importantă decât cea de sânge.

Ciubotaru, S. (2005), *Folclorul medical din Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași

Ieri a fost botezul lui Mihai, fratele Danei. Astăzi familia lui, nașii de botez și prietenii au venit acasă la Mihai. Nașa îl spală pe fin cu o apă specială, în care s-au pus tot felul de lucruri alese de moașă sau de alte femei pricepute.

Mama lui Mihai crede că fiecare obiect pus în apă îi va aduce nou-născutului o calitate. El va fi:

Scump ca argintul,
Dulce ca mierea,
Bun ca pâinea.
Sănătos ca oul,
Roșu ca bujorul,
Atrăgător ca busuiocul
Și alb ca laptele.

Când baia s-a terminat, nașa l-a dus pe bebeluș la icoanele din casă, apoi femeile au turnat apa din cădiță la un copac din fața blocului în care locuiește Mihai.

Ghicitoare:

Am un pom
Cu ramurile în jos
Și cu rădăcina-n sus.
(Omul)

Se spune că așa cum îl curăță și cum îl îmbracă nașa, așa se va purta copilul când va crește și toată viața sa. Diferite boli ale pielii sunt puse în popor pe seama faptului că nu a fost spălat bine copilul la această băiță.

Baia conține ingrediente ce îi vor asigura copilului o viață fericită: busuioc pentru noroc, petale – frumusețe, ou – sănătate, ban – bogăție, sare – atractivitate, lapte – piele albă, orez – spor în toate, agheasmă – protecție divină etc. În localitatea Molise, situată în sudul Italiei, nou-născutul primea ca dar un ou și sare. Acestea simbolizau cunoaștere și pricepere.

Apa nu se aruncă oriunde, ci la un pom roditor, să crească și copilul înalt ca el, să aibă urmași (roade). În Germania și Elveția este foarte răspândit obiceiul de a se planta un copac la nașterea unui copil („Geburtsbaum”). Arborele poate fi văzut ca un „alter-ego” al omului, felul în care se dezvoltă dezvăluind viitorul comun.

Marian, S. F. (1995), *Nașterea la români. Studiu etnografic*, Grai și Suflet – Cultura Națională, București

Hulubaș, A. (2014), *Credințe despre naștere în contextul urban din Moldova. Memoria tradițională*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași

fin

relație de înrudire cu persoana care te-a cununat/ botezat

moașă

femeie în vârstă care ajută femeile să nască acasă la ele, în urmă cu aproape o sută de ani.

Nu avea școală medicală, cunoștea numeroase metode și remedii tradiționale. În prezent o femeie apropiată de mamă joacă acest rol la botez (duce copilul la biserică, pregătește apa de băiță a doua zi, o cară afară)

alter-ego

alt eu al persoanei, altă formă a identității acesteia

noroc

evenimente de viață fericite. În basme, eroii se duc adeseori „să își caute norocul în lume”, adică să dobândească o stare materială bună și să se împlinească afectiv

divinație

practică magică prin care se urmărește aflarea viitorului. Se folosește în special la începutul unei noi perioade: „calendarul de ceapă” descoperă lunile ploioase de peste an în Ajun de Sfântul Vasile; la debutul vârstei de căsătorie fetele vor să știe cum le va fi soțul etc.

magie prin contagiune

principiu magic care se sprijină pe ideea că două lucruri care au fost în contact se influențează reciproc și după ce sunt separate

Pavel a împlinit un an. Mama lui a pregătit casa de sărbătoare. Vor veni la ei nașii să îl tundă pentru prima dată.

După ce i-au luat din păr lui Pavel, nașii i-au adus o tavă plină de obiecte: chei de mașină, seringă, bani, creion, caiet, chiar și un ou. Toți cei de față voiau să vadă ce va alege prima dată. Pavel a luat seringă și mama lui a spus că se va face doctor.

Urare:

Să fie copilul frumos,
Sănătos, norocos, curajos,
Să ajungă om mare,
Conducător de oști
Și stăpân peste păsări și
animale

Ca Dumnezeu cel mare.

La fel ca la noi, nici la italieni nu are voie nimeni să scurteze unghiile copilului prima dată, sau să îl tundă, în afară de nașă.

Românii aruncă părul tăiat într-un loc unde își doresc părinții să ajungă copilul (ex. universitate), sau se poate păstra în casă, fiind considerat „norocul” lui.

Tava dată la un an pentru a afla viitoarea meserie este o practică întâlnită și în China, unde se cheamă „Zhuazhou” („alegere de la prima aniversare”), în Japonia – „Erabitori” („alege și ia un obiect”), Coreea – „Doljanchi” („prima aniversare”) și Vietnam – „Thôi Nôi” („părăsirea leagănului”).

Primul obiect luat de copil reprezintă simbolul ocupației sale, o divinație ce se bazează pe magia prin contagiune.

Hulubaș, A. (2012), *Obiceiurile de naștere în Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași

Părinții mei s-au cunoscut la Napoli și la scurt timp au decis să se căsătorească. I-am întrebat cum au ales ziua nunții lor. Mama a fost bucuroasă să-și amintească.

Era într-o primăvară, mama și tata locuiau de 2 ani în Italia. Mama știa de la bunicul că nu e bine să se căsătorească în luna mai și de aceea au amânat nunta pentru vară.

Ei aveau liber de la muncă într-o zi de marți și au ales la început această zi. Vecinii noștri italieni le-au spus că nu e bine să o organizeze nunta într-o zi de marți.

Nici bunica din România nu a vrut să plece la drum în această zi. Așa că s-au căsătorit duminică, în prima săptămână din luna iunie.

Cântec liric:

Frunză verde de păsat,
Tinerel m-am însurat,
Tinerică mi-am luat,
Iubește și mic și mare
Și-mi face des supărare.
Că trăiesc tot cu bănat
Numai eu îs vinovat,
Că-ntr-o marți m-am însurat.

Numeroase popoare consideră că nunțile în luna mai aduc nefericire tinerilor. Superstiția există la popoarele romanice (încă din Antichitate) cât și la ruși, germani și scoțieni. Proverbele susțin această credință: It. „La sposa majulina / Non si godi la curtina”; Fr. „Si comme le peuple dit vray, la mauvais s'épouse en may”.

Italianii mai spun „né di venere né di marte ci si sposa né si parte, né si inizia un'arte”, iar spaniolii zic ceva similar: „en martes ni te cases ni te embarques”.

Românii au și zicala „toate pe dos, și nunta marțea”. Ei nu pleacă la drum marți fiindcă în această zi sunt „trei ceasuri rele”.

Numele zilei marți vine de la zeul roman Marte (foto) care aducea războiul și cearta, deci marțea este o zi a dușmăniei.

Marian, S. F. (1995), *Nunta la români*, Grai și Suflet – Cultura Națională, București

Ciubotaru, S. (2010), *Obiceiuri nupțiale din Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași

nuntă
parte din riturile de trecere alături de naștere și înmormântare, evenimente ce marchează schimbări mari în viața omului

superstiție
convingere fără bază științifică, transmisă pe cale orală într-o anumită comunitate. Poate fi negativă (ceva rău se va întâmpla dacă...), sau pozitivă (ex. mă spăl cu ou roșu în prima zi de Paști ca să fiu sănătos tot anul, roșu în obraji)

zicală
expresie, proverb care conține o lecție de viață

ceas rău
moment periculos când poate fi dobândită o boală sau poate avea loc un accident. Poporul român pune aceste perioade nefaste pe seama unor duhuri nevăzute, ce doresc răul oamenilor

cântec
text artistic ce exteriorizează sentimente intense de iubire, jale, înstrăinare etc.

colac

(de la un vechi cuvânt slav, *kolo*, ce înseamnă roată) pâine consumată ritual la diferite evenimente importante din viața oamenilor

semănat

6

obicei de iarnă ce urmărește asigurarea pe cale magică a belșugului în anul care vine. Copiii aruncă boabe și urează: „Sănătatea noului și Anul Nou cu bine!” Orezul sau grâul aruncate în casă nu se mătură până a doua zi (pe 2 ianuarie), ca toată puterea lor fertilizatoare să se scurgă în temelie casei

orație

urare în versuri ce se ține în cadrul unor ceremonii tradiționale: când se aduc daruri, se ia mireasa de acasă pentru căsătoria în biserică etc. Conține povestiri despre evenimente simbolice

Valentina a fost astăzi la nunta prietenilor ei. În biserică, preotul a ținut o predică frumoasă în românește iar apoi a vorbit și în spaniolă, ca să onoreze pe invitații spanioli. Când ceremonia s-a terminat, lumea i-a așteptat afară cu boabe de orez. Toți aruncau peste ei, ca să fie fericiți toată viața.

Când nunta era aproape gata, Valentina a văzut că mirii au dăruit nașilor doi colaci mari. Ea și-a amintit că a dat această pâine frumos împletită și nașilor fetiței ei, când au botezat-o. Colacii aveau diferite modele pe ei și erau foarte gustoși.

Orație la colaci:

Iar noi, nașule, finii dumitale,
Nu ți-aducem parale,
Ci ne-arătăm cu colăcei
Foarte buni și frumoși.
Colăcei de grâu frumos,
Ca și fața lui Hristos
Să vă fie de folos.

În Antichitate romanii obișnuiau să arunce pe capul miresei grâu, obicei ce s-a păstrat până de curând în Sicilia și Sardinia. În prezent, la ieșirea mirilor din biserică se aruncă orez (în Italia și în Spania), pentru a atrage bogăție în viața lor.

În prima zi din an, la români se merge cu Semănatul și se dă cu grâu (sau orez, mai nou) în casele oamenilor. La nunți se aruncă acum bomboane.

Grâul este folosit și pentru colaci, o pâine rituală ce se dă nașilor de cununie în semn de mulțumire, după nuntă. Această coptură se face la ocazii deosebite și în Serbia, Bulgaria, Rusia, Ucraina și Ungaria.

La botez, colacii au rolul de a răscumpăra copilul de la nași. În cazul în care colacii nu se dau, se crede că copilul nu aparține părinților biologici, ci acelora care l-au botezat.

Field, C. (2010), *Rites of Passage in Italy*, în „Gastronomica: the journal of food and culture”, University of California Press, Berkeley, vol.10, nr.1, p. 32–37

Marian, S. F. (1995), *Nunta la români*, Grai și Suflet – Cultura Națională, București

George a fost ieri la cununia religioasă a verișoarei lui și i-a auzit pe părinți spunând așa către miri:

„Casă de piatră!”

Mama lui i-a explicat că așa se urează la căsătoria cuiva.

Tatăl lui George i-a povestit apoi că e mai scump să construiești o casă din piatră, deci tinerilor căsătoriți li se dorește să aibă parte de bogăție și fericire în căminul lor.

George a observat că italienii îi urau verișoarei lui „Auguri e figli maschi!” (Felicitări și copii băieți!) iar francezii, care erau prietenii mirelui, ziceau „Bon mariage!” (Căsătorie fericită!).

Foto: Ion H. Ciubotaru

Ghicitoare:

Am o grădină din patru pereți,
Împărțită înăuntru în mai multe părți
Și deasupra pusă o pălărie.
(Casa)

Casele la țară sunt construite astfel: în zonele montane, cu multe păduri, predomină lemnul atât pentru pereți, făcuți din bârne, cât și la acoperiș, format din draniță / șindrilă. Acolo unde s-a putut extrage piatra de carieră, cum este în ținutul Orhei din Republica Moldova, gospodăriile s-au ridicat cu această materie primă, inclusiv pentru garduri sau pentru cușca pentru cățel.

Orhei, Republica Moldova. Foto: Eugen Bâzgu

„Din cas-afară ieșeau,
'N grajd de piatră că intrau,
Caii de frâu că-și luau,
La fântână că-i duceau,
Cu apășoară-i adăpau;
Iar acas' de se-ntorceau,
Fân tocat că le dedeau,
De căpestre că-i legau,
La biserică mergeau
Sfânta rugă d-ascultau”

(Baladă)

Casele în piatră pot fi văzute și în Italia, Franța, Spania, Marea Britanie și peste tot unde pietrele fasonate sunt la îndemâna locuitorilor.

Bâzgu, E., Ursu, M. (2009), *Arhitectura vernaculară în piatră*, Î.E.P. Știința, Chișinău
Teodorescu, G.-D. (1982), *Poezii populare române*, Minerva, București

cununie religioasă
slujbă în biserică prin care este recunoscută căsătoria

arhitectură populară
modul și aspectul în care locuitorii unui sat își construiesc locuințele cu ajutorul meșterilor; abilitățile lor sunt transmise pe cale orală și prin ucenicie, fără studii într-o instituție

draniță, șindrilă
bucăți de lemn tăiate cu cuțite speciale, care se suprapun ca solzii la pește pentru a izola casa

carieră de piatră
șantier în aer liber în care se extrage piatra prin săpături, explozii etc.

apășoară
apă oferită cu grijă, alintată

a adăpa
a da apă la animale, a bea

fasonat
tăiat cu o anumită formă

mărțișor

obiect tradițional ce are numele derivat de la luna în care este oferit: martie. În satele din Constanța i se mai spunea mărțișuș, în cele din Prahova mărț, la Mehedinți mărțic. Obiceiul identic există și în Republica Moldova, în Bulgaria se cheamă martenitsa, în Macedonia martinka, în Albania marse, în Grecia manak, martes

pârliț

ars, fript; aici cu semnificația de insolație

mimosa

în limba română „acacia”

talisman

obiect care aduce noroc sau alungă răul. Trifoiul și potcoava sunt cele mai răspândite asemenea amulete

În fiecare an, Ana face mărțișoare cu mama ei pentru a le oferi pe 1 martie colegilor și doamnei educatoare. Ea răsuște un fir de ață albă cu un fir de ață roșie. Știe de la mama că este bine să ții la tine obiectele acestea norocoase:

„Cine poartă mărțișoare
Nu mai e pârliț de soare!”

După ce a fost purtat la încheietura mâinii sau în piept cel puțin șapte zile, mărțișorul se leagă de un pom. Dacă pomul va avea fructe multe și bune înseamnă că și omul care a ținut mărțișorul va fi sănătos și fericit tot anul.

Alteori, mărțișorul se rupe de la mână când se văd prima dată berzele pe cer și se aruncă după ele cu următoarele cuvinte:

„Na-ți negrețele și dă-mi albețele!”

adică păsările să ia ce e murdar (negru), și să aducă sănătate, piele albă, nearsă de soare.

Foto Sergiu Ciubotariu

Inițial, mărțișorul era oferit de părinți copiilor mici, înainte de răsăritul soarelui, pe data de 1 martie. Fetele de măritat mai purtau și ele mărțișoare la gât, cu un ban de aur sau argint, sau la încheietura mâinii, pentru a-și păstra pielea albă și frumoasă peste vară. Cu banul cumpărau caș și vin roșu. Flăcăii din Bucovina (județul Suceava) purtau mărțișorul la căciula din blană.

foto Varvara Buzilă

Românii din Italia au dus cu ei mărțișorul, tradus în italiană „marzolino”. El este explicat ca o „leggenda di primavera” ce are legătură cu revenirea vegetației după perioada iernii.

Așa cum arborii au puterea să se refacă după frigul lung, tot așa oamenii își doresc să redevină puternici și plini de viață. Firul purtat la mână și apoi legat la un copac fructifer stabilește o continuitate între forța naturii și viața oamenilor.

În data de 8 martie, în Italia se dăruiesc femeilor florile plantei „mimosa”, care sunt și primele flori ale primăverii. Se crede că planta de mimoză are puterea de a transfera forța sa către oameni.

Femeile primesc cel mai des aceste talismane fiindcă ele dau viață copiilor și au grijă de familie. Încă din preistorie se credea că femeile posedă taina vieții și că plantele rodesc datorită lor.

Niculiță-Voronca, E. (2008), *Datinile și credințele poporului român*, Saeculum Vizual, București

Hai să zicem una,
Una este luna.
Hai să zicem una
Să se facă două.
Două mâini copilul are.
Hai să zicem două,
Să se facă trei.
Trei crai vin din depărtare,
Hai să zicem trei
Să se facă patru.
Patru boi la plug se mână,
Hai să zicem patru,
Să se facă cinci
Cinci degete la o mână
Hai să zicem cinci
Să se facă șase
Șase zile lucrătoare
Hai să zicem șase
Să se facă șapte
Șapte zile-n săptămână,
Hai să zicem șapte
Să se facă opt
Câte opt la joc voinicii.
Hai să zicem opt,
Să se facă nouă
Nouă mai e sărbătoare.
Hai să zicem nouă
Să se facă zece
Zece-i nota cea mai mare!
(Numărătoare)

Lună, lună nouă,
Taie pita-n două
Și ne dă și nouă.
Că la vară-oi secera,
Că ți-oi da și dumneata;
Că la vară sunt bucate
Și la toți e sănătate
(Invocație către lună)

(Texte culese de Emilia Comișel)

Folclorul copiilor: poezii, cântece și jocuri cu rol distractiv și educativ, transmise în mediul tradițional oral de la o generație la alta, în aceeași limbă și cultură. De multe ori, acestea provin din folclorul propriu-zis, dar sunt treptat învățate și simplificate de copii.

Numărătorile: texte recitate sau cântate din folclorul copiilor, create pentru a-i învăța pe aceștia numerele cardinale prin rimă și prin simboluri ușor de reținut. Aceste texte fac apel la cunoștințe din viața de zi cu zi a copiilor și a părinților lor, cum ar fi cele despre univers (luna, soarele), sărbători (cei trei crai, 9 mai), forme de dans tradițional, ocupații (aratul).

Numărătorile sunt folosite și în cadrul unor jocuri (tip „De-a v-ați ascunselea”) pentru a elimina jucătorii prin „sortiri”. Aceste jocuri se întâlnesc în folclorul copiilor la multe popoare.

F.E. Meyerheim, „De-a v-ați ascunselea” (sec. XIX)

S-a observat că numărătorile specifice unor culturi diferite pot conține idei asemănătoare.

- în cultura italiană, „la filastrocca dei numeri”, 1 se referă la soarele de pe cer, 2 la cei doi ochi, 3 la magii care vin din depărtare;
- germană: 1, 2, 3: „Wie Kinder Zahlen lernen” sau „Eins, zwei, Polizei / drei, vier, Offizie / fünf, sechs, alte Hex’...”
- spaniolă, numărătorile aparțin categoriei folclorice „rimas infantiles”: „Poema de los números”, „Poema de Mocedades” etc.
- franceză: „comptines” (cea mai cunoscută: „Un, deux, trois, / Nous irons au bois...”).

Cântece-invocații (către lună, soare, ploaie): provin din magia populară și au scopul să atragă binele în folosul întregii comunități.

Comișel, E. (1982), *Folclorul copiilor*, Editura Muzicală, București
Rayna, S. (2015), *Lire en chantant, des albums, de comptines*, Érès, Toulouse

joc

(în primul text)
denumire alternativă pentru „dans popular”

luna nouă

fază a lunii; în credințele populare moment de început când vremea, recoltile și destinul oamenilor pot fi influențate de astre

9 mai

pentru români Ziua Independenței, când România devine stat independent, în urma războiului din 1877-1878; la nivel internațional este, printre altele, pentru statele Uniunii Europene, Ziua Europei

pita

termen vechi și regional pentru „pâine”. Termeni similari sunt și în alte limbi balcanice sau din Orientul mijlociu, iar în vocabularul alimentar vest-european cuvântul este folosit pentru a desemna tipurile de pâine plată, de formă rotundă sau ovală, provenite îndeosebi din lumea arabă

colindă

(sau colind) cântec tradițional românesc interpretat de un grup de colindători în perioada sărbătorilor de iarnă (24 decembrie – 6 ianuarie). Există colinde laice și religioase. Cele religioase tratează Nașterea în conformitate cu Biblia, cele laice, mai vechi, au subiecte agrar-pastorale, conțin urări hazlii, descriu bucuria sărbătorii, viața în gospodărie, frumusețea tinerilor etc.

colac

(de la „cerc”, în slava veche) cea mai importantă coptură tradițională românească, regăsită în forme și cu denumiri asemănătoare la popoarele slave (bulgari, ucraineni, cehi ș.a.)

presepiu

reprezentare a ieslei sau a peșterii din Betleem cu materiale decorative, statui sau păpuși. Tradiție de Crăciun în bisericile romano-catolice (sp. „belenismo”, it. „presepe”, fr. „crèche de Noël”)

Viflaim

termen popular vechi pentru toponimul sacru Betleem. Apare în textul colindelor religioase românești și ca denumire a teatrului popular de influență cultă numit regional și „Vicleimul”, „Păpușile”, „Craii”

Acum doi ani, în vacanța de iarnă, Maria a mers la bunicii ei din Bistrița-Năsăud. Acolo a făcut un om de zăpadă și a ascultat colindele cântate în sat. A mai văzut și copii care au venit cu Steaua în Ajunul Crăciunului. Aceasta era făcută din hârtie colorată strălucitoare. Toată lumea le deschidea ușa și le dăruia bani, dulciuri și colaci.

„Copii cu steaua”. Foto: Iosif Berman, 1929

Anul acesta de Crăciun, Maria a învățat colinde de la bunica din Feldru. Acestea sunt o poveste despre nașterea lui Iisus, despre magii și păstorii care l-au vizitat în Betleem. Bunica i-a spus Mariei că unele colinde românești vechi sunt povești despre viața la țară, despre animale și eroi de basm.

La școală în Spania, Maria a construit, împreună cu colegii ei, un presepiu. Când i-a spus ce a făcut la școală, mama și-a amintit că, atunci când era copil, în satul din Transilvania unde s-a născut, unii copii mergeau prin sat cu o cutie decorată în care câteva păpuși jucau o piesă de teatru cu Nașterea lui Iisus. Această piesă era numită Viflaim. În ziua de Bobotează, mama Mariei a cumpărat un Tortell. Maria a descoperit că seamănă cu colacii pe care bunica i-a copt de Crăciun acum doi ani.

În Imperiul Roman, oamenii se vizitau și-și ofereau daruri cu ocazia venirii Anului Nou, urându-și sănătate și viață îmbelșugată. Prima colindă cunoscută a fost descoperită într-o carte din secolul al XIII-lea din orașul Roma, scrisă în limba latină. Ea începea așa: „Bucurie și veselie / Să fie în această casă...”. De la romani, colindele au ajuns la toate popoarele europene. Colindele românești se aseamănă mult cu cele ale bulgarilor, ucrainenilor, dar și cu cele ale francezilor, italienilor, spaniolilor, englezilor ș.a. De exemplu, colinda „Steaua sus răsare” se aseamănă cu cea italiană „Tu scendi dalle stelle”, iar „Trei crai de la Răsărit” cu cea spaniolă „Ya vienen los Reyes Magos”.

În țările din centrul și vestul Europei, „Magii” sunt sărbătoriți pe data de 6 ianuarie, prin parade cum ar fi „La Cavalcata dei Magi” (Italia) sau „La Cavalcada de Reis” (Spania). În Franța, Belgia și Spania, oamenii obișnuiesc să mănânce cu această ocazie o prăjitură rotundă specială numită „Galette des Rois” (Franța, Belgia) sau „Tortell de Reyes” (Spania). În România și în general în țările majoritar ortodoxe însă, magii sunt sărbătoriți de Crăciun iar data de 6 ianuarie este dedicată sărbătorii de Bobotează (Botezul lui Iisus în râul Iordan).

În Anglia, Germania, Belgia, Polonia, Finlanda, grupuri de copii îmbrăcați în costumul Magilor și purtând o stea mare în mâini cântă colinde de Crăciun și de Bobotează. Ei sunt numiți „Cântăreții Stelei”.

Caraman, P. (1983), *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, Minerva, București

Colinda

În grădina soarelui,
La fântâna corbului,
Grele ploi că au plouat,
Grădinile le-au spălat,
Apoi soare-a răsărit,
Grădinile-au înverzit.
Grădină, grădină dulce,
Din tine nu m-aș mai duce
De mirosul florilor,
De glasul păsărilor. (Suceava)

Plugușorul

(...) Vă odihniți, gospodari, vă odihniți,
Dar la plugarii de afară nu vă gândiți,
Că uite afară-i primăvară,
Toate plugurile ară.
Și în sus s-a înșeninat
În jos s-a înînnourat,
Așa cum sunt mai bune
Timpurile de arat... (Suceava)

„La plug”. Foto: Romulus Vuia, 1933

Semănatul

Semăn grâu,
Semăn secară,
Până-n seară să răsară,
Până mâine,
Fie pâine!
Câtă șindrilă pe casă,
Atâția galbeni pe masă!
Câte pietre sunt la munte,
Atâția porci, vaci, boi, găște,
La dumneavoastră în curte!

La origine, Anul Vechi al romanilor era sărbătorit în luna martie, moment care coincidea cu reînnoirea naturii și începutul muncilor agricole de primăvară. Deși reforma calendarului impusă de Iulius Cezar în anul 45 î. H. a mutat în mod oficial Anul Nou în mijlocul iernii, la români amintirea marii sărbători a fecundității pământului din preajma echinocțiului de primăvară a fost păstrată în obiceiuri și texte populare despre sărbătorile de iarnă (decembrie – ianuarie).

Colindele românești laice arată bucuria în fața naturii, a vegetației bogate, a meselor îmbelșugate. Cel mai cunoscut refren al acestora – „Florile dalbe, flori de măr” – trimite la simbolul mărilor, pom înflorit aflat în mijlocul unui câmp sacru, anticipând fertilitatea viitoarelor recolte: „La câmpul curat, / La mărul rotat, / Unde-i bine de arat”.

„Primăvara la sat”, Micaela Eleutheriade, 1948

Plugușorul rostit în ajunul Anului Nou și Semănatul din dimineața zilei de 1 ianuarie descriu și anticipează activitățile specifice începutului de an agrar.

În multe țări europene se păstrează tradiția de a se mânca în ajunul Anului Nou fructe sau feluri de mâncare ce simbolizează abundență și înmulțire: struguri (Spania), rodii (Grecia), linte (Italia), gogoși (Belgia, Olanda), stafide (Portugalia) ș.a.

Ciubotaru, S. (2017), *Obiceiurile agrare din Moldova*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași

Cepraga, D.-O., Renzi, L. (2004), *Le nozze del sole. Canti vecchi e colinde romene*, Carocci, Roma

plugușor

poezie tradițională de urare intonată în ajunul Anului Nou (31 decembrie). În variante mai vechi ale ritualului presupunea chiar trasul unei brazde cu plugul în jurul gospodăriei celor colindați

măr

pom sacru în imaginarul popular. În folclorul românesc indică centrul lumii și simbolizează fertilitate și fecunditate

semănat

obicei practicat de copii în dimineața Anului Nou; aceștia intră neinvitați în casele oamenilor și aruncă grâu, orez, porumb, secară, semințe de cânepă prin toate colțurile locuinței, existând credința că astfel aduc belșugul acestor recolte în gospodărie

lințe

(it. „lenticchie”) mâncare tradițională de Anul Nou în Italia; este consumată deoarece se consideră că boabele de linte seamănă cu monedele romane și astfel oamenii care o mănâncă vor avea parte de mulți bani în anul care începe

gogoși

(în olandeză „Oliebollen”) desert tradițional olandez de Anul Nou, în formă de mici bile de aluat prăjite în ulei și umplute cu stafide

Jocurile cu măști: capra și ursul

capra

piesă de teatru popular prezentă mai ales în alaiurile de Anul Nou din zona Moldovei. Masca, alcătuită dintr-un bot de lemn, cu mecanism care permite deschiderea gurii, este purtată de o persoană ascunsă sub un covor sau o pânză, bogat ornamentate cu oglinzi, panglici, hârtie, mărgel colorate. În trecut, se considera că rolul Caprei era de a aduce belșugul Anului Nou în gospodăriile celor pe care aceasta îi vizita

ursul

joc cu măști din Moldova, în care personajul central e îmbrăcat în piei de oaie, de urs sau în ramuri de stuf. Ursul este condus de un Ursar, iar intriga piesei de teatru în care cei doi sunt implicați prezintă îmbolnăvirea și apoi vindecarea animalului

moșneagul

tip de mască frecvent întâlnit în alaiurile cu măști de iarnă sau de primăvară, reprezentând un personaj bătrân, îmbrăcat în haine ponoșite, decorate cu clopoței, piei de animale. Considerat un simbol al strămoșilor care participă la trecerea unui prag al anului și protejează comunitatea de pericole supranaturale

În perioada dintre Crăciun și Anul Nou drumurile unor sate din România, mai ales drumurile din partea de est a țării, adică din Moldova și Bucovina, sunt asaltate de grupuri de mascați. Aceștia sunt îmbrăcați în costume de animale sălbatice sau domestice (urs, capră, cerb, berbec, țap, bou, cal, cocostârc și altele). Ei sunt însoțiți de alte personaje cu înfățișare fantastică, în costume din piei de animale, cu panglici viu colorate și mărgel. Fața le este acoperită de măști făcute din pânză și carton, pe cap au pălării sau căciuli rupte, împodobite cu blănuri, pene. Cu toții duc instrumente ce fac sunete puternice. Trezind spaima și hazul oamenilor, Jocurile cu măști au rolul de a anunța venirea Anului Nou și de a alunga, așa cum se spune din bătrâni, răul din lume.

Capra (Dolhești, Iași), Urșii (Comănești, Bacău)

În afara obiceiului mascaților din timpul sărbătorilor de iarnă, o altă ocazie pentru purtarea măștilor o reprezintă, la români și la alte popoare din Europa, Lăsatul Secului de dinaintea postului Paștelui. Aceasta este perioada tradițională a Carnavalului.

Obiceiurile cu măști, de iarnă și de primăvară, au o vechime de cel puțin un mileniu.

Alaiul Cerbului (Heleșteni, Iași)

„Commedia dell'arte”, termen din limba italiană, e o formă de teatru apărută în spațiul italian care s-a inspirat din sărbătoarea populară a Carnavalului. Această formă a teatrului era cunoscută bine în lumea occidentală a Evului Mediu.

„Urât” (Văleni, Vaslui) Personaj din „Commedia”

Carnavalul venețian este un obicei cunoscut în întreaga lume. În mult așteptata zi de „giovedì grasso”, mascații se adunau în piața centrală a Veneției, lângă palatul ducal, creând o atmosferă exuberantă de dansuri, mișcări, zgomote și culoare. Sărbătoarea începea oficial pe 26 decembrie, atunci când teatrele se redeschideau după ce fuseseră închise timp de 10 zile, în așteptarea Crăciunului. Astfel, Carnavalul făcea din orice venețian un actor și din Veneția o imensă scenă.

Mască venețiană

Mască de „moșneag” (Vrancea)

Alte sărbători cu măști din lumea occidentală: Fastnachtsspiel (Germania), Sărbătoarea nebunilor (Franța), Festivalul Mardi Gras (S.U.A.), Carnavalul din Binche (Belgia).

Vulcănescu, R. (1970), *Măștile populare*, Editura Științifică, București
Adăscăliței, V. (2015), *Teatrul popular de Anul Nou din Moldova*, PIM, Iași

După Anul Nou, trebuie să așteptăm preotul cu crucea până la Bobotează, pentru sfințirea gospodăriei. Sosirea preotului e anunțată de un grup de copii care bate la ușa fiecărei case. După puțin timp, preotul sosește însoțit de cantor și, cu un mănunchi de busuioc, stropește camerele și pe fiecare din familie cu agheasmă, pentru îndepărtarea răului.

Busuioc

Ieri, în ajunul Bobotezei, am pus o crenguță de busuioc sub pernă, pentru a-mi visa ursitul. Azi dimineată, supărată fiindcă nu mi-am amintit ce am visat, am mâncat mai mult decât trebuia și am făcut indigestie. Atunci mama mi-a pregătit un ceai cu busuioc care mi-a calmat stomacul.

Primăvara, în ziua de Sângeorz, mama plantează busuioc în grădină. Vara, când face curățenie în dulapuri, ea pune între haine busuioc. Aromă sa alungă moliile, iar hainele miros frumos. Toamna, când fierbe bulionul, adaugă o crenguță în suc de roșii, care va avea un gust mai bun și se va conserva mai bine.

Busuioc pus la icoană

Expresii populare românești:

„a dregre busuiocul” – a repara o greșală, a salva aparențele;

„Pentru babă, fata moșneagului era peatră de moară în casă; iar fata ei, busuioc de pus la icoane”.

(Ion Creangă, „Fata babei și fata moșneagului”)

Busuiocul este utilizat încă din cele mai vechi timpuri, fiind folosit ca plantă magică, în ritualuri religioase, ca plantă terapeutică, și, bineînțeles în alimentație.

Numele busuiocului (în latină „basilicum”) înseamnă regal, maiestuos, princiar, de unde și ideea că acesta este o plantă nobilă. În limba greacă, busuiocului i se spune „vasilikos”, iar „vaselias” înseamnă rege. Există credința că numele lui Iisus, înainte de a fi botezat, a fost Vasile, abia după aceea primind numele de Hristos. Și francezii numesc busuiocul „l’herbe royale” (iarbă regală).

După ce e cules, busuiocul se pune la icoane sau la grindă, iar fetele sau femeile de la țară îl poartă la brâu, la sân sau în păr, pentru a avea noroc în dragoste și căsătorie. Feciorii îl pun la căciuli. La români, este considerat plantă magică, fiind folosit în descântece de dragoste și pentru alungarea răului sau a bolilor.

Ca plantă medicinală, busuiocul este folosit pentru ușurarea digestiei și la răceală, gripă sau dureri de cap. În Franța, esența de busuioc se folosește în industria parfumurilor. În unele țări din Europa și din Balcani, busuiocul se utilizează mult în bucătărie, pentru prepararea unor specialități cum ar fi „pesto”, „risotto”, suc de roșii sau supe.

Pesto cu busuioc

Niculiță-Voronca, E. (1998), *Datinele și credințele poporului român*, vol. I și II, Polirom, Iași
Candrea, A. (1999), *Folclorul medical român comparat*, Polirom, Iași
Florea, S. M. (2008), *Botanica populară română*, vol. I, Mușatinii, Suceava

Bobotează ziua de 6 ianuarie, când se sărbătorește faptul că Ioan Botezătorul a botezat pe Iisus Hristos în apele râului Iordan. Credincioșii consideră că agheasma luată de la biserică în această zi nu se va strica niciodată. Acum se sfințesc apele, preotul aruncă crucea în apă iar bărbații înoată după ea, cel ce o prinde urmând să aibă noroc tot anul

Sângeorz sărbătoarea „Sfântul Gheorghe” ce se ține în fiecare an în data de 23 aprilie. Este o sărbătoare de primăvară, semnifică renașterea, purificarea. De aceea, în Maramureș casele se împodobesc cu crengi de mesteacăn, iar băieții stropesc fetele cu apă

peatră formă veche pentru cuvântul piatră

mit al creației
povestire cu autori anonimi, adesea transmisă oral, care oferă o explicație a modului în care s-au format lumea și omul

ouă încondeiate
sau ouă împistrite, închistrite, picurate, scrise, muncite, pictate, împuiate.
După ce se spală și se fierb, ouăle se conturează cu ceară încălzită, cu ajutorul unui condei de ceară. Acestea sunt colorate prin scufundări repetate în vopsea (de la cea mai deschisă spre cea mai închisă). După colorare, se șterg urmele de ceară și se ung ouăle cu o bucată de slănină, pentru a căpăta luciu

Vinerea Mare
se mai numește și Vinerea Patimilor, este ultima zi de vineri înaintea Paștelui, ziua în care Iisus a fost răstignit

condei de ceară
(sau chișiță)
unealtă folosită la încondeierea ouălor, formată dintr-un bețișor ce are fixată la un capăt o pâlnie mică din alamă, prin care este trecut un fir de păr de porc

Înălțarea Domnului
(sau Ispas)
sărbătoare creștină ce marchează înălțarea la cer a lui Iisus, la 40 de zile de la Înviere (Paște)

Primar

Rareș și Flaviu au fost în vacanța de primăvară la bunici, în Țara Lăpușului din județul Maramureș, pentru a sărbători împreună Paștele. Aici au văzut cum femeile încondeiază ouăle în Vinerea Mare.

Ei au observat că desenele de pe ouă sunt forme geometrice (cerc, linie unduită, zigzag), forme inspirate din natură (soare, stele, frunze, flori, animale, insecte) obiecte de la fermă (fierul plugului, sapa, grebla).

Ou încondeiat cu „brăduț”, jud. Bacău

Acasă, în Franța, pentru că nu au găsit vopsea la magazin, băieții au vopsit ouăle așa cum făcea bunica în trecut, cu foi de ceapă uscată. Tot ea i-a învățat și să le ornameze prin lipirea unor frunze sau flori. Mama i-a ajutat să lege strâns ouăle în ciorap de nylon, apoi le-au pus la fiert în cojile de ceapă.

Ouă vopsite cu foi de ceapă uscată

Cele mai frumoase momente au fost, însă, la masa de Paște, când toată familia a ciocnit ouă vopsite și a rostit cele două expresii cunoscute, „Hristos a înviat!” și „Adevărat c-a înviat!”. Ei au văzut că așa se salută românii, de la Înviere și până la Înălțarea Domnului.

Ghicitoare:

Cine șade în cuiabar
Ca un cocoloș de var?
(Oul)

Gimnaziu

Oul apare adesea în miturile și în tradițiile multor popoare. El simbolizează nașterea, învierea, fertilitatea și este considerat generator de viață, fapt pentru care apare în unele mituri ale creației ca fiind originea lumii.

În Antichitate, la sărbătoarea dedicată zeului Ianus din luna ianuarie, romanii își dăruiau cadouri, cât și ouă vopsite în roșu.

foto: Lucian Muntean - PressOne.ro

Nu numai românii încondeiază ouă la sărbătoarea pascală. Obiceiul există și în alte țări, cum ar fi: Rusia, Ungaria, Bulgaria, Ucraina, Republica Moldova, Croația, Polonia sau estul Germaniei.

Ouă încondeiate din estul Germaniei

În România încondeierea ouălor se practică în mai multe zone (Maramureș, Transilvania, Moldova, Banat), iar culorile și motivele folosite variază de la o localitate la alta.

În Occident (Franța, Italia, Belgia, Spania, Marea Britanie, Germania) există tradiția vânătorii ouălor de Paște. Copiii trebuie să caute ouăle vopsite ascunse de părinții lor în grădină și să le pună într-un coșuleț, câștigător fiind cel care adună mai multe ouă. În perioada Paștelui, pe lângă tradiția ouălor vopsite a apărut moda ouălor de ciocolată, a bomboanelor sau a monedelor de ciocolată.

Ghinoiu, I. (2003), *Sărbători și obiceiuri românești*, Elion, București

Stoica, G., Pop, M. (1984), *Zona etnografică Lăpuș*, Editura Sport-Turism, București

În fiecare duminică, Cecilia ia cursuri de echitație lângă Montelibretti, un oraș situat la câțiva zeci de kilometri de Roma. Calul nou-venit în centrul de echitație era gri deschis la culoare, cu alură nobilă și mers elegant. Instructorul i-a spus că e un cal „lipițan” adus de la herghelia din Monterotondo, aflată în apropiere. Când s-a întors acasă, Cecilia a căutat mai multe informații despre această rasă, despre care a auzit că este una dintre cele mai importante și mai vechi din Europa. A aflat că povestea cailor lipițani a început în 1584, în localitatea Lipizza din sudul Imperiului Habsburgic (astăzi, localitatea Lipica din Slovenia, lângă Trieste).

O îmbinare a cailor arabi și spanioli cu rasele locale din Europa central-sudică, lipițanii au apărut din nevoia administrației imperiale de a avea la dispoziție cai puternici și maiestoi care să participe la războaie și la protocolul Curții pe timp de pace. Ca aspect, sunt cunoscuți că atunci când se nasc, mânjii sunt negri, dar devin din ce în mai deschiși la culoare pe măsură ce se maturizează.

Astăzi, ei sunt crescuți în herghelii specializate din Italia, Austria, Slovenia, Croația, Slovacia, Ungaria și România.

Data viitoare când va merge la bunici în România, Cecilia și-a propus să viziteze hergheliile românești de lipițani. Ea a aflat că în apropiere de orașul Făgăraș există una dintre cele mai mari și importante herghelii din lipițani din lume. Ce coincidență!

Caii născuți în România au ajuns campioni în sporturi ecvestre din multe țări, fiind recunoscuți pentru calitățile lor.

Caii de rasă sunt crescuți în herghelii de stat sub atenta supraveghere a specialiștilor. În trecut, au aparținut familiilor de domnitori și boieri, dar, treptat, și oamenii din satele aflate în jurul moșilor boierești au ajuns să dețină cai cu origine nobilă, care au fost adaptați la transport și la muncile agricole. Astăzi există 12 herghelii de stat în România.

Caii huțuli sunt o rasă românească locală; cai originari din Bucovina, capabili să străbată zona muntoasă, având calități asemănătoare calului sălbatic euroasiatic dispărut în secolul trecut din Europa. Ei sunt bine reprezentați în Herghelia de stat de la Lucina (județul Suceava).

Tradiția cailor lipițani în România începe cu anul 1874, când efectivul hergheliei imperiale de la Mezöhegyes (astăzi în Ungaria) este mutat pe teritoriile deținute pe malul Oltului, în Țara Făgărașului, de contele Jozef von Brukenthal. În 1920, pe baza vechii herghelii imperiale, se înființează herghelia de stat de la Sâmbăta de Jos, acolo unde sunt crescuți astăzi aproximativ 400 de lipițani.

Cal lipițan și „Junii Brașovului”

La Viena există o faimoasă Școală spaniolă de dresaj, unde se dresază cu precădere lipițani, conform artei dresajului stabilită în Renaștere.

Comarovschi M., Gheorghe, D. (1971), *Rasa Lipițan, după 50 de ani în Herghelia de la Sâmbăta de Jos*, Casa Agronomului, Hălchiu
Gregor, D. (2018), *A journey through the Lipizzan stud farms of Europe*, Gregor House, Praga

herghelie

crescătorie de cai, alcătuită din animale de reproducere (iepe și armăsari) și tineret de diferite vârste. Aici se cresc rase de cai perfecționate pentru diverse scopuri (echitație, agricultură, armată sau divertisment). În România cea mai veche herghelie este cea de la Lucina, înființată în 1792, sub egida Ministerului Armatei Austro-Ungare

sporturi ecvestre

călărit, galop, curse cu obstacole, competiții de dresaj, competiții de atelaj etc.

huțuli

populație slavă din regiunea muntoasă de la izvoarele Siretului și Ceremușului din Carpații Păduroși, din Munții Maramureșului și din regiunea Obcinelor Bucovinei și care vorbește un dialect ucrainean; aceste populații au fost duse în aceste zone de autoritățile austriece în jurul anului 1773

Junii Brașovului

grup de călăreți din Șcheii Brașovului, în zilele noastre cu funcție ceremonială, care defilează în fiecare an, în prima duminică de după Paște, pe străzile Brașovului. Au costume bogat decorate iar caii lor poartă ornamente specifice; unii dintre cai sunt lipițani proveniți din satele aflate în jurul Hergheliei de la Sâmbăta de Jos

dor

(din lat. *dolus* = „durere”)

1. durere

sufletească,

mâhnire,

supărare mare,

jale, cauzate de

o pierdere, o

nereușită, de o

situație grea;

2. suferință

cauzată de o

dragoste

neîmplinită, de

pierderea unei

fiițe dragi, de

îndepărtare

cântec de dor

subtip al

folclorului liric

(creații

folclorice care

exprimă trăirile

omului simplu,

sentimente

general umane),

înrudit cu

cântecul de jale,

de înstrăinare,

de plecare la

oaste, de

ciobănie etc.

„ – Mami, mami, mi-e dor de bunica,
spune Maria alergând spre brațele mamei.

– Știi doar că bunica e acasă, în România
și te așteaptă la vară, în vacanță. Atunci
mergem la ea și vom sta împreună câteva
săptămâni.

– Dar, mama, până ajungem noi, la vară,
bunica e singură-cuc acolo, la țară.”

„ – Tu te duci, bade, sărace,

Eu cu doru ce m-oi face?

– Tu te-i face, mândro, bine

Că rămâi în sat la tine,

Eu m-oi face, mândro, rău

C-am plecat din satul meu.

Și m-am dus în țări străine,

Unde nu cunosc pe nimeni,

Numai frunza și iarba

Și cerul deasupra mea.”

(„Cântec de jale”, Vaideeni – Vâlcea, cules în
1922 de Petru Caraman).

„Unde dormi astăzi – nu știu. Nici un
cântec

nu te găsește. Astăzi

tu ești unde ești. Iar eu aici. Depărtarea

a pus între noi carul cel mare pe cer,

apele-n văi, focul în noapte pe dealuri,

și pe pământ a pus anemone și patimi

cărora ziua nu le priește.

Ca o poartă s-a-nchis. Nici un semn nu

străbate

vămile, vămile.”

(Lucian Blaga, „Pe multe drumuri”, în vol.
„La curțile dorului”)

Cucul (în latină „*Cuculus canorus*”) este o
pasăre migratoare, cunoscută pentru faptul că
femela nu-și clocește ouăle, ci le depune în
cuiburi străine, ale unor păsări mai mici. În
folclorul românesc există credința că acesta
este o pasăre sacră, care poate anunța viitorul
și poate aduce vești bune sau rele. Potrivit
calendarului popular, cucul începe să cânte de
Bunavestire și se oprește la Sânziene.

Cucul e la români simbol al singurătății,
credință ce explică expresiile „singur-cuc” sau
„a fi frate cu cucul”. A spune despre cineva
„așa are să-i cânte cucul” înseamnă că
persoana respectivă nu se va mai întoarce
niciodată la locul de origine. De asemenea, în
poezia populară, prezența cucului ori cântecul
acestei păsări apare frecvent ca motiv liric,
exprimând mai ales dorul: „Cântă puiul
cucului, / În mijlocul codrului/ Și-așa cântă de
cu dor / Frunzele în vânt că zbor”.

Cuvântul „dor” e greu de tradus sau aproape
imposibil de tradus în alte limbi. „S-a contopit
în el durerea, de unde vine și cuvântul, cu
plăcerea, crescută din durere nu pricepi bine
cum”, spunea filosoful C. Noica. „Dorul” în
limba portugheză ar fi „saudade”, ce exprimă
sentimentul de pierdere, distanță, dragoste
pierdută. Scriitorul portughez din secolul al
XVII-lea, Manuel de Melo, descria dorul
astfel: „o plăcere din cauza căreia suferi, o
boală de care te bucuri”. În unele limbi
occidentale „dorului” românesc îi corespund,
mai mult sau mai puțin fidel, termeni precum:
„sehnsucht” (germană), „extrañar” (spaniolă),
„hiraeth” (galeză), „longing” (engleză).

Jarnik, I.-U., Bârseanu, A. (1985), *Doine și
strigături din Ardeal*, Librăria Ciurcu, Brașov
Blaga, L. (1994), *Despre dor*, în *Spațiul mioritic*,
în vol. *Trilogia culturii*, Humanitas, București
Noica, C. (1996), *Introducere la dor*, în vol.
Cuvânt împreună despre rostirea românească,
Humanitas, București

Părinții mei au venit la Dijon, în Franța, când eu eram mic și abia învățam să vorbesc. Acum merg la școală aici, unde e totul în franceză. Poate de aceea, când verii mei din România au venit în vizită, mi-a fost greu să-i înțeleg, deși acasă vorbim în limba română. Ei au folosit câteva expresii pe care nu le-am mai auzit și din care am înțeles numai o parte.

De exemplu, verișoara mea, Alina, care este mai mare, l-a certat pe fratele ei, Paul, din cauză că nu a învățat bine. Ea i-a spus că tot anul a tras mîța de coadă. Paul a răspuns:

- Nu e adevărat, Alina, nu am tăiat frunze la câini și ar fi cazul să nu mai faci din fânțar armăsar.

- Ei, mă scoți din pepeni, Paul, notele tale mă îngrijorează, nu vreau să te văd ajungând de răsul curcilor. Căci lenea e cucoană mare, care n-are de mâncare!

- Fii tu liniștită, asta se va întâmpla la Paștele cailor.

- Mi-aș vedea de treaba mea dar te-am prins cu cioara vopsită. Te-am întrebat ce notă ai la matematică și ai mințit. Te-am prins cu mîța-n sac, ți-am văzut nota la test în caiet. Te îmbeți cu apă rece dacă sperii că vei lua note mari fără să citești. Media ta depinde de toate notele. M-am saturat și eu să ne certăm, dar nu-ți dau pace până nu te pui cu burta pe carte.

Of, e tare greu când musafirii nu se înțeleg, dar dacă nici nu știi ce vorbesc... Sper să le treacă supărarea, ca să ne putem juca iar împreună.

În toate limbile există expresii, zicale, unele în versuri, ce exprimă sfaturi, adevăruri, sau reguli privitoare la cum ar trebui să trăim sau să ne comportăm. Ele sunt inspirate din experiența omului obișnuit și fac parte din cultura unui popor, surprinzând credințele și valorile acestuia. Unele expresii din română au echivalență lingvistică aproape totală în limbi europene.

Iată unele exemple:

„a trage mîța de coadă” sau „a tăia frunze la câini” = a lenevi, a pierde vremea;

„a face din fânțar armăsar”, „mult zgomot pentru nimic” = a exagera (un lucru sau valoarea lui). Echivalentele în franceză sunt:

„faire un montagne d'un rien” (a face un munte din nimic), „une tempête dans un verre d'eau” (furtună într-un pahar de apă). Italienii pot spune: „farne un affare di stato” (a face din ceva o afacere de stat), „tanto fumo e niente arrosto” (atât de mult fum și nicio friptură).

„a scoate pe cineva din pepeni”, „a-și ieși din pepeni” = a se enerva, a-și ieși din fire, a-și pierde răbdarea. Francezii folosesc expresia „ça me gonfle” (mă umflă).

„a ajunge de răsul curcilor” = a se face de răs, a fi luat în bătaie de joc;

„la Paștele cailor”, „la sfântu-așteaptă” = va avea loc foarte departe în viitor, mai degrabă niciodată;

„a-și vedea de treabă” = a nu se amesteca în problemele altora;

„a umbla cu cioara vopsită”, „a duce cu preșul” pe cineva, „a vinde gogoși” = a minți, a înșela; „a prinde cu mîța-n sac” = a prinde pe cineva cu minciuna;

„a se îmbăta cu apă rece” = a se amăgi, a se înșela, a se minți singur;

„a se pune cu burta pe carte” = a se apuca de învățat.

Olaru, L. (2015), *Proverbe, strigături și ghicitori*, Prestige, București

Paschia, Gh. (1973), *Dicționar al bunei-cuviințe*, Albatros, București

Granger, S., Meunier, F. (2008), *Phraseology. An Interdisciplinary Perspective*, Benjamins, Amsterdam/Philadelphia

Ene, D. (2010), „Conceptul de «echivalență» în traducerea îmbinărilor stabile de cuvinte din limbile engleză și română” în „Philologica Jassyensia”, vol. 6, nr. 2 (12), Alpha, București

echivalență lingvistică
identitatea formală a unei expresii în mai multe limbi. Are loc când culturi similare sau care au trecut prin experiențe asemănătoare au fost mai mult sau mai puțin în contact sau, conform altor teorii, apare spontan în mai multe culturi, în lipsa contactului dintre acestea. Astfel, datorită experiențelor, ele pot ilustra aceeași mentalitate a vorbitorilor cu privire la o situație. Un mod de îmbogățire a vocabularului e împrumutarea de cuvinte și expresii de la alte popoare. Operele literare și filmele constituie surse de împrumut. Și migrația conduce la mărirea vocabularului, atât în limba din țara gazdă, cât mai ales în limba migranților

sas
persoană care
face parte
dintr-o
populație
germană
stabilă în
sec. XIII-XIV
în unele
regiuni ale
Transilvaniei

**18 invazie
otomană**
atacuri ale
turcilor asupra
sudului
Transilvaniei
în sec. XV-
XVII

breaslă
în Evul
Mediu,
asociație de
meșteșugari
din aceeași
branșă

staroste
conducător al
unei bresle
din trecut

emigrare
plecare din
țara de origine
și stabilire în
altă țară

etnie
totalitatea
oamenilor
care vorbesc
aceeași limbă
și care au o
cultură
comună

Bună, sunt lola cu numărul 13 de la parada de anul trecut. În fotografia de mai jos, mă vedeți pe strada principală din Agnita.

Lolă, 2019

Mă numesc Hans-Jürgen, sunt un sas din Agnita, județul Sibiu, România. Particip an de an la „Fuga lolelor”. Pe față am o mască făcută din blană de vulpe și din plasă de sârmă pictată în culori vii. Mai am un bici din care pocnesc și două tălângi prinse la spate care fac zgomot când mă mișc. Legenda spune că, pe vremea invaziilor otomane, o femeie curajoasă, pe nume Ursula, îmbrăcată în zdrențe, i-a alungat pe turci făcând gălăgie. În amintirea ei ne costumăm așa.

Și părinții și bunicii mei participau pe vremuri la paradă, însă înainte femeile nu aveau voie să poarte costum de lole. Costum purtau bărbații, iar femeile pregăteau gogoșile. Helga și Michael, bunicii mei, sunt în centrul fotografiei.

Grup de lole (Kränzchen) din 1919

După paradă, noi, lolele, ne împărțim în găști și mergem pe la casele oamenilor care ne așteaptă cu gogoși, vin fiert și sarmale.

„Fuga lolelor” (în limba germană „Urzelndlauf”) își are originea într-un obicei săsesc al breslelor: ca să o apere, lolele însoțeau lada de breaslă cu documente importante, pentru a o preda noului staroste.

Meșteșugari cu lada de breaslă și lole, 1910

„Fuga lolelor” reprezintă unul dintre obiceiurile și tradițiile sașilor care s-au păstrat și după emigrarea acestora din Transilvania, fiind dus mai departe de celelalte etnii (români, maghiari, romi). Astăzi se mai organizează doar în Agnita și în unele sate din jur.

Cei mai mulți dintre cei care se costumează în lole sunt români fiindcă, în urma emigrării, în localitățile din Transilvania au rămas foarte puțini sași.

Copii îmbrăcați în lole, Agnita 2019

Având loc de fiecare dată la începutul noului an, „Fuga lolelor” simbolizează alungarea spiritelor rele ale iernii și amintește de carnavalurile din Germania sau Italia.

Fabritius, H. (2008), *Wer bist du?*, Editare proprie HOG, Heilbronn
Klusch, H. (2017) *Contribuții la cercetarea obiceiului «Lolele din Agnita»*, Honterus, Sibiu

Ruxandra și Andrei sunt colegi de clasă la o școală germană la Sibiu, în România. Ei sunt și parteneri de dans la „Maifest”, o sărbătoare din luna mai la care participă școala lor, alături de alte școli din oraș.

Elevi de școală generală, Maifest 2018, paradă în centrul Sibiului

Ruxandra și Andrei merg în fața coloanei de copii, prin centrul orașului. La acest marș sunt admirate costumele lor populare. După marș, cu toții se adună pe vreme frumoasă în Pădurea Dumbrava, unde urcă pe o mică scenă pentru a cânta cântece și a dansa dansuri populare săsești.

Paradă a portului săsesc la Maifest, Sibiu 2018

Alături de Ruxandra și de Andrei la Maifest participă și mulți alți colegi de școală, copii de la alte școli din Sibiu și din alte localități. Cei mai mulți dintre copii vorbesc acasă limba română, unii vorbesc germană sau săsește, alții ungurește sau o altă limbă. Însă toți au în comun faptul că învață la școală în limba germană. Deși doar foarte puțini dintre ei sunt sași, la Maifest toți se îmbracă în costume populare săsești.

Maifest, o sărbătoare de primăvară a culturii sașilor, a fost reluată în Sibiu în anul 1991, după o pauză de peste 50 de ani. Cele câteva sute de copii și tineri îmbrăcați în costume populare multicolore, muzica de fanfară și voia bună amintesc de această tradiție a sașilor, dusă mai departe de elevii din școlile germane din Transilvania.

Elevi de liceu, Maifest 2018

Această sărbătoare populară este întâlnită și în Germania. Și aici sărbătoarea e legată de începerea primăverii. În multe regiuni se împodobește un stâlp înalt de lemn ridicat în centrul orașelor, care are numele Maibaum (copacul de mai). Cel mai curajos tânăr se urcă în vârful trunchiului să agațe o coroană din crengi de brad. Apoi începe parada costumelor populare și dansul.

Maibaum, Germania

O tradiție întâlnită la români, ce amintește de Maifest, este Armindenul. De 1 mai se împodobesc stâlpii porților și casele cu ramuri verzi sau cu pomi, dar și adăposturile vitelor, pentru ca oamenii și animalele să fie protejați de spiritele rele.

Göllner, C. (1987), *Im Kreislauf des Jahres*, Kriterion, București

cultură
totalitatea
lucrurilor
create de
oameni,
toate
formele de
artă;
cultura
cuprinde
regulile de
convingere,
limba,
scrisul,
religia,
obiceiurile

**împrumut
cultural**
trecerea
unui
element
cultural de
la o regiune
la alta, de la
un popor la
altul, ca
urmare a
contactului
dintre
culturi

sas
persoană care
face parte
dintr-o
populație
germană
stabilită în
sec. XIII-XIV
în unele
regiuni ale
Transilvaniei
(între Țara
Bârsei și zona
Orăștiei, până
în zona
Bistriței)

vecinătate
formă de
organizare a
vecinilor, pe
străzi, cu
funcție socială

statut
regulament
prin care
funcționează o
organizație, o
asociație

În localitățile de pe Valea Hârtibaciului (județul Sibiu) au trăit mulți sași. În Nocrich, o localitate din această regiune, în urmă cu 100 de ani trăiau aproximativ 750 de sași.

Stradă din Nocrich, 2019

Sașii au plecat din Nocrich. Celelalte etnii rămase aici (românii, romii) au preluat însă de la sași obiceiul de a se organiza în „vecinătăți”.

Semnul vecinătății Nocrich (jud. Sibiu), 2019

În fotografia de mai sus mă puteți vedea pe mine, o tăbliță din lemn pe care este marcat anul în care am fost făcută (1851).

Eu sunt „semnul vecinătății” românești cu numele „De sub vii” din localitatea Nocrich și am un rol foarte important: cu ajutorul meu, conducătorul vecinătății, numit și „tată de vecinătate” anunță toți membrii comunității noastre despre orice eveniment important. El scrie un bilet ce mă însoțește și ce conține toate informațiile importante de transmis. De exemplu, azi sunt trimis din casă în casă pentru a anunța că sâmbăta viitoare, 30 martie, trebuie să se adune cu toții în cimitirul bisericii pentru curățenia de primăvară. Sunt purtat mai întâi pe o parte a străzii, apoi pe cealaltă, pe la toate familiile din vecinătatea noastră. Nu e voie să fiu ținut de niciun vecin mai mult de 5 minute. Cel care nu poate participa la eveniment trebuie să plătească o „amendă” în bani.

Vecinătățile (Nachbarschaften) erau organizații ale sașilor. Ele au existat în Transilvania de secole, fiind pomenite în documente încă din sec. al XV-lea. Din vecinătate făceau parte doar cei căsătoriți.

Vecinătățile erau organizate după reguli foarte stricte și valabile pentru toți. Regulile erau transmise mai întâi pe cale orală, apoi în formă scrisă, fixată într-un statut. Toți sașii respectau regulile vecinătății și rămâneau toată viața membri în vecinătate. Dacă nu respectau statutele, ei erau excluși.

Statutul vecinătății sașilor din Sighișoara, 1860

Statutele, împreună cu semnele vecinătății, erau ținute cu mare grijă, în lada vecinătății. Lada era păstrată în casa tatălui de vecinătate.

Lada vecinătății (Nachbarschaftslade)
1850, Soroș pe Târnavă
foto: www.sieberbuerger.de

Mihăilescu, V. (2003), *Vecini și vecinătăți în Transilvania*, Paidea, București
Schunn, W. (1926), *Die Nachbarschaften der Deutschen in Rumänien*, Krafft & Drotleff, Sibiu

Andreas provine dintr-o familie cu rădăcini în Transilvania. Străbunii lui – Johann și Elena – au emigrat în urmă cu aproape 50 de ani în Germania. Deși s-a născut în Germania, la fel ca tatăl său, Andreas își dorește să afle mai multe despre istoria familiei sale.

Familie extinsă de șasi la un eveniment festiv, 1912

Se crede că primii coloniști au ajuns în Transilvania la prima cruciadă organizată pentru recucerirea Ierusalimului. Bunicul i-a spus că sașii au fost chemați în Transilvania de un rege al Ungariei, în urmă cu sute de ani. Andreas a mai aflat și despre Anselm de Braaz, un nobil din Belgia care și-a lăsat garanție averea pentru a-și plăti călătoria spre regatul Ungariei și care a înființat un oraș ce în săsește se numește Broos, în maghiară Szaszvaros, adică „orașul sașilor”, pe locul unde azi e orașul Orăștie.

La liceul din Heilbronn, unde învață, Andreas a citit o carte despre Hermann, un greav din zona Alsaciei care a plecat cu un grup de familii ca să se stabilească pe teritoriul orașului Sibiu de azi.

Paradă port popular săsesc, Sibiu, 2018

Sașii au continuat de atunci să trăiască în Transilvania. În ultima vreme, mulți dintre ei au plecat în Germania, adică s-au întors pe pământurile de unde, în urmă cu peste 800 de ani, au plecat strămoșii lor.

Popoarele sunt puternic legate între ele prin firele nevăzute ale unor istorii de sute și mii de ani. Europa e o mare casă pentru multe comunități cu origini diverse.

În Cronica lui Ottokar de Stiria, Transilvania e numită „über walt”, identică cu „ultra silvas” sau „trans silvas” din latină, care înseamnă același lucru: „teritoriul de dincolo de păduri”. Ottokar de Stiria folosește și termenul „Siebenbürgen” pentru teritoriul locuit de sașii sud-transilvăneni.

Regalității ungare i s-a părut important să stabilească în zonele stupărilor o populație aptă de luptă care să cultive pământul prin metode noi, să facă meșteșug și comerț, să extragă sare și metale prețioase din mine. Acești coloniști, numiți în documente „hospites”, au fost atrași în principal în perioada regelui Geza al II-lea (1141-1162). Ei erau țărani, meșteșugari, negustori. Unii dintre coloniști erau mici nobili flamanzi și germani din zona Saxoniei, Rinului și a Luxemburgului de azi care migraseră în Zips, Slovacia și în Transilvania.

Port săsesc (reconstituire)

Pop, I.-A., Năgler, T. (2003), *Istoria Transilvaniei, vol. I. (până la 1541)*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj

Gündisch, K. (1998), *Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen*, Langen Müller, Bonn

cruciadă serie de „războaie în numele crucii”, purtate la îndemnul Bisericii catolice, pentru eliberarea Ierusalimului de sub ocupația musulmanilor

greav (în săsește **Gräff**) conducător al unei comunități de sași. Începând cu documentele din secolul al 14-lea, greavii apar mai ales ca juzi sătești, o funcție ce era moștenită în general din tată în fiu, iar mai târziu apar ca juzi sau jurați ai orașelor

colonizare proces de populare a unei regiuni (slab populate sau depopulate) dintr-un teritoriu sau țară, cu oameni aduși din alte regiuni sau țări

Ținutul Hotinului fost județ în România Mare, astăzi împărțit între Republica Moldova și regiunea Cernăuți din Ucraina. Aici se află Cetatea Hotinului, care, în timpul lui Ștefan cel Mare, a fost un important punct de apărare a frontierei nordice a Moldovei medievale

basm narațiune fantastică ce pornește de la o situație reală, posibilă, dar se desprinde de aceasta prin întâmplările neobișnuite povestite și personajele cu însușiri supranaturale; deși are un aspect accesibil copiilor, basmul reușește să înfățișeze problemele cele mai importante ale existenței umane. Cel mai vechi basm cunoscut este *Povestea celor doi frați* (Egipt, 1200 î. Hr.).

În 26 februarie 1838 s-a născut, dintr-o familie de boieri, la Cristinești (Ținutul Hotinului), astăzi localitate în Ucraina, Bogdan Petriceicu Hasdeu. După ce învață la Chișinău și Harkov, Hasdeu se mută la Iași, unde devine profesor de istorie și geografie, iar mai târziu profesor de filologie la Universitatea din București. Călătorește în Polonia, Ungaria, Austria, Franța pentru a citi și a strânge cărți pentru scrierile sale.

B. P. Hasdeu

Frații Grimm

Pasionat de cunoașterea limbii și a culturii române, Hasdeu decide să urmeze la el în țară exemplul altor cărturari din Europa, dintre care cei mai importanți au fost Frații Grimm din Germania. La sfârșitul secolului al XIX-lea, el trimite în toate regiunile României mai multe scrisori cu întrebări pentru a afla direct de la oameni ce povești spuneau bunicii, ce cântece se cântau la hore și la nunți, cum se sărbătoreau Paștele, Crăciunul, Anul Nou, cum se construiau casele, ce meserii aveau oamenii ș.a. A primit prin poștă răspunsuri din toate județele țării, de la învățători, funcționari, țărani.

Astfel de întrebări au fost trimise de Jean-Jacques Ampère și Paul Sébillot în Franța, Michele Barbi și Giuseppe Pitre în Italia, Ramón Menéndez Pidal în Spania ș.a. Așa a început în Europa publicarea folclorului. Dintre diferitele specii de folclor, basmele au fost la început cele care au trezit interesul învățaților din toate țările. Specialiștii au încercat să afle care este cel mai vechi basm din istoria umanității și dacă basmele sunt asemănătoare de la un popor la altul.

Folclorul reprezintă creațiile, obiceiurile și tradițiile populare, precum și știința care le studiază. Termenul „folklore” a fost inventat de arheologul englez William Thoms, în 1846. În limba română, cuvântul „folklor” a fost folosit prima dată de Hasdeu, în 1885.

- germanii: Volskunde
- italienii: demologia, tradizione
- spaniolii: folclore
- grecii: laografia.

„Clasificarea internațională a basmelor”, care a arătat asemănările între poveștile popoarelor din întreaga lume, a fost începută de finlandezul Antti Aarne (1910), a fost continuată de americanul Stith Thompson (1927) și completată de germanul Hans-Jörg Uther (2004).

Prima clasificare a basmelor românești a fost făcută de folcloristul sas Adolph Schullerus (Helsinki, 1928).

Zeul Cupidon sau Amor, mitologia greco-romană

„Frumoasa și bestia” este un tip de basm care apare la multe popoare:

- „Amor și Psyche” (literatura latină clasică)
- la români: „Făt-Frumos și fata negustorului” (Petre Ispirescu), „Povestea porcului” (Ion Creangă)
- la englezi: „Câinele cu dinți mici”
- la germani: „Regele-broască”
- la italieni: „Regele-porc”.

Cocchiara, G. (2004), *Istoria folcloristicii europene*, Saeculum I.O., București

Demult, demult, cică se afla la Mehadia un balaur mare, mare, care mânca vitele oamenilor și le făcea mare pagubă. Ca să scape lumea de așa prăpăd, Traian s-a luat la luptă cu el. Și s-au luptat amândoi mult și bine și în multe părți, ba și la Marea Neagră, fără a se putea răpune unul pe altul. Până la urmă, a învins voinicul pe balaur care, îngrozit, a rupt-o la fugă spre Cheia, gonit din urmă de Traian. Când mergea, balaurul făcea dâră mare, care și azi se vede ca un canal și-i zice lumea „brazda lui Traian”.

(legendă populară românească)

„Brazda lui Traian” se găsește la Cheile Corcoaiei, o zonă geografică declarată arie protejată la nivel internațional, în Munții Mehedinți, pe cursul superior al râului Cerna, aproape de Băile Herculane. Cheile Corcoaiei sunt numite și „cheile lui Hercule”. Eroul din mitologia greacă a dat numele celei mai vechi stațiuni balneare cu ape termale de pe teritoriul actualei României. Stațiunea a fost atestată documentar în anul 153, pe vremea romanilor.

Statuia lui Hercule de la Băile Herculane, județul Caraș-Severin, România

O altă legendă spune că aici eroul ar fi început cea de-a doua probă de viteză: lupta cu Hidra din Lerna, balaurul cu multe capete. La Cheile Corcoaiei, Hercule îi taie Hidrei primul cap. Hidra distruge muntele și fuge, creând în urma sa un traseu șerpuit, din care rezultă straniile chei săpate în calcarele de pe valea Cernei. Hidra speră să se scalde în izvoarele termale pentru a-și reface puterile. Hercule însă o alungă către Dunăre.

„Balaurul” sau „Dragonul” este o ființă fantastică imaginată ca având un corp uriaș, un cap enorm și piele roșie, verde sau neagră, cu solzi. Are aripi și poate zbura. Scurpă flăcări și trăiește pe un munte, într-o peșteră, în apropierea apelor, într-o fântână, un lac sau o mare fără fund. Poate dirija norii și poate aduce ploaia. Poate însă să aducă și grindina, distrugând astfel recolte, iar atunci cere ca jertfă oameni și animale.

Conform legendei Sfântului Gheorghe (ce apare în secolul al XIII-lea, în cartea „Legenda de aur” a episcopului italian Jacopo De Fazio), acest sfânt a ucis balaurul, așa cum arată icoane din Europa creștină. Orașele europene care-l au patron pe Sf. Gheorghe/George au pe stemă această imagine (în România, orașul Zalău).

Steagul Țării Galilor

„Zmeu”

Dragon Hill din Oxfordshire (Anglia) este considerat locul legendar unde Sfântul Gheorghe a ucis balaurul.

Cuèlebre este un șarpe uriaș înaripat din folclorul regiunilor Asturia și Cantabria, care locuiește într-o peșteră și poate fi învins doar în noaptea solstițiului de vară.

Zmeul este un personaj negativ absolut pe care Făt-Frumos trebuie să-l învingă, în basmele românești. Cuvântul denumește și o jucărie care se ridică în aer, zburând precum personajul mitologic.

Brill, T. (2002), *Legende populare românești*, Litera, Chișinău

Mehadia comună din județul Caraș-Severin, situată pe Valea Cernei, în apropierea Masivului Domoglod

Traian împăratul roman care a cucerit Dacia; devine personaj cu însușiri excepționale în legende populare românești cu subiect istoric

legendă narațiune cu funcția de a explica un fapt real sau considerat ca real; include acțiuni fabuloase și personaje supranaturale. Există legende mitologice, hagiografice, istorice, toponimice

transhumanță
migrație periodică a păstorilor cu turmele de oi, de la munte la șes, pentru iernat; fază avansată a păstoritului, apărută din necesitatea folosirii eficiente a pășunilor și a fânețelor situate la mare distanță de satul de origine al oierilor. Din punct de vedere ecologic, păstoritul transhumant e azi considerat un mijloc excelent de conservare a diversității florei în areale protejate de legislația internațională

brânză de burduf
brânză de oaie sărată, frământată, păstrată într-o membrană naturală animală. Mod de conservare a brânzei, rezultat important al activității ciobanilor la stâna de munte, necesar pentru a păstra alimentul până la coborâtul spre șes, acolo unde brânza era vândută în târgurile de toamnă cu specific pastoral. Se folosește pentru păstrare și coaja de brad, procedeu care a apărut, conform unei legende, în timpul năvălirii popoarelor migratoare, când ciobanii au fost nevoiți să ascundă brânza frământată în scorbura brazilor

Ciobănesc românesc
rasă de câini mari și puternici, folosiți de obicei pentru paza turmelor și a stânelor; patru tipuri sunt omologate la nivel național: mioritic, carpatin, de Bucovina, corb

Anul acesta, vacanța de vară a lui Andrei a fost cu totul diferită. Într-o bună zi de august, a hotărât să renunțe la excursia cu ceilalți colegi la Liceul „Paolo Sarpi” din Bergamo ca să organizeze cu verii săi o drumeție în Munții Piatra Craiului.

Erau aproape de finalul urcușului greu de pe traseul spre Vârful La Om (2238 metri înălțime), când s-au întâlnit cu un cioban care-și mâna turmele de oi pe culmile din jur.

Munții Piatra Craiului

Fiindcă arătau oboșiți și înfometați, ciobanul i-a invitat la cabana sa din apropiere, unde le-a dat să mănânce brânză de burduf și bulz ciobănesc, făcute după o rețetă tradițională. Emil, vârul lui Andrei, a fost curios să probeze jocul mare ciobănesc, despre care ciobanul le-a explicat că îi ține de cald în timpul lungilor călătorii de la munte la câmpie, spre Câmpia Bărăganului, acolo unde își petrec turmele iarna.

Întâmplarea din Carpați i-a amintit lui Andrei că într-o excursie în Alpii Bergamezi văzuse și acolo turme de oi păscând la mari înălțimi, însoțite de câini ciobănești pe care localnicii îi numeau „pastori bergamaschi”.

Probabil, după cum arată, câinii ciobănești italieni sunt rude îndepărtate cu ciobănescul românesc mioritic. Iar brânza „Formai de Mut”, care se face în Alpii Bergamezi, se mănâncă, ca în România, cu mămăliga numită în italiană „polenta bergamasca”.

Transhumanța la români

Începând cu secolul al XIV-lea, păstorii români, numiți „valahi”, căutând pășuni și fânețe pentru turmele lor, au călătorit din Carpații românești până la Delta Dunării, Marea Neagră, Marea Adriatică și pe cele mai înalte culmi carpatine din centrul Europei. În acele locuri îndepărtate de casă, ei și-au creat gospodării, localități și mulți prieteni, învățând să trăiască alături de alte neamuri. În ultimul secol, transhumanța se desfășoară doar între granițele României, păstori originari din sate din Transilvania, nordul Munteniei și din sudul Moldovei călătorind cu turmele de la munte, acolo unde își petrec vara, la pășunile joase pentru iernat.

Transhumanța în Europa se desfășoară în zona Alpilor, în nordul Italiei și al Austriei, în centrul și sudul Italiei, în areale din Grecia, Albania. În Spania, turme din Andaluzia și Extremadura ajung în părțile muntoase din León și Palencia, în Franța păstorii ajung în Alpi, Corsica, Jura, Masivul central, Pirinei și Vosgi.

Iată unele instrumente muzicale păstorești, utilizate pentru a crea sunete de atenționare și comandă destinate căinilor ciobănești:

- fluier, bucium, tilincă, cimpoi (la români)
- „Alphorn” – cornul Alpilor (simbol național al Elveției)
- „zampogna” (tip de cimpoi italian).

Alphorn

Vuia, R. (1964), *Tipuri de păstorit la români (sec. XIX – începutul sec. XX)*, Editura Academiei Române, București

Lupașcu, M. (2013), *Categorii și instrumente muzicale pastorale în cultura carpatică*, Muzeul Național al Literaturii Române, București

istorie
arheologie

Mă numesc Themhes. M-am născut în Palmyra, în Siria de astăzi, în jurul anului 180. Deși proveneam dintr-o familie modestă, am avut o copilărie fericită, în cel mai frumos oraș din estul Mării Mediterane: Palmyra. Împreună cu fratele meu, alergam zilnic pe străzile orașului iar uneori ajungeam și în forum, chiar dacă nu aveam voie.

Ruinele orașului roman Palmyra

La vârsta majoratului eu și fratele meu am fost recrutați în armata romană. Am fost trist când am auzit că ne trimit în cealaltă parte a imperiului, în ceea ce voi astăzi numiți România, dar apoi m-am bucurat deoarece, ca să ajungem la destinație, am traversat teritorii noi, necunoscute, ca Galatia, Tracia și Moesia. Trupa mea de palmyreni a fost cantonată în Tibiscum, oraș pe malurile râului care astăzi se numește Timiș.

Soldat roman

Misiunea noastră era să protejăm granița dacică de atacurile triburilor de sarmați. Acolo, valorosul meu frate și-a găsit sfârșitul.

Povestea noastră ajunge până la voi prin mesajul pe care eu, Themhes, l-am inscripționat în piatră, atât în limba oficială a imperiului, latina, cât și în limba noastră de acasă, aramaica.

Fragment din monumentul epigrafic al lui Themhes de la Tibiscum, la Muzeul Național al Banatului din Timișoara

În 106, împăratul Traian cucerește Dacia și transformă o mare parte a teritoriului României actuale în provincie romană. Traian aduce aici cetățeni de la Roma dar și din îndepărtate locuri ale imperiului, spre exemplu din Franța, din Siria sau din Africa de azi.

Aceștia au adus cu ei în Dacia diferite bijuterii și podoabe tipice locurilor de origine, cum ar fi mărgelile din sticlă sau broșe din bronz. Unele dintre acestea ar putea fi purtate și astăzi, atât sunt de spectaculoase.

Broșe și mărgelile produse în Dacia romană și aflate în muzeele din Zrenjanin (Serbia), Turda și Timișoara

Atrași de bogățiile Imperiului Roman, la granițele acestuia ajung diferite triburi, în căutarea unei vieți mai bune, cum ar fi sarmații, originari din stepele Eurasiei. Între secolele I-IV, aceștia se instalează în Câmpia Banatului, de unde atacă periodic provinciile romane.

Călăreți sarmați pe Columna lui Traian, Roma

Benea, D., Bona, P. (1994), *Tibiscum*, Museion, București

Grumeza, L. (2014), *Sarmatian Cemeteries from Banat (Late 1st – Early 5th Centuries AD)*, Mega, Cluj-Napoca

forum
principala piață publică într-un oraș roman; centrul său politic, religios și comercial

sarmați
popor nomad de origine iraniană

epigrafie
știință auxiliară a istoriei ce se ocupă cu descifrarea și interpretarea inscripțiilor de pe materiale dure

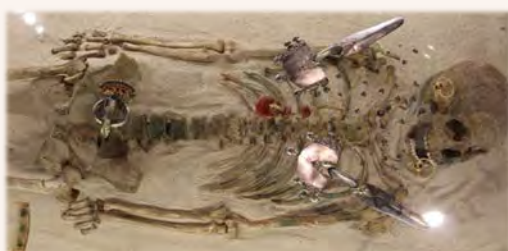
arheologia
ramură a istoriei ce se ocupă cu studiul urmelor lăsate de om din cele mai vechi timpuri, cum ar fi: aşezările, cetăţile, cimitirele şi cultura materială (vase, monede, podoabe, arme etc.)

gepizi
popor migrator de origine germanică

castru
aşezare romană fortificată; locul de şedere al trupelor militare

Primar

Mi se spune Franziska şi am fost o prinţesă din tribul germanic al gepizilor. M-am născut undeva pe teritoriul Germaniei de astăzi, cu mult timp în urmă, în jurul anului 450. Arheologii m-au descoperit abia în 1996, într-un mormânt bogat, cu multe podoabe din aur, din argint şi cu 160 de mărgel, demne de o prinţesă!

Franziska în Muzeul de Istorie din Turda, România

Tribul condus de mine a plecat în căutarea unui loc mai bun, mai bogat în resurse naturale şi a ajuns în ceea ce voi numiţi astăzi Turda, în Transilvania. Acolo am descoperit castrul „Potaissa”, care fusese abandonat de romani pe la 270. Această tabără cu clădiri mari, construite din marmură şi cărămidă, a devenit noua noastră casă.

Reconstituirea unui castru roman

Antropologii zic despre mine că am fost mică de statură, că am avut mai mulţi copii, o viaţă frumoasă şi fără greutăţi, însă prea scurtă. Am murit la doar 35 de ani...

Acum locuiesc în Muzeul de Istorie din Turda, aici mă puteţi vizita dacă doriţi să îmi cunoaşteţi povestea şi să îmi admiraţi bijuteriile.

Obiecte descoperite în mormântul prinţesei Franziska

Gimnaziu

În perioada Antichităţii târzii şi a începutului Evului Mediu (secolele IV-VI d. H.), în Europa au avut loc numeroase mişcări de populaţii. Factori ca schimbarea climei, războaie, terminarea hranei, creşterea demografică sau speranţa de a descoperi bogăţii şi resurse naturale au determinat asemenea deplasări ale oamenilor către locuri mai bune.

Chiar la mii de ani după terminarea lor, arheologia ne ajută să înţelegem evenimente importante ale istoriei.

Imagine cu un şantier arheologic, Sânpaul (judeţul Cluj)

Arheologia este ajutată de antropologie în studiul corpului uman. Prin analiza unui mormânt descoperit de arheologi, antropologii pot stabili vârsta, condiţia fizică, genul scheletului şi multe altele.

Cel mai important instrument în cercetarea trecutului: şpaclul

Bărbulescu, M. (2008), *Mormântul princiar germanic de la Turda*, Tribuna, Cluj-Napoca

Harhoiu, R. (1998), *Die frühe Völkerwanderungszeit in Rumänien*, Editura Enciclopedică, Bucureşti

Un sit arheologic cuprinde vestigii ale locuirii umane din diferite epoci istorice, cum ar fi: orașele antice, cimitirele preistorice sau cetățile medievale. Un sit arheologic este investigat de un colectiv de specialiști, de oameni de știință, pentru a nu se pierde informații importante despre trecutul nostru.

Unul dintre cele mai celebre situri arheologice din lume: Insula Paștelui din Oceanul Pacific

În România există sute de situri arheologice, multe dintre acestea putând fi vizitate.

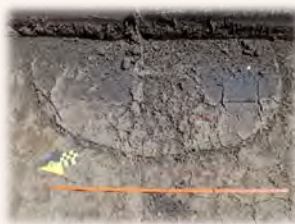
Vă propun să participați o zi la cercetarea arheologică a sitului de la Sarmizegetusa Regia, capitala Regatului Dacic, care face parte din patrimoniul mondial UNESCO.

Sarmizegetusa Regia văzută din aer

Chiar dacă e vară, noaptea dormită în cort a fost răcoroasă, deoarece Sarmizegetusa este situată în Munții Orăștiei. Trebuie să ne trezim dis-de-dimineață. Ne spălăm la izvor și îi ajutăm pe arheologi să pregătească micul dejun. La ora opt începem munca pe șantier, după regulile arheologice. Am îndepărtat stratul de vegetație, pietrele mari căzute din zid și, ce să vezi? Am dat de o groapă importantă.

Cu șpaclul și pensula curățăm groapa cu atenție... două brățări dacice din aur își fac apariția.

Groapă identificată pe un șantier arheologic și o brățară dacică din aur aflată la Muzeul Național din București

Secolele II î. Hr. – I d. Hr. reprezintă o perioadă istorică importantă pentru teritoriul României de astăzi, perioadă cunoscută drept tranziția de la Epoca Fierului la Antichitatea clasică. Epoca este caracterizată de dezvoltarea regatului dacic, în special sub domnia lui Decebal și se încheie cu cucerirea teritoriilor nord-dunărene din timpul împăratului roman Traian (anul 106 d. Hr.), care venise tocmai de la Roma ca să cucerească aceste teritorii bogate.

Confruntarea dintre daci și romani reprezentată pe Columna lui Traian (Columna era colorată, acestea fiind benzile desenate ale vremii)

Pentru a identifica evenimentele petrecute acum aproape 2000 de ani arheologii trebuie să respecte cu strictețe metodologia săpăturilor, astfel încât să fie înregistrate toate descoperirile din punct de vedere cronologic și stratigrafic și să fie colectat tot materialul descoperit. Apoi acest material trebuie inventariat, restaurat și predat la muzeu pentru a putea fi admirat de toată lumea.

Exemplu de stratigrafie într-un sit dacic

Daicoviciu, C., Daicoviciu, H. (1962), *Sarmizegetusa: cetățile și așezările dacice din Munții Orăștiei*, Meridiane, București

Glodariu, I. (1996), *Sarmizegetusa regia: capitala Daciei preromane*, Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva

patrimoniul mondial UNESCO

Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO) protejează cele mai importante bunuri culturale și naturale ale umanității. România deține asemenea situri, printre care Delta Dunării, cetățile dacice și bisericile din Bucovina, toate unice în lume

stratigrafie
procedeu de cercetare arheologică prin studiul succesiv al straturilor de umplere ale unui teren sau ale unei gropi

migrație studențească în sens larg, se referă la practica studențimii medievale, păstrată și în timpurile moderne, de a urma cursurile mai multor universități până la obținerea diplomei. Aici se referă la practica deplasărilor la studii în străinătate a tinerilor proveniți din zone mai puțin evolute, fără un sistem educativ competitiv, cum este și cazul spațiului românesc în sec. XIX

studii superioare nivel de studii care urmează celor secundare (gimnaziu și liceu) și care se desfășoară într-o universitate sau într-o școală superioară

titlu academic act sau diplomă care atestă pregătirea profesională și abilitățile posesorului (baccalaureat, licențiat, doctor)

Andrei, elev din Iași, este olimpic la biologie. Pentru rezultatele sale excelente la școală, guvernul i-a oferit o bursă la Universitatea Humboldt din Berlin. El are astfel posibilitatea să își continue studiile într-un mediu performant și de tradiție. Condiția pusă este ca, la finalul studiilor, să se întoarcă acasă, în România.

Chiar dacă nu stăpânește bine limba germană, Andrei a acceptat bucuros, mai ales că la Berlin se află deja o mătușă de-a lui și doi veri.

Cu două luni înaintea plecării, un prieten de familie i-a dat lui Andrei lecții de limbă germană, pentru a se descurca în primele zile și pentru a putea înțelege ce îi vor spune profesorii la cursuri încă din primele zile ale vieții sale de student.

Universitatea Humboldt din Berlin în zilele noastre

De la el, Andrei a aflat că trimiterea la studii peste hotare a tinerilor cu rezultate bune la învățătură este o practică mult mai veche.

La fel cum azi Andrei, un tânăr olimpic de la Iași, se duce în Germania să învețe carte, și în trecut tinerii români plecau la învățătură la universități prestigioase din Europa, pentru a se întoarce acasă cu un titlu academic care să le deschidă larg porțile carierei.

Universitatea Friedrich Wilhelm din Berlin la 1850

Pe fondul decalajelor între școlile românești și cele din Europa, tinerii români dornici de învățătură erau nevoiți în secolul al XIX-lea să urmeze studii superioare în afara țării, la universități de tradiție, mai ales din Franța și din Germania. Titlurile academice deveniseră treptat obligatorii pentru accesul la poziții importante în România, așa că sute și sute de tineri, bursieri sau nu, luau calea străinătății pentru a se instrui în diverse domenii.

Nu este de mirare, așadar, că mulți profesori ai celor două universități românești din epocă, de la Iași (fondată în 1860) și de la București (fondată în 1864), au studiat în tinerețe, ca bursieri ai statului român, la universitățile cele mai prestigioase din Europa: Paris, Berlin, Jena, Leipzig, Viena etc.

Universități de prestigiu din Europa frecventate de români, sec. XIX

După o călătorie foarte dificilă, odată ajunși în centrul universitar, studenții trebuiau să-și găsească repede o gazdă și să se adapteze din mers noului mediu. Apoi, să studieze temeinic și să promoveze la timp examenele, pentru a reuși să primească, la final, diploma mult visată.

Nastasă, L. (2006), *Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate (1864-1944)*, Limes, Cluj-Napoca

Salut! Mă numesc George Alexandrescu, sunt un profesor din secolul al XIX-lea. Am învățat la Iași, la Academia Mihăileană, până la vârsta de 22 de ani. Am fost remarcat de profesorii mei și trimis, în 1860, cu un stipendiu în Italia, la Universitatea din Torino, alături de alți câțiva colegi silitori, pentru a studia Dreptul.

În drumul său către modernizare, România avea mare nevoie de specialiști în toate domeniile și mai ales de profesori bine pregătiți, iar o educație serioasă nu era încă posibilă în țară.

Universitatea din Torino, Italia

Pe atunci, călătoriile erau dificile, durau chiar una sau două săptămâni, timp în care voiajorul schimba mai multe mijloace de deplasare, în funcție de orașul de unde pleca și destinația finală: poștalion sau omnibus, vapor, tren.

Omnibus tras de cai, la mijlocul secolului XIX

La Torino am descoperit frumoasa limbă italiană și un popor harnic și primitiv, înrudit cu noi, românii.

Eram doar câțiva studenți români la Universitatea din Torino și locuiam câte doi sau trei, în funcție de facultatea pe care o urmam. Într-un fel, formam o comunitate românească în miniatură. Ne împrumutam unii altora cărți și cursuri, ne ajutam atunci când se terminau banii din bursă, dar mai ales încercam să învățăm de la colegii italieni cum puteam fi cetățeni utili patriei noastre.

Anii de dinaintea unirii și imediat de după unirea celor două provincii românești, Moldova și Țara Românească (deceniile VI și VII ale secolului al XIX-lea, perioadă cunoscută ca Epoca Unirii), au fost marcați de încercări de reforme, de schimbări profunde în toate domeniile. De aici nevoia de oameni bine pregătiți, care nu se puteau forma decât la universitățile din Europa. Guvernele au înmulțit considerabil numărul de burse în străinătate pentru tinerii români silitori, încercând să formeze o nouă generație de specialiști care să contribuie decisiv la modernizarea țării și la schimbarea mentalităților învechite.

În 1860, guvernul moldovean condus de Mihail Kogălniceanu a deschis un nou capitol în politica stipendiilor, reducând numărul burselor pentru Universitatea din Paris (preferată de marea majoritate a tinerilor din Vechiul Regat) și trimițând în premieră câțiva bursieri la Universitatea din Torino, aproape necunoscută mediului intelectual de acasă.

Gazeta L'Opinione din Torino (27 septembrie 1860), unde apărea știrea sosirii bursierilor români la Torino

Rados, L. (2019), *Bursieri români la Universitatea din Torino în anii 1860. Apropiere neolatină sau oportunitate academică?*, în *Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european* (coord. Victor Spinei), vol. I, *Ipostaze istorice ale mișcărilor de populație și modele identitare etnolingvistice actuale* (ed. Solomon, F. Cohal, A., Rados, L.), București, Editura Academiei Române, p. 211-240

Academia Mihăileană prima școală modernă din Moldova, fondată la 1835, unde s-au predat și cursuri superioare

stipendiu bursă sau ajutor în bani acordat elevilor și studenților pentru finalizarea studiilor

Vechiul Regat România, așa cum a rezultat ea după unirea Moldovei și Țării Românești (1859-1918)

Comunitatea studenților români de la Torino

locuind de multe ori la aceeași adresă sau pe aceeași stradă, studenții români au alcătuit o comunitate, sprijinindu-se reciproc în momentele dificile. Bine văzuți de colegii și profesorii lor italieni, românii s-au implicat în mișcarea intelectuală care susținea unificarea Italiei

Homo sapiens
(din latină)
„omul rațional”
sau „omul
inteligent”

Basarabia
regiune istorică,
parte a
Moldovei
anexată în 1812
de Rusia. Cea
mai mare parte
a Basarabiei
formează în
prezent
Republica
Moldova

**omul de
Neanderthal**
specie
umanoidă având
un strămoș
comun cu Homo
sapiens. Numele
provine de la
Valea Neander,
lângă
Düsseldorf,
unde au fost
descoperite în
1856 primele
oseminte. A
ajuns în Europa
și Asia cu mult
înaintea lui
Homo sapiens
unde a locuit
până acum 40
de mii de ani

strămutare
(din
lat. **extramutare*
– transmutare)
dislocarea unei
populații din
locul în care
trăia, mutarea
acesteia dintr-un
loc în altul

**coloniști
germani din
Basarabia**
țărani germani
stabiliți în
Basarabia la
începutul sec.
XIX. Au migrat
din Germania
din cauza
foametei și a
persecuțiilor
religioase

Mario, Veronica și Ralf sunt prieteni, ei merg la aceeași școală în orașul Stuttgart din Germania. Săptămâna trecută au fost în vizită cu clasa la muzeul de istorie. Acolo au văzut o expoziție despre migrația lui „Homo sapiens” de-a lungul timpului. Lui Mario i-a plăcut o hartă:

Verde: specii umanoide străvechi
Maro: habitatul „omului de Neanderthal”
Roșu: locul de unde a plecat „Homo sapiens”
Săgețile arată direcțiile de mișcare ale lui „Homo sapiens”

Mario s-a născut în Italia, tatăl său fiind milanez, iar mama româncă, din Botoșani. Părinții au decis să se mute în Germania din cauza crizei economice din Italia.

Veronica locuiește cu părinții la Stuttgart de zece ani. Ea s-a născut la Iași (România), mama sa fiind ieșeancă, iar tatăl moldovean din Chișinău (Republica Moldova).

Ralf s-a născut în Germania, din părinți germani. Străbunicii săi provin din sudul Basarabiei (Republica Moldova), de unde au fost strămutați în Germania (1940).

Coloniști germani din sudul Basarabiei cu căciuli tradiționale românești (perioada interbelică)

Cu timpul, cei trei amici au descoperit că pot comunica în românește, chiar dacă Ralf nu înțelege tot ce spun Veronica și Mario.

Ralf a atras atenția amicilor săi că, deși ei vorbesc românește mai bine decât el, se pare că niciunul dintre ei nu știe să scrie corect în această limbă.

Homo sapiens își are originea în Africa. Se consideră că a apărut dintr-o specie umanoidă, acum două sute de mii de ani. În urmă cu o sută de mii de ani, acesta a ajuns în Orientul Apropiat, de unde a migrat înspre Asia, Europa, Australia și America. În Europa, înainte de Homo sapiens a ajuns „omul de Neanderthal”. Cele două specii au locuit în zone apropiate mai multe mii de ani, după care neanderthalienii au dispărut.

Capul unei femei de Neanderthal
(reconstrucție)

Pe teritoriul actual al României și Republicii Moldova au locuit de-a lungul istoriei foarte multe popoare, care au migrat aici din alte părți. Dovada prezenței lor sunt și obiectele pe care arheologii le descoperă în pământ.

„Gânditorul” și „femeia lui” din Hamangia (foto) sunt două statuete descoperite în satul Baia (în trecut Hamangia), confecționate de o populație din neolitic și care a locuit pe teritoriul Dobrogei (România). Neolitic (din greacă) înseamnă „epoca nouă a pietrei” iar neoliticul e o perioadă cuprinsă între anii 6000 și circa 1500 î. H. Pe teritoriul României, cea mai cunoscută perioadă a neoliticului este „cultura Cucuteni”, mai ales prin ceramica pictată și figurile feminine.

Carpentier, J., Lebrun, F. (2006), *Istoria Europei*, Humanitas, București

În spațiul balcano-carpatic, provinciile romane s-au constituit inclusiv prin migrații de populații. În această parte a Imperiului Roman, civilizația greacă a ajuns să conviețuiască cu civilizația latină în administrație, în armată și în viața de zi cu zi. Acest lucru a implicat bilingvismul, care încă din Antichitate consta în folosirea a două limbi în activitățile zilnice. La vestul Mării Negre (provincia romană Moesia Inferior), s-au descoperit inscripții bilingve, redactate în greacă și în latină, ce se refereau la chestiuni oficiale sau private.

Harta provinciei romane Moesia Inferior

Bilingvismul greco-latin este explicabil prin nevoia grecilor de a cunoaște limba oficială a imperiului, latina, iar bilingvismul latino-grec a apărut din necesitatea latinofonilor de a se înțelege cu populația majoritară (de limbă greacă).

Inscripție funerară bilingvă, Muzeul din Histria, Constanța, România, IScM I, 283, sec. II

Așa cum se poate observa, formula de debut, „Dis Manibus”, e în limba latină, restul inscripției funerare fiind în greacă. Traducerea în română:

„Zeilor Mani! Aici zace Apollinaris Dolichenaris, care a trăit 35 de ani. Stela i-a înălțat-o fratele Aurelius Marcus, spre pomenire. Fii fericit, trecătorule!”

D(is) M(anibus)
ἐνθάδε κεῖται
Ἀπολ-
λινάρης
Δολιχην[άρ]ης
ζήσας ἔτη λε΄ Τὴν
στήλην ἀνέθηκε
Αυρήλιος)
Μάρκος ὁ ἀδελ-
φὸς μνείας χάριν.
Χαῖρε παροδεῖτα.

O persoană care cunoaște bine două sau mai multe limbi și le folosește zilnic cu greu reușește să nu le amestece din când în când. La bilingvi e firească inserția unor cuvinte sau întregi sintagme dintr-o limbă în alta, în comunicare. De exemplu, în zilele noastre, în formulele de salut, tinerii folosesc des cuvinte din engleză, din italiană sau din spaniolă, cum ar fi Hello, Ciao, Holà. Acest proces lingvistic se numește „schimbare de cod”.

Schimbarea de cod se poate observa și în această inscripție bilingvă, ce trece de la formula de adresare în latină la restul textului în limba greacă. Și pe atunci, alegerea ordinii limbilor era în general motivată. Începerea textului cu latina sugerează recunoașterea statutului său de limbă oficială a Imperiului, ca în toate teritoriile statului roman.

Inscripțiile bilingve ale Antichității au și alte particularități, cum ar fi adresarea directă către toate tipurile de cititori: cunoscătorii de greacă, de limbă latină, bilingvii.

Textul se adresa direct cititorului și reflecta echilibrul sociolingvistic care se crease: prezența limbii elene arăta prestigiul culturii autohtonilor pe când inserțiile cuvintelor latinești în textul grecesc echivala cu acceptarea statutului latinei ca limbă oficială a Imperiului. Milenii mai târziu, mecanismul de distribuție a limbilor în situații de contact cultural și lingvistic provocate de migrație rămâne în esență același, statutul social și cel juridic, pe lângă cel al prestigiului culturilor în joc, fiind hotărâtoare în alegerile lingvistice.

Bâltac, A. (2011), *Lumea rurală în provinciile Moesia Inferior și Thracia (secolele I-III p. Chr.)*, Renaissance, București

Curcă, R.-G. (2011), *The bilingual inscriptions of Moesia Inferior: the historiographic framework*, Classica et Christiana 6/1, p. 71-80, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași

Suceveanu, Al. (1977), *Viața economică în Dobrogea romană, secolele I-III e.n.*, Editura Academiei, București

schimbare de cod formula-ristică inserția unei sintagme latinești într-un text grecesc și viceversa, spre exemplu în formule fixe din limbă, precum „Dis Manibus”

Dis Manibus („Zeilor Mani”), aici la dativ, e o formulă de debut specifică inscripțiilor funerare latine

stela inscripție comemorativă, aici funerară

Moesia Inferior provincie romană. Era mozaicată etnic: traci, greci și romani. Provincie în care multilingvismul era consistent

Chișinău
capitala
Republicii
Moldova

Siberia
regiune
geografică
din
Federația
Rusă, unde
iernile sunt
foarte lungi
și geroase.
Aici erau
deportați,
încă din
secolul
XIX, cei cu
opinii
critice la
adresa
regimurilor
țarist și
sovietic

deportare
formă a
migrației
forțate.
Măsură
represivă
prin care
regimurile
totalitare
oprimă
nemulțumi-
rea și
rezistența

Gulag
lagăre
sovietice de
detenție și
muncă
forțată în
care erau
închiși
condamnații
politic

colhoz
gospodărie
țăranescă
sovietică
formată din
locuitorii
unui sat sau
ai mai
multor sate,
în care
pământul
era
considerat
proprietate
colectivă, în
realitate
fiind al
statului

Veronica a auzit de câteva ori în familia bunicilor ei de la Chișinău vorbe despre sovietici și despre frigul din Siberia. Când adulții abordează aceste lucruri, în casă se face o atmosferă tristă, iar Veronica e și ea cuprinsă de o emoție necunoscută.

„Scumpa mea nepoată – povestește bunicul – revăd ca un vis urât noaptea aceea de iulie. Aveam doar șapte ani dar nu am uitat ceea ce s-a întâmplat în 1949. Noaptea târziu, au intrat în casă mai mulți militari care ne-au zis să strângem cât mai repede cele mai importante lucruri, ceva de mâncare și de băut, și să ieșim afară.

Casă țărănească din Basarabia, după 1945

...Am luat cu noi două lăicere, în care mama și tata au aruncat la repezeală trei perne, un ogheal, câteva căni, farfurii, linguri, haine groase, și o desagă cu ceva merinde, am fost duși cu un camion la o gară. Când am vrut să urcăm în tren, au venit doi militari și l-au luat pe tata. Nu l-am mai văzut niciodată, iar după vreo doi ani am aflat că a murit chiar în prima iarnă de lagăr.

Vagon de tren ce transporta deportații

...Trenul a mers două sau trei săptămâni. Îmi amintesc că era foarte cald și că eram înghesuiți în vagoane de marfă. Din când în când se oprea în câmp sau la margine de pădure. Apa pe care o primeam era prea puțină, ne era mereu sete. Nu știam unde mergem. Credeam că nu vom ajunge niciodată.”

În fosta Republică Sovietică Socialistă Moldovenească (Basarabia) au avut loc, între anii 1941 și 1951, trei deportări în masă.

1941

La începutul lui iunie 1941, din Basarabia și din nordul Bucovinei au fost deportate aproape 24.500 persoane, acuzate că au făcut parte din partide politice românești și că au fost în administrația statului român, în perioada în care Basarabia a fost parte a României (1918-1940).

Cei arestați au fost trimiși cu vagoane de animale în diferite locuri din Republica Sovietică: Komi, Siberia și Kazahstan. Unii decedau pe drum iar foarte mulți au murit în detenție din cauza condițiilor grele de viață. Doar unii dintre ei au reușit să revină la locurile de origine.

Casă din Gulag în care locuiau cei deportați

1949

La începutul lunii iulie 1949, în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească au fost arestate pentru a fi deportate peste 11 mii de familii (circa 35 mii de oameni). Cei mai mulți erau țărani care nu doreau să intre în colhozuri. În timpul arestărilor au fost împușcați mulți dintre cei care au încercat să fugă.

Cei mai mulți deportați au ajuns în Kazahstan și în regiunile Omsk și Krasnoiarsk din Siberia, unde au fost angajați la munci grele în agricultură, industriile forestieră și minieră și în construcția de căi ferate.

www.deportari.md

În vacanța de iarnă din anul următor, Veronica a mers din nou în Moldova. Acolo a găsit o iarnă grea, bunicii mai bătrâni dar la fel de fericiți să o revadă. Nepoata a prins curaj și a cerut să știe mai multe despre viața bunicilor din Siberia.

„Într-o seară am fost coborâți într-o gară mică ce părea părăsită și apoi urcați în camioane militare. După alte două-trei ore de mers, ne-au oprit în fața unor case de lemn abandonate și aproape distruse, unele fără geamuri și fără uși. După ce am fost așezați în șiruri, un ofițer ne-a spus că suntem în regiunea Kurgan, satul Orlovka, și că vom rămâne aici pentru totdeauna...”

Copii în locurile de deportare

...Cea mai tristă amintire din timpul deportării a fost despărțirea de frumoasele noastre lăicere, pe care mama le-a dat la schimb pentru o vacă. Însă laptele de la vacă și pâinea pe care o cumpăram cu puținii bani pe care îi aducea mama de la muncă ne-au salvat pe toți”.

- Și cum ai scăpat de acolo, tataie?

„Când am revenit? Îmi amintesc că într-o seară, pe la începutul lui martie 1953, seara târziu, mama ne-a strâns lângă ea și ne-a spus în șoaptă că toți deportații din Orlovka așteaptă să fie eliberați. Murise Stalin și se credea că suferințele celor deportați vor lua sfârșit. Totuși, au mai trecut alți patru ani până când ni s-a permis să facem drumul de întoarcere. Nu ne-a explicat însă nimeni de ce a trebuit să trecem prin atâția ani de calvar...”

La câteva săptămâni după aceea, Ioana a găsit într-un portal on-line mai multe interviuri cu oameni bătrâni, supraviețuitori ai deportărilor din fosta Republică Sovietică Socialistă Moldovenească. Toate mărturiile acestora erau asemănătoare cu ce i-a povestit bunicul.

Femei deportate pe un șantier din Uniunea Sovietică

În primăvara anului 1951 a avut loc ultima deportare în masă a populației din Republica Sovietică Moldovenească, în timpul căreia au fost transportate în Kazahstan și Siberia aproape șase mii de persoane. Au fost deportate în majoritate mici comunități religioase ce erau considerate periculoase pentru statul sovietic. În timpul transportării s-au născut copii și au murit multe persoane.

După 1956, o parte din familiile deportate în anii 1941, 1949 și 1951 s-au întors în Moldova. Cei mai mulți deportați nu și-au primit casele înapoi și au continuat să fie discriminați și urmăriți. Foarte multe familii au rămas însă în locurile de deportare. În prezent, în Rusia și Kazahstan există multe asociații culturale ale moldovenilor și românilor, mulți dintre ei urmași ai celor deportați. Acestea se ocupă cu întreținerea contactelor cu Republica Moldova și România, cu organizarea de expoziții și festivaluri folclorice precum și cu învățarea limbii române.

Membri ai Asociației Culturale „Dacia” a Românilor din regiunea Karaganda (Kazahstan) la un eveniment cultural

Olaru-Cemîrtan, V. (2013), *Deportările din Basarabia, 1940-1941, 1944-1956*, Pontos, Chișinău

Iosif V. Stalin
unul dintre conducătorii statului sovietic. Responsabil pentru moartea multor milioane de oameni din URSS, mai ales prin foamete, deportări și detenție în lagăre

discriminare
politică prin care un stat lipsește persoane sau grupuri de persoane de drepturi. Motivele discriminării pot fi politice, etnice, religioase sau sexuale

foamete
calamitate ce lovește populația unor zone întinse din cauza insuficienței alimentelor, ca urmare a secetei, războaielor sau a unor politici deliberate de înfometare

moldovean
termen ambiguu ce desemnează pe locuitorii Țării / Principatului Moldovei, ai regiunii istorice Moldova din România, precum și pe cetățenii Republicii Moldova

regim comunist
regim politic caracterizat prin monopolul puterii (existența unui singur partid, cel comunist), prin controlul strict al statului asupra economiei și societății. În România între 1945/1948 – 1989

migrație internă
deplasare de populație în interiorul unei regiuni sau a unei țări

„(sârma), uăi!”
variantă dialectală moldovenească a voc. „măi!”

George, Florin și Dan sunt frați. Locuiesc într-un sat de pe malul Prutului, în nordul Moldovei. În familia lor, adulții sunt îngrijorați: nu a mai plouat de două săptămâni iar seceta devine amenințătoare. Oamenii sunt triști, mereu cu ochii spre cer. În estul României se întâmplă des să fie secetă.

Sătenii își amintesc de seceta din 1946. După un război lung și distrugător, a venit seceta care a pârlit ceea ce semănaseră oamenii pe pământurile lor. Recoltele de altădată deveniseră doar amintire. Nu se făcuse nici grâu, nici porumb (popușoi, zic localnicii) și nu aveau ce mânca.

Copil din Moldova în timpul foametei, 1947
(Foto AGERPRES)

Bunicul povestește nepoților o întâmplare de pe vremea foametei. Ca să găsească alimente pentru numeroasa lui familie, tatăl său i-a lăsat pe toți acasă și a plecat. Mai întâi s-a dus la Dorohoi pe jos, împreună cu alți consăteni. Cu toții s-au urcat apoi în tren ca să treacă Munții Carpați, să străbată Transilvania și să ajungă în Banat. Acolo nu fusese secetă, iar țăranii aveau grâu și porumb de vânzare. Moldovenii nu aveau bani, în schimb plăteau cu lucrurile pe care le aveau în casele lor, mai ales cu haine și lăicere. După ce procurau câțiva saci cu cereale, oamenii se întorceau la casele lor. Au trecut de o grea cumpănă, cum spune bunicul. Foametea a provocat multă suferință, depășirea ei fiind posibilă mai ales prin eforturi individuale și familiale, prin ajutoarele oferite de instituții de caritate interne și internaționale.

Distribuirea ajutoarelor alimentare într-un sat din Moldova, 1947 (Foto AGERPRES)

Foametea din 1946-1947 a fost o realitate cruntă în România, cum a fost și în RSS Moldovenească. Despre ce s-a întâmplat atunci s-a vorbit decenii la rând: mai puțin în discuții oficiale și mai mult în privat, faptele fiind păstrate în memoria locuitorilor din satele și din orașele din estul țării. În schimb, în alte zone, în special în Transilvania, în Banat și la București se practică ironizarea locuitorilor regiunii Moldova prin referirile la „trenul foamei” și la „sârma”.

Pentru a se aproviziona cu alimente, îndeosebi cu cereale, sute de mii de oameni din estul României au plecat în alte regiuni, îndeosebi în Banat, Oltenia, vestul Munteniei și sudul Dobrogei. A fost una dintre cele mai mari migrații interne temporare din istoria recentă a țării. Dacă referirea la „trenul foamei” are de-a face cu această migrație, apelarea depreciativă a moldovenilor cu cuvântul „sârma” vine de la episoadele frecvente în care, pentru a avertiza pe cei din spate să se ferească de rețelele electrice sau la intrarea în tuneluri, cei ce călătoreau pe vagoane strigau: „Sârma, uăi!”.

Oamenii din regiunile afectate de secetă erau numiți generic moldoveni deși nu toți erau din Moldova ci și din alte zone, termenul începând să fie folosit ca stereotip negativ, pentru a desemna izolarea și subdezvoltarea.

„Trenul foamei”, 1947 (Foto AGERPRES)

Odată ajunși în regiunile în care se găseau grâu și porumb, ei cumpărau aceste produse la prețuri mari, de regulă dând la schimb haine și obiecte de uz casnic, sau munceau săptămâni ori luni în șir în gospodăriile localnicilor, deseori doar pentru hrană. Mulți moldoveni s-au suiat de disperare în acel tren; de atunci i-a rămas numele „trenul foamei”.

Pumnea, L., Petrișor, P. (2016), *(Re)amintiri: Oltenia pentru Moldova. Foametea din 1946-1947*, Antheo, Craiova

Lui Mario i s-a cerut la școală să facă o prezentare în care să vorbească despre familia sa din România. El a proiectat pe ecranul din fața clasei acest text:

„Mama mea s-a născut și a crescut la Iași, un oraș din regiunea Moldova, în România. Ea locuia în cartierul Tătărași. Cristina, cea mai bună prietenă a sa, locuia în satul Holboca, aproape de Iași.

Vedere cu orașul Iași în anii 1980

Bunicul din România i-a povestit cu o seară înainte lui Mario la telefon multe lucruri despre mama sa când era ea mică și orașul în care a copilărit ea. Mario a notat pe o foaie de hârtie, ca să nu uite, câteva nume mai dificile:

„Mamei tale cel mai mult îi plăcea să se plimbe pe malul râului Bahlui, uneori în compania Franciscăi, o vară a mamei, de la Fărcășeni.”

Mario a mai aflat de la bunicul său că numele de țări, orașe, sate, munți sau râuri ne zic lucruri importante despre istoria noastră. Astfel, numele orașului Iași provine de la numele unui trib iranice, cel al alanilor („ias”), care s-au instalat în Moldova. Numele Moldova e de origine germanică, numele Tătărași provine de la tătari, Holboca este nume de origine slavă, Bahlui provine de la cumani (un popor turcic) iar numele satului Fărcășeni e de proveniență maghiară.

Mario a înțeles că de-a lungul timpului multe popoare au ajuns în România și au lăsat semne importante, atât în viața locuitorilor cât și în limba română.

În limba română există multe cuvinte de origine slavă, turcică și maghiară. Inclusiv prin acest lucru limba română se deosebește de celelalte limbi romanice.

La Iași există multe construcții de cult care aparțin unor grupuri etnice de aici. Printre acestea se numără Sinagoga Mare.

Sinagoga Mare, Iași

Aceasta a fost timp de câteva sute de ani cel mai important edificiu religios al evreilor din oraș. Vreme îndelungată, numărul evreilor din Iași a fost foarte mare. Cei mai mulți au emigrat însă în Israel, între anii 1960 și 1980.

Biserica Armenească (Iași)

Armenii, care erau negustori și meșteșugari, au locuit în orașele din Moldova încă din secolul XIV.

Biserica Lipovenească, Iași

Această biserică aparține rușilor lipoveni care s-au stabilit în Moldova în secolul XVIII. Rușii lipoveni practică religia creștin-ortodoxă de rit vechi.

Bădăraș, D., Caproșu, I. (1974), *Iașii vechilor zidiri. Până la 1821*, Junimea, Iași

grup etnic
(sau *etnie*)
colectivitate umană ai cărei membri au origine comună, împărtășesc aceleași amintiri și același trecut istoric, fiind legate prin cultură, limbă și religie

trib
organizare prestatală a mai multor mari familii înrudite, care au aceeași limbă și credințe, locuiesc pe același teritoriu și au același conducător

popoare turce
popoare vechi și moderne, originare din Asia. Vorbesc o limbă similară cu limba turcă actuală. În evul mediu timpuriu, unele popoare turce au emigrat pe teritoriul actual al României și al Republicii Moldova

limbi romanice
sau neolatine: actualele limbi română, italiană, spaniolă, franceză, portugheză și catalană (dalmata – care nu mai e vorbită) iar pentru unii istorici chiar mai multe varietăți lingvistice ce au la bază latina populară

colonizare în Imperiul Rus era crearea unor așezări agricole cu sprijinul și încurajarea directă a guvernului, în ținuturi slab populate. De obicei, aceste colonii erau create de străini – numiți *coloniști* – invitați să se stabilească în Rusia, cărora li se acordau diverse scutiri și privilegii. Astfel de colonii au fost formate, în special, în Noua Rusie (sudul Ucrainei de astăzi) și Basarabia

migrație voluntară migrare motivată de factori economici sau culturali, cu scopul îmbunătățirii stării materiale sau obținerii de oportunități și resurse economice suplimentare

Victor are 12 ani. Părinții săi l-au luat cu ei la Padova, în Italia, când avea doi ani. Au lăsat în urmă țara lor natală, Republica Moldova, dar povestesc multe lucruri despre această țară. Fiind foarte curios, Victor își dorea demult să îi viziteze pe bunici. După multă așteptare, vara trecută el a mers într-o vacanță mai lungă la Orhei.

Centrul orașului Orhei, Republica Moldova.
Monumentul lui Vasile Lupu

Împreună cu părinții, Victor a mers apoi și în orașul Reni din regiunea Odesa, în vizită la bunicii din partea tatei. Victor s-a mirat că la Orhei îi înțelegea pe toți cei din jur, care vorbeau româna, iar în orașele prin care treceau acum – Chișinău, Taraclia, Comrat – oamenii vorbeau limbi necunoscute.

„De ce aici se vorbește altfel?”, i-a întrebat Victor pe părinți. Mama și tata i-au explicat că, pe lângă români, în Republica Moldova trăiesc și alte popoare, mai ales ruși și ucraineni. Iar în sudul țării trăiesc, de două secole, bulgari și găgăuzi.

Biserica din orașul Reni

„De bulgari am auzit”, spuse Victor, „dar găgăuzii cine sunt?” „Ei vorbesc o limbă care seamănă cu turca”, spuse tata.

„Turca?... Sunt musulmani, atunci?”, întreabă Victor. „Nu, ei sunt creștini ortodocși, ca noi”, îi răspunse mama.

În 1812, regiunea dintre râurile Prut și Nistru, care făcea parte din Principatul Moldovei, a intrat sub stăpânirea Rusiei și a fost numită Basarabia. Astăzi, acest teritoriu este împărțit între Republica Moldova și Ucraina. Pe atunci, sudul regiunii era aproape nelocuit dar avea un pământ bun pentru agricultură, în special pentru viticultură.

Țărani din Basarabia la zdrobit de struguri.
Sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea

Pentru a cultiva aceste pământuri, au fost aduse familii de coloniști din Bulgaria. Ei au înființat zeci de localități, printre care cele mai importante erau Bolgrad și Comrat, care există și astăzi. Acești coloniști au primit terenuri întinse. Ei nu trebuiau să plătească impozite și nu trebuiau să plece la armată.

Coloniștii proveniți din Bulgaria erau creștini ortodocși care făceau parte din două popoare diferite: bulgarii, care vorbeau o limbă slavă, și găgăuzii. Cultura găgăuză se deosebea mult de cea bulgară, însă găgăuzii au descoperit că sunt un popor aparte abia la începutul secolului XX, când au apărut primele cărți în limba lor.

Găgăuzia. Intrarea în raionul Comrat

Ciachir, N. (1992), *Basarabia sub stăpânire țaristă, 1812-1917*, Editura Didactică și Pedagogică, București

Victor discuta deseori cu bunica sa, care era învățătoare de istorie. Ea avea o bibliotecă destul de mare, iar lui îi plăcea mult să citească, mai ales că în bibliotecă erau cărți ce nu se găseau în Italia. Într-o zi, Victor găsi o carte cu o denumire neobișnuită: „În preajma revoluției”. „Ce carte interesantă! Însă nu prea înțeleg toate cuvintele. Ce înseamnă cerdac, iatac și vechil?” După ce bunica îi explică sensul acestor cuvinte, Victor o întreabă: „Cine e Constantin Stere?... Și despre ce e vorba în carte?” Atunci bunica răspunse: „Stere? A fost ca în titlu: un revoluționar. Adică, în tinerețe, a luptat contra țarului rus, el fiind de partea oamenilor simpli. Ca pedeapsă, la vârsta de numai 19 ani, a fost exilat în Siberia”.

C. Stere (1895)

„Cum? Atât de tânăr?!” exclamă băiatul. „Așa erau vremurile”, răspunse bunica. „A suferit în Siberia șapte ani iar după asta a plecat în România. Acolo a studiat la universitate, a devenit ziarist vestit și apoi a intrat în politică. Toată viața a iubit Basarabia sa natală și pe țăranii simpli. A avut o viață destul de tristă, fiindcă în timpul Primului Război Mondial a fost de partea Germaniei și împotriva Rusiei, iar România lupta contra Germaniei”.

„Și ce s-a întâmplat cu el atunci?” întreabă Victor. „S-a spus că e trădător, iar Stere nu a mai avut liniște până la moarte. În schimb, a scris acest roman în care își povestește viața.”

Cazul lui Constantin Stere este un exemplu al migrației intelectuale dinspre ținuturile locuite de români și aflate sub dominația imperiilor vecine (Austro-Ungar și Rus) înspre Regatul României. Această migrație, îndeosebi dinspre Transilvania și Bucovina, s-a intensificat la sfârșitul secolului al XIX-lea, atrăgând în Regat tineri de origine română cu o educație solidă care își căutau un rost peste Carpați sau peste Prut. Tinerii intelectuali din Basarabia care veneau atunci în România pentru studii sau pentru a urma o carieră erau destul de puțini (câteva zeci de persoane, la începutul secolului XX). Regimul țarist îi împiedica să se mute în România. În afară de C. Stere, printre intelectualii basarabeni care au ajuns în Regat înainte de 1918 mai sunt alte câteva figuri remarcabile, precum Bogdan Petriceicu Hasdeu și Zamfir C. Arbore.

Stere a fost victima deportării în Siberia. Aceasta era o metodă des folosită de statul imperial rus, iar, după 1917, și de cel sovietic, pentru a-i pedepsi pe adversarii regimului sau pentru a persecuta anumite grupuri considerate ostile sau periculoase. Siberia, un spațiu imens și neospitalier de peste 10 milioane km², era folosită ca o „groapă de gunoi” pentru cei indezirabili.

Exilați într-o închisoare de tranzit din Siberia (1891)

Exilul sau deportarea individuală erau rezervate, în epoca țaristă, criminalilor de drept comun și deținuților politici. Acest fenomen se deosebea de deportările în masă, care au afectat, în perioada sovietică, milioane de oameni și întregi grupuri sociale sau etnice, inclusiv pe românii basarabeni.

Stere, C. (2006), *În preajma revoluției*, 2 vol., Litera, Chișinău

migrație intelectuală
în sens larg, migrația forței de muncă educate, de înaltă calificare, de obicei dinspre țările mai sărace înspre cele bogate.

Termenul este deseori asimilat fenomenului *brain drain*. În sens istoric, se referă la emigrarea temporară pentru studii în străinătate, dar și la unele cazuri de emigrare ale intelectualilor, din cauze politice sau ideologice

vechil
(în trecut) administrator de moșie, persoană de încredere a boierului

țar
titlu dat vechilor împărați ai Rusiei și vechilor suverani ai sârbilor și bulgarilor

exil
pedeapsă aplicată în unele țări pentru delictul politic, constând în izgonirea unui cetățean din țara sau din localitatea în care trăiește

Macedonia regiune istorică din Balcani, fostă provincie a Imperiului Otoman, împărțită în 1912 între Grecia, Bulgaria și Serbia

38 refugiat persoană nevoită să-și părăsească țara de origine sau regiunea natală din motive politice, religioase sau economice, sau din cauza unui război. Conform definiției ONU, refugiații sunt cei ce fug din calea războiului, violenței, conflictelor și persecuțiilor de natură rasială, religioasă, națională, politică sau socială

schimb de populație transfer simultan, voluntar sau forțat, a două grupuri mari de populație în direcții opuse (de obicei, între două state vecine)

În drum spre Reni, Victor și părinții săi au ajuns la Tarutino. De acum erau în Ucraina. Satul era diferit de cele locuite de români, bulgari și găgăuzi. Străzile erau largi și drepte.

„Aici cine locuiește?”, l-a întrebat Victor pe tata, în așteptarea unei alte povești interesante. Așa a aflat că satul arăta altfel fiindcă fusese capitala germanilor din Basarabia.

În Germania se trăia greu acum vreo două sute de ani, nu ca acum, iar Rusia le-a promis atunci pământuri mănoase și bogate dacă se mută în Basarabia. Germanii au venit, au adus cu ei tehnici agricole moderne, au construit școli și biserici proprii, fiindcă ei erau catolici și protestanți, iar mulți dintre ei erau știutori de carte.

Biserica Sf. Petru și Pavel din Tarutino

La prânz au luat masa la restaurantul central din Tarutino. Victor a observat că și ospătarii și clienții vorbeau o limbă care nu părea a fi germană. „Dar de ce nu vorbesc germană?” întrebă, uimit, Victor. „Pentru că germani nu mai sunt, acum trăiesc ucrainenii aici”, îi răspunse tata.

Când a început războiul mondial din 1914 nemții au început să fie persecutați de statul rus, sub pretextul că ar fi trădători și spioni, deși nu era adevărat. Mulți și-au pierdut averea și pământul. După război, când Basarabia a trecut la România, le-a fost ceva mai bine, dar în 1940, când România a cedat Basarabia Uniunii Sovietice, Hitler și Stalin s-au înțeles ca germanii basarabeni să se întoarcă în Germania. Au plecat aproape toți, în toamna lui 1940.

Germanii din Basarabia, în jur de 75.000 de persoane în 1914, au fost loiali Rusiei. Totuși, în timpul Primului Război Mondial ei au început să fie suspectați că simpatizau cu inamicul, Germania. Ca și evreii, ei erau acuzați că ar fi spioni și că ar dori ca Rusia să piardă războiul. În timpul retragerii armatei ruse în fața armatei germane, în primăvara și în vara anului 1915, peste 1,5 milioane de germani și evrei au fost deportați de armata rusă, din zona frontului în interiorul țării. Împreună cu populația care fugea din calea inamicului, numărul oamenilor care și-au părăsit casele și, de multe ori, și-au pierdut toată averea, a fost foarte mare, de peste două milioane.

Sat distrus de pe Frontul de Est, vara anului 1915 (undeva lângă Varșovia, Polonia)

Fuga, deportările și schimburile de populație au continuat în timpul războiului și după război. Printre cele mai triste exemple sunt deportările populației din Macedonia, organizate de trupele bulgare în anii 1915-1916 și schimbul de populație dintre Grecia și Turcia, după războiul greco-turc din 1919 - 1922.

Copii armeni și greci refugiați după expulzarea lor din Turcia, lângă Atena, 1923

Schmidt, U. (2014), *Basarabia. Coloniștii germani de la Marea Neagră*, Cartier, Chișinău

Britta are 10 ani. Ea sărbătorește Crăciunul de fiecare dată împreună cu bunicii ei. Anul acesta bunica ei i-a povestit despre cele mai fericite sărbători de când era ea copilă.

„În seara de 23 decembrie 1948 eu, împreună cu frații și cu mama mea ne pregăteam pentru întoarcerea tatei, deportat de trei ani în Rusia. Voiam să pregătim un Crăciun cum se cuvine. Mama a găsit cu greu un sfert de kilogram de carne, din care a pregătit o ciorbă de perișoare. Eram foarte emoționați și nerăbdători. Către miezul nopții am mers cu toții la gară, unde din tren au coborât niște oameni slabi, îmbrăcați ca rușii, în pufoaică. Nu l-am recunoscut imediat pe tata.

Bunicul Brittei, fotografie înainte de deportare

Ajunși apoi acasă, tata a făcut o baie și apoi a venit să mâncăm. Eram foarte fericiți. Îmi amintesc că mama nu l-a lăsat să mănânce peste măsură, pentru a nu se îmbolnăvi. Nu am înțeles pe moment de ce să se îmbolnăvească de la o mâncare așa bună. Mai târziu ne-am dat seama că stomacul lui nu mai era obișnuit fiindcă în lagăr primea doar zeamă de varză și pâine din terci. A doua zi după revenire, tata, deși era bolnav, s-a străduit să meargă la familiile celor care au fost cu el în lagăr și, cu durere în suflet, i-a anunțat că aceștia au murit. Familiile lor încă sperau să-i vadă venind acasă cu următorul transport. Au trecut săptămâni bune până când tata s-a însănătoșit.”

La încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, la ordinul lui Stalin, etnici germani din Sud-estul și Centrul Europei au fost deportați în lagăre de muncă din Uniunea Sovietică. Ordinul de deportare sovietic avea în vedere toți bărbații cu vârste între 17 și 45 de ani și toate femeile cu vârste între 18 și 30 de ani. Nu au fost deportate femeile însărcinate și cele cu copii sub un an și nici persoanele care nu puteau munci. Din România au fost deportate în jur de 70.000 de persoane, dintre care în jur de 30.000 erau sași din Transilvania.

Schița unui lagăr desenată de o deportată

Sașii deportați au fost repartizați în 85 de lagăre de muncă pe teritoriul Uniunii Sovietice. Ei lucrau în mine de cărbune, în industrie, în construcții, în agricultură. Peste 3.000 de persoane au murit în lagăre, iar dintre cele eliberate un sfert au fost trimise în Germania. Majoritatea celor deportați s-au întors în România în 1949. Cu timpul, cele mai multe familii de sași au părăsit România pentru a migra în Germania.

Lagărul din Mateevka

Niedermaier, B. (2009), *Erinnerungen*, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu
Czernetzky, G. et al. (2015), *Lager Lyrik*, Schiller-Verlag, Sibiu

nazism sau național-socialism ideologie a Germaniei între 1933 și 1945. Naziștii credeau că ei știu ce este cel mai bine pentru popor și că au dreptul să suprimă alte ideologii (precum comunismul), alte rase sau etnii (precum evreii)

deportare trimitere forțată a oamenilor de la domiciliul lor în alte localități sau țări. Eram deportate mai ales minoritățile naționale, etnice sau politice

lagăr de muncă un fel de închisoare în care cei închiși erau obligați la muncă

biserică fortificată
biserică ce este înconjurată cu ziduri și/sau a cărei arhitectură a fost modificată pentru apărare (ambrazuri de tragere, galerii de luptă și turnuri)

secui
persoană care face parte dintr-o populație maghiară stabilită în sec. al X-lea în Transilvania

atacuri otomane
incursiuni armate pentru cucerirea de noi teritorii pentru Imperiul Otoman, începând cu sec. XIV

patrimoniu cultural mondial
clădiri sau locuri de mare importanță pentru întreaga lume, nu doar pentru o țară anume

În germană mi se zice Deutsch-Weißkirch, în maghiară Fehéregyháza, în românește Biserica Albă Săsească. Chiar dacă mă aflu într-unul din cele mai mici sate săsești, eu, Viscri, sunt una dintre cele mai vizitate biserici fortificate.

Biserica fortificată Viscri, județul Brașov
foto: www.365romania.ro

Numele meu este Prejmer, în germană mi se zice Tartlau, în maghiară Prázsmár și sunt cea mai puternică biserică fortificată din estul Europei. Pe vremuri am ținut piept atacurilor otomanilor pentru că zona unde sunt construită era poarta de intrare a expedițiilor lor spre Transilvania. Sunt construită în formă de cerc, am ziduri groase de trei-patru metri și înalte de 12 metri, bastioane și porți de fier și un pod care se ridică.

Biserica fortificată Prejmer, județul Brașov
foto: www.editiadedimineata.ro

Avem ziduri groase și turnuri de apărare pentru că în interiorul nostru se adăposteau localnicii și bunurile lor pentru a fi protejate în timpul atacurilor inamicilor. Azi suntem importante atracții turistice și primim mulți vizitatori din România și din afara României.

Bisericile fortificate au fost edificate de secui și de coloniști germani începând cu secolul al XII-lea, în Sud-vestul Transilvaniei (actuala România). Pe lângă rolul religios aveau și un rol militar. Pe atunci, regiunea aparținea regatului Ungariei și era mereu invaziile otomane și tătare. Bisericile fortificate au fost ridicate după ce atacul otoman din anul 1241 a distrus regiunea.

Biserica fortificată Biertan, județul Sibiu
foto: www.coltisorderomania.ro

Biserica fortificată Dârjiu, județul Harghita

Astăzi mai există 160 de biserici fortificate. Șase dintre bisericile fortificate săsești și una secuiască au fost incluse pe lista UNESCO a patrimoniului cultural mondial: Biertan, Câlnic, Dârjiu, Prejmer, Saschiz, Valea Viilor, Viscri.

Fabini, H. (1999), *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Monumenta und AKSL, Hermannstadt-Heidelberg

filologie

Pedro, Tomás, Marco și Sebastian s-au întâlnit în cadrul unui curs de limbă și civilizație română organizat la Brașov pentru copiii românilor stabiliți în Occident. Profesorul face cunoștință cu fiecare participant și îi roagă să se prezinte și să spună motivul pentru care au venit la curs.

– Bună! Sunt Pedro, vin din Spania și sunt aici din pură curiozitate pentru limba română.

– Încântat de cunoștință! Mă numesc Tomás și vin din Portugalia. Eu aș dori să studiez româna ca să pot comunica mai ușor cu bunicii și cu verii mei din România.

– Iar eu sunt Marco din Italia, dar m-am născut în România. Mă aflu aici la sfatul părinților mei, care îmi doresc ca eu să nu uit limba română.

– Salut! Sunt Sebastian și vin din Franța, acolo fac parte dintr-o trupă de teatru românească.

Repartiția limbilor romanice în Europa

– Mă bucur să vă cunosc, copii! Numele meu este Mihai și în următoarea perioadă vă voi conduce în studiul limbii strămoșilor, a bunicilor și a părinților voștri. Pentru început vă spun: „Bine ați revenit acasă!”

– Acasă? Hmm! Păi și în spaniolă tot „casa” se spune, observă Pedro.

– Și în italiană!!! sări Marco din bancă.

– Nu se poate: în portugheză se spune exact la fel!! exclamă satisfăcut Tomás.

– Așa este, copiii! Cuvântul „casă” vine din limba latină, mama limbilor romanice.

– Noi nu spunem „casa”, ci „maison”, spune cu dezamăgire Sebastian.

– Să știi, Sebastian, că și „maison” vine din limba latină, la fel ca toate aceste cuvinte:

LATINĂ	română	spaniolă	portugheză	franceză	italiană
solis	soare	sol	sol	soleil	sole
luna	luna	luna	lua	lune	luna
annus	an	ano	ano	an	anno
nox	noapte	noche	noite	nuit	notte
homo	om	hombre	homem	homme	uomo
corpus	corp	cuerpo	corpo	corps	corpo
vita	viață	vida	vida	vie	vita

Una dintre cele mai frumoase, dar și mai complete definiții care au fost date limbii române este cea a renumitului lingvist român Al. Rosetti, care spunea că „limba română este limba latină vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului Roman [...], din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și până în zilele noastre”.

Lupa capitolina

Așa cum din regiunea Italiei de azi limba latină a ajuns până în Dacia (România de astăzi), tot așa a fost dusă de soldații romani în Galia (Franța) și Iberia (Spania și Portugalia). În limbile din aceste regiuni aproximativ 2000 de cuvinte sunt moștenite din latină, dintre care vreo 500 se găsesc în toate limbile romanice. Iată câteva: „mamă”, „fiu”, „frate”, „cap”, „deget”, „pâine”, „vin”, „fereastră”, „poartă” etc. Peste romanii din aceste regiuni au venit mai târziu alte popoare care au lăsat urme în limbile romanice. Astfel, în Dacia au ajuns slavii, de la care avem cuvinte precum „boier”, „brazdă” sau „plug”, în Galia vor veni francii, care, pe lângă numele țării: Franța, vor da și alți termeni: „bois” ‘pădure’ (< „busk”), „blé” ‘grâu’ (< „blat”), iar în Iberia vor ajunge arabii, de la care au rămas cuvinte precum „azucar” ‘zahăr’ (< „sukkar”) sau „algebra” (< „ğabr”). În ciuda acestor influențe, limba română rămâne o limbă profund romanică. Astfel, de exemplu, s-a constatat că în poezia lui Mihai Eminescu, frecvența cuvintelor moștenite din latină și a celor împrumutate din alte limbi romanice se ridică la impresionantul procent de 86%.

Sala, M. (1998), *De la latină la română*, Univers Enciclopedic, București

Macrea, D. (1982), *Probleme ale structurii și evoluției limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București

limbi romanice
provenite din latina vulgară, limba vorbită în viața de zi cu zi în Imperiul Roman; cele mai importante limbi romanice: italiana, franceza, spaniola, portugheza și româna

41

fond lexical principal
nucleul unei limbi, conține cuvintele absolut necesare pentru ca membrii unei comunități să poată comunica; în ceea ce privește limba română s-a constatat că acest fond conține aprox. 1500 de cuvinte, dintre care circa 60% sunt cuvinte moștenite din latină sau împrumutate din alte limbi romanice

frecvența cuvintelor
principiu formulat de lingvistul Bogdan Petriceicu Hasdeu, conform căruia, pentru a caracteriza o limbă, este necesar să știm nu numai componența vocabularului, ci și frecvența cu care cuvintele sunt folosite, în scris și în vorbire

etimologie

1.știință ce se ocupă cu originea cuvintelor;
2.proveniență, cuvânt de origine

monografie (lingvistică)

lucrare care tratează în detaliu diverse aspecte, istorice, sociale, lingvistice etc.

subdialect maramureșean

zonă lingvistică din nordul României. Limba română din România are cinci subdialecte: muntean, moldovean, bănățean, crișean și maramureșean

Acum 2 ani ne-am mutat din Baia Mare în Paris. Când eram în România ni se spunea că suntem orășeni și trăiam într-un apartament cu 4 camere. Când am venit în Paris am aflat că în Franța sufrageria, care se numește „salon”, nu se ia în calcul la numărul camerelor. Așa este și în Germania, Anglia și S.U.A.

Centrul vechi al Băii Mari

Bunicii noștri sunt din România. Satul bunicilor e făcut din case tradiționale acoperite cu draniță (lemn tăiat subțire). La început locuințele aveau o singură încăpere și de aceea oamenii mai spun „casă” la cameră. Clădirea bunicilor are un hol și „două case”, adică două încăperi așezate de o parte și de alta a spațiului de trecere.

Casă tradițională de lemn, Maramureș, România

În Franța am învățat că la „casă” se spune „maison”. Casele tradiționale din Franța sunt diferite față de cele din satele din România. Cele din Maramureș sunt făcute din lemn, iar cele din Franța sunt din piatră. Așa am învățat că oamenii au folosit ceea ce aveau la îndemână ca să-și construiască case.

Casă tradițională, regiunea Provence, Franța

Orașul Baia Mare a fost atestat în 1329 sub denumirea latină „Rivulus Dominarum”, pe românește „Pârâul Doamnelor”, iar în germană „Frauenbach”. Denumirea „baia” este de origine maghiară și înseamnă „mină”. Baia Mare înseamnă „Mina Mare”, fiindcă în zona Băii Mari există mai multe mine din care se extrăgeau: aur, argint, cupru, plumb, zinc etc. În Baia Mare a existat, încă din 1547, „Schola Rivulina”, o școală unde se studia încă de pe atunci limba engleză, pe lângă greacă, latină și ebraică.

Schola Rivulina

În limba română cuvântul „oraș” are etimologie maghiară. „Sat” vine din termenul latin „fossatum” ce însemna „șanț de apărare în jurul unei așezări umane”. Din acest cuvânt provine și termenul francez „fosse” care are sensul „groapă” și, de asemenea, termenul italian „fossa”, sau albanezul „fshat”, cu același sens. În română găsim cuvinte provenite din „fossatum” în sintagme de tipul: fosă septică – „rezervor de acumulare pentru WC” și fosă nazală – „fiecare dintre cele 2 spații ale nasului, despărțite de septul nazal”.

Septul nazal

Feștilă, A. (1972), *Monografia municipiului Baia Mare*, vol. I, Baia Mare, Întreprinderea Poligrafică Maramureș

Farcaș, M. (2009), *Lexicul subdialectului maramureșean*, Dacia, Cluj-Napoca

Farcaș, M. (2008), *Graiul și etnografia satului Vad*, Baia Mare, Editura Universității de Nord

Pavel este elev în clasa a 5-a, el este din Iași. Familia lui Pavel se compune din mama, tata și sora mai mare, Sorina.

Părinții lui Pavel s-au cunoscut când erau studenți la Universitatea din Copou. Ei au venit în anul 2003 în România ca să-și completeze studiile pe care le începuseră în Republica Moldova, țara lor natală.

Sorina împlinește anul acesta 25 de ani. Ea muncește în Italia iar în vacanțe și mai ales de Crăciun, când vine acasă, aduce întregii familii cadouri. Pavel este întrebat la telefon ce anume i-ar plăcea de ziua lui. Lui Pavel îi place „panettone” și „pasta al pesto”.

Cu mama Sorina vorbește în limba italiană, fiindcă mama cunoaște italiana din facultate. Pavel nu înțelege tot ce zice la telefon, dar recunoaște multe cuvinte, care seamănă cu cele din română.

Când tata discută în limba rusă cu bunicii din Republica Moldova, Pavel nu înțelege toate cuvintele, deși prinde sensul discuției. Anul viitor plănuiesc să meargă cu toții la bunicii de la Chișinău.

Limba română și limba italiană sunt limbi înrudite, ele fac parte din aceeași familie de limbi, numită familia limbilor neolatine.

Limbile română, franceză și italiană formează familia limbilor neolatine, alături de portugheză, castiliană, catalană și dalmată (limbă azi dispărută). Aceste limbi europene s-au format pe baza limbii latine populare (sau latinei vulgare), dusă de coloniști în zone întinse din Imperiu. Exemple de cuvinte de proveniență romanică: rom. casă = it. casa; rom. lup = it. lupo; rom. pară = it. pera.

Imperiul Roman la anul 117 d. Hr, în culori închise

În perioada modernă, expansiunea limbilor romanice a continuat. Astăzi se estimează că un miliard de persoane are ca limbă maternă o limbă neolatină.

În portocaliu limba oficială e o limbă romanică; în galben limba romanică face parte din repertoriul lingvistic al locuitorilor ca a doua limbă

Când există unele asemănări între limbi fără să existe și o motivare genetică, filologii vorbesc despre uniuni sau arii lingvistice. Limba română are în comun cuvinte și forme gramaticale nu numai cu limbile romanice ci și cu limbi vecine din aria balcanică.

Balkanii între 1878 și 1913

Niculescu, A. (2003), *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, Clusium, Cluj-Napoca

limbi flexionare exprimă relații gramaticale prin desinențe: terminația *e* din cuvântul *mame* arată genul fem. și numărul pl., față de mama, unde *a* arată singularul. Nu toate limbile lumii sunt astfel. Cele fără desinențe, precum engleza, se numesc aglutinante

Uniunea lingvistică Balcanică româna, albaneza, macedoneana, bulgara, la care se adaugă sârba și greaca modernă, și – în și mai mică măsură – limba romană

onomastică
știința care se ocupă cu studiul numelor proprii; se disting aici antroponimia (= studiul numelor de persoane) și toponimia (= studiul numelor de locuri)

44

onomantie
artă divinatorie ce se baza pe interpretarea literelor unui nume (prima literă, prima vocală etc.)

sinonimie onomastică
o serie de nume proprii care au același înțeles original; astfel, în limba română avem din greacă numele Teodor, din slavă pe Bogdan și din ebraică pe Natanael/ Ionatan (sau, pe filieră greacă, pe Matei), care toate înseamnă ‘darul lui Dumnezeu’

modă onomastică
principală modalitate prin care evoluează un sistem onomastic; astfel, românii au preluat în perioada fanariotă (sec. al XVIII-lea) nume neogrecești precum Pamfil, Stere, Zoe, pentru ca în secolul al XIX-lea să adopte nume din Occident precum Alisa, Denisa (franceză), Ciprian, Carina (italiană), Carmen, Consuela, Ramona (spaniolă), Edgar, Eduard (engleză), Carol, Berta, Hilda (germană)

Dragii mei, să știți că a da un nume, atât unui lucru, dar mai ales unei persoane avea mare însemnătate încă din Antichitate. De exemplu, vechii greci credeau că numai un personaj mitologic sau divin, dotat cu puteri supraumane, putea să pună nume. Întrucât erau convinși că numele persoanei îi poate influența acesteia destinul, ei au creat un sistem de interpretare a numelor, denumit „onomantie”.

„Decebalus per Scorilo” ‘Decebal, fiul lui Scorilo’ (fragment de vas dacic)

Acceași importanță îi era recunoscută numelui și la romani, care și ei credeau în existența unei strânse legături între nume și destin, așa cum reiese din dictonul „Nomen est omen”, adică ‘Numele este semn (prevestire, destin)’. În sfârșit, câteva secole mai târziu, creștinii vor acorda și ei o mare importanță numelui de persoană, mai ales cu ocazia botezării noului născut. Atât la români, cât și prin alte locuri, copiii erau botezați fie cu nume de sfinți: Ioan ‘Dumnezeu este milos’, Gabriel ‘eroul lui Dumnezeu’, Daniel ‘judecător este Dumnezeu’, fie cu nume laice: Vlad ‘stăpân’, Radu ‘vesel’. Aceste nume urmau să-i protejeze pe cei mici și să le influențeze în bine viitorul. Legătura puternică dintre nume și destin se observă și din următoarea credință populară: pe timpuri, când un copil se îmbolnăvea grav, se obișnuia ca acesta să fie „vândut” peste fereastră unei alte femei și să i se schimbe numele, crezându-se că astfel boala va fi păcălită iar copilul se va însănătoși. Contactele cu alte popoare duc, printre altele, și la schimbarea tradiției de a da nume copiilor, adică a modei onomastice. Astfel, vedem din inscripții cum o familie de daci, în care tata se numea Mucapor și mama Sedida, își va numi copiii Marta și Valerius, așadar cu nume romane. Tot așa se întâmplă și astăzi: o familie de români din Italia, Elena și Mihai, și-a botezat copiii Bianca și Fabian, prenume specifice limbii italiene.

De-a lungul timpului, atât la români, cât și la alte popoare, cea mai frecventă modalitate de a individualiza o persoană a fost cea a numelui unic. Astfel, în spațiul românesc apar mai întâi nume dacice, precum Dida, Scorilo, Tarsa, apoi cele romane, precum Titus, Marcus sau Aurelius, după care vin nume de origine slavă, așa cum sunt Vlad, Radu sau Dragoș.

La sate, oamenii se distingeau între ei, în general, după două modele onomastice, pe care le întâlnim și azi:

- a) Ion al lui Gheorghe, Maria lui Vasile, Dumitru al Ioanei a lui Nicolae etc;
- b) numele de botez + poreclă: Ștefan Scurtu, Ion Berbecu, Pavel Albu etc.

Numele duble sunt menționate începând cu sec. al XV-lea, mai ales la clasa conducătoare. Un exemplu în acest sens este Vlad Țepeș, zis și Vlad Dracul, sau Drăculea: primul supranume vine din obiceiul său de a pedepsi pe cei vinovați prin tragerea în țeapă, iar al doilea provine de la tatăl său, Vlad Dracul, care făcuse parte din Ordinul Dragonilor (drac ≈ dragon).

Vlad Țepeș, zis Drăculea

Două dintre cele mai cunoscute modele după care s-au creat primele nume de familie la români sunt:

- a) numele tatălui + -escu(l);
- b) numele moșiei/regiunii + -(e)anu.

Astfel, Mihai Ionescu însemna Mihai, fiul lui Ion, iar Dumitru Suceveanu a primit acest nume fiindcă era din zona Sucevei.

De asemenea, în secolul al XIX-lea, când s-a oficializat modelul cu două nume, unele denumiri de meserii au devenit nume de familie, ca în exemplele: Ion Croitoru, Vasile Ciubotaru, Mircea Olaru, Ștefan Fieraru etc.

Tomescu, D. (2001), *Numele de persoană la români. Perspectivă istorică*, Univers Enciclopedic, București

La Oglinzi, în Neamț, zeci de copii români din toată Europa s-au adunat pentru tabăra de vară ARC, unde, timp de o săptămână, vor încerca să se apropie mai mult de limba română, de tradițiile, cultura și arta țării lor de origine. Astăzi vor merge la Mănăstirea Neamț, pentru a afla mai multe informații despre începuturile culturii române, mai precis, despre cartea veche românească.

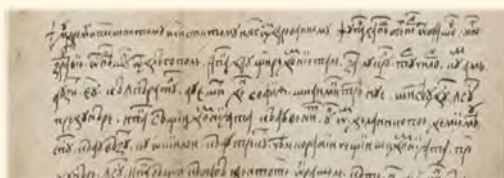
În fața porții îi așteaptă muzeograful mănăstirii: „Bine ați ajuns, dragi copii, în acest loc important pentru cultura țării noastre. Spun aceasta pentru că aici a existat încă din sec. al XV-lea o școală unde erau studiate limbile de cultură ale epocii: greaca și slavona, și, mai ales, unde se traduceau sau se copiau, de către caligrafi iscusiți, cărți bisericești scrise în aceste limbi. Câteva secole mai târziu, în jurul anului 1800, tot aici va fi instalată și o tipografie, cu un rol important în difuzarea cărții în toate regiunile românești. În urma acestei bogate activități culturale, la Mănăstirea Neamț s-a format, în timp, una dintre cele mai vechi și mai mari biblioteci mănăstirești din România.

Un lucru important pe care trebuie să-l mai știți, dragii mei, este că însăși apariția limbii române literare este strâns legată de această activitate de traducere a cărților bisericești. Dacă între secolele al XIV-lea și al XVI-lea liturghia se ținea aproape exclusiv în limba slavonă, aceasta nefiind înțeleasă de oamenii obișnuiți, din secolul al XVII-lea situația începe să se schimbe, limba română devenind din ce în ce mai folosită în biserică. În 1688 apare și prima traducere în limba română a Bibliei, cunoscută ca Biblia de la București”.

Apariția limbii române literare este strâns legată de problema originii scrisului în limba română: pentru a putea tipări cărți, învățații vremii aveau nevoie de o tradiție a scrierii în limba română.

Nu există un acord între specialiști în legătură cu începutul acestei tradiții, cei mai mulți dintre ei indicând, totuși, secolele XIV-XV în acest sens. Ceea ce știm, însă, cu siguranță este că prima „haină” în care a apărut scrisul românesc a fost alfabetul chirilic. Primul document scris cu acest alfabet care a ajuns până la noi este „Scrisoarea lui Neacșu”, un manuscris din anul 1521.

Alte date importante pentru istoria cărții vechi românești sunt: 1544, „Catehismul de la Sibiu” – prima carte tipărită în limba română cu alfabet chirilic; 1571-1575, „Carte de cântece” – primul text tipărit în limba română cu alfabet latin; 1779, Samuil Micu-Klein, „Carte de rugăciuni” – prima carte tipărită în limba română cu alfabet latin.

Trecerea de la alfabetul chirilic la alfabetul latin se va face prin intermediul unui alfabet de tranziție, în care literele chirilice (slopele) apăreau alături de literele latine. Acesta a fost folosit, cu aproximație, între anii 1830 și 1860 și va fi înlocuit cu alfabetul latin mai întâi în Muntenia și în Transilvania (1860) și apoi și în Moldova (1862).

Gheție, I., Mareș, Al. (2001), *De când se scrie românește*, Univers Enciclopedic, București

Enciclopedia limbii române (2001), Univers Enciclopedic, București

limbi de cultură
limbi de prestigiu folosite în Europa în Evul Mediu la curțile domnești sau în biserici; cele mai importante erau latina, greaca, slavona și ebraica

caligraf
în trecut, persoană cu scrisul frumos, care se ocupa cu copierea de cărți și alte documente

manuscris
carte scrisă de mână înainte de inventarea tiparului sau o copie de mână a unei asemenea cărți

limba română literară
variantea cea mai îngrijită a limbii române

alfabet chirilic
alfabet folosit la scrierea limbii slavone, adoptat de români, cel mai probabil, pe la mijlocul sec. al XIII-lea, odată cu introducerea liturghiei slave

alfabet latin
creat pe baza celui etrusc (derivat, la rândul său, din alfabetul grecesc), fiind utilizat pentru scrierea limbii latine; astăzi este folosit la scrierea majorității limbilor europene

Termeni regionali

cocostârc = barză
omăt = zăpadă;
ciubote = cizme;
glod = noroi;
barabule/ crumpe/ picioi = cartofi;
păpușoi/ mălai/ cucuruz = porumb;
coleșă/ tocană = mămăligă;
melesteu/ coleșer/ tocănaș = făcăleț;
socăciță = bucătăreasă;
găluște = sarmale;
curechi = varză
poprică = ardei

Termeni de specialitate

dialect
 diviziunea cea mai mare a unei limbi; limba română are patru dialecte: dacoromân, aromân, meglenoromân și istroromân

subdialect
 subdiviziune a unui dialect; dialectul dacoromân (vorbit în România) are cinci subdialecte: muntenesc, moldovenesc, maramureșean, bănățean și crișean

grai
 cea mai mică diviziune a unei limbi; exemple: graiurile din Transilvania, graiul din Țara Oașului etc.

Știați că...

... în timpul migrației de primăvară dinspre țările calde, berzele se opresc prin Dobrogea, Muntenia și Oltenia, în timp ce în Moldova, în Ardeal și în Banat ajung doar... cocostârcii?

...tot primăvara, odată cu topirea zăpezii, în satele din Muntenia oamenii încep să poarte cizme pentru a nu se murdări de noroi, în timp ce în Moldova, după ce omătul se duce de pe ulițe, sătenii poartă ciubote ca să se ferească de glod?

... în timp ce țăranul din Bucovina cultivă în grădina sa barabule, cel din Crișana și Banat va cultiva crumpe (crumpi), maramureșeanul va pune pe câmp picioici (picioi) și doar muntenii și oltenii vor aduna toamna... cartofi?

... același țăran cultivă prin Bucovina și Moldova păpușoi, prin Maramureș și nordul Crișanei seamănă mălai, prin Ardeal și Banat prășește cucuruz și de-abia prin Oltenia și Muntenia ajunge să culeagă... porumb?

... după ce se întorc cu făina de la moară, moldovenii vor face mămăliga cu melesteul, gospodinele din Bucovina vor amesteca coleșa cu coleșerul, cele din Maramureș vor învărti tocana cu tocănașul (tocănerul) și doar muntenii și dobrogenii vor folosi făcălețul?

... în timp ce bucătăresele din Muntenia și Oltenia fac sarmalele în funze de varză, socăcițele din Maramureș și Crișana învărt găluștele în frunze de curechi?

... dacă nu au la dispoziție varză, aceleași gospodine din Muntenia vor pregăti ardei umpluți, în timp ce vecinele lor de peste munți, din Transilvania și din Maramureș, vor pune la cuptor poprici (poprice) umplute?

Diversitatea lingvistică este o caracteristică nu doar a continentelor, ci și a majorității țărilor sau chiar a unor regiuni mai restrânse. Astfel, limba română are, de exemplu, mai multe varietăți, denumite dialecte, subdialecte și graiuri.

Acestea s-au format de-a lungul timpului, ca urmare directă a unor mișcări de populație (externe și/sau interne), precum și a contactului românilor cu unele popoare învecinate.

Varietățile unei limbi se deosebesc între ele la nivel de pronunție („picioi” / „picioici”), la nivel de cuvinte („porumb” / „păpușoi” / „cucuruz”) și la nivel de înțelesuri (cucuruz = ‘con de brad’ / cucuruz = ‘porumb’).

Repartiția teritorială a acestor varietăți se face prin analiza unor hărți lingvistice, iar știința care se ocupă cu acest tip de cercetare se numește dialectologie.

Caragiu Marioțeanu, M. et alii (1977), *Dialectologie română*, Editura Didactică și Pedagogică, București

Olariu, F.-T. (2017), *Variație și varietăți în limba română. Studii de dialectologie și sociolingvistică*, Institutul European, Iași

atât de diferiți!

De curând, David s-a stabilit la Bordeaux, aici și-a făcut mulți prieteni francezi. Fiindcă a trăit cinci ani la Roma, David cunoaște italiana. De curând a observat că multe cuvinte din limba italiană se găsesc și în franceză și amintește că sunt și în română, uneori cu sens identic, alteori cu sensuri diferite. De exemplu, la „sticlă” se spune în italiană „bottiglia” iar în franceză este „bouteille”. David le-a spus prietenilor francezi că în română „butelie” are două sensuri: înseamnă și sticlă dar se folosește mai ales cu sensul de recipient din metal în care se ține gazul pentru aragaz și pentru cuptor.

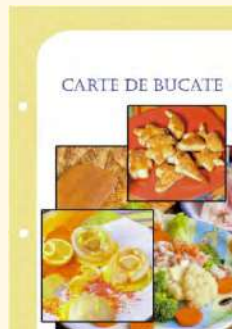
La școală în Italia, David întâlnise cuvântul „pecora”, adică „oaie”; ca să-l rețină mai bine tatăl său i-a explicat că limba română are ceva asemănător: cuvântul „păcurar”, care înseamnă „cioban, păstor la oi” (în italiană „pastore”).

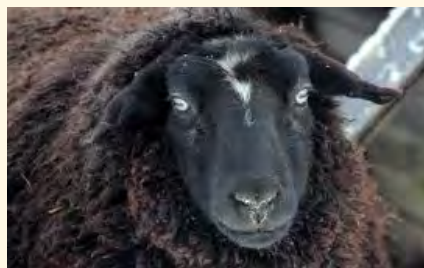
Lucrurile sunt și mai interesante, deoarece în română „păcurar” mai înseamnă și altceva: vânzător de păcură”. Asta fiindcă și „păcura” e tot de origine latină („picula”), ea fiind foarte importantă înainte de introducerea electricității, căci era un produs petrolier ce ardea în lămpi pentru a face lumină. De asemenea, cuvântul „gaz” se găsește și în franceză și în italiană. În română „gaz” e un neologism preluat din franceză. Apoi, de la gaz avem în românește derivatul „gazos”, cu referire la apa îmbuteliată care are bule, dar și „găzar” – vânzătorul de „gaz petrol” de altădată.

Uneori e dificil să nu le încurci de la o limbă la alta, dar povestea cuvintelor rămâne fascinantă.

Limba română s-a format din limba strămoșilor daci, amestecată cu limba latină vorbită de romanii care au ajuns în Dacia, iar acest proces se numește romanizare. Neologismele precum „gaz” sunt cuvintele noi, împrumutate din alte limbi, în urmă cu cel mult 200 de ani. Când un cuvânt românesc moștenit din latină este preluat încă o dată prin intermediul unei limbi romanice (italiana, franceza, portugheza sau spaniola) acest proces se numește reroanizare. De exemplu, cuvântul „gură” (<lat. „gula”) nu s-a menținut decât în română. În celelalte limbi s-a moștenit alt termen latinesc: „bucca”. „Bucca” a dat în italiană „bocca”, în franceză „bouche”, în spaniolă „boca”. Și în română a existat „bucă” cu sensul „obraz”. Acum în română avem cuvinte ca „bucate” ce înseamnă „alimente, mâncare”, verbul „a îmbuca” ce înseamnă, firește, „a mânca, a pune în gură”, dar și expresia „carte de bucate”, adică cu rețete de mâncăruri. Derivatul „bucătărie” este locul unde se prepară bucatele, iar „bucătarul” este... „chef”-ul francezilor.

În fine, o altă moștenire latină se găsește în faimoasa baladă populară în care se zice despre oaie: „Miorița laie, laie bucălaie” unde „laie” înseamnă „neagră”, iar „bucălaie” înseamnă „cu falcile negre”.

Farcaș, M. (2012), *Aspecte de adaptabilitate lingvistică la românii din Italia*, Palenikova, J., Sitar-Tăut, D. (editori), în vol. „Studia Romanica Bratislavensia”, Bratislava, Editura Universității Comenius, p. 78-83

moștenit
termen de origine latină sau dacică rămas în limba română

împrumut
termen preluat din alte limbi, într-un moment ulterior formării limbii române

transformare fonetică
în evoluția limbilor acționează așa-numitele legi fonetice care modifică sunetele în zeci și sute de cuvinte. De exemplu, în limba română, consoana „l” între două vocale se transformă în „r” în cuvintele de origine latină:
lat. „sale” > rom. „sare”;
lat. „sole” > rom. „soare”.

În **neologisme**, în schimb, se păstrează formele apropiate de etimon: „salin”, „solar”

girofar

în prezent nu mai are sens de „lumină rotitoare” ci de semnale luminoase specifice poliției, ambulanței, pompierilor etc. care sunt lumini stroboscopice

girueta

în Alaska există chiar un avion montat pe o axă, având scop măsurarea vitezei și a direcției vântului, informații foarte utile pentru piloții navelor

etimologie multiplă

din lipsa atestărilor, la multe neologisme nu se poate atesta etimonul, acesta putând fi din mai multe limbi. În această situație, vorbim de etimologie multiplă. De exemplu, nu se poate ști cu precizie dacă termenul „lampă” provine din franceză, germană, maghiară sau rusă

David este în vacanță în România. Pe stradă trece în viteză o mașină de poliție. David întreabă pe bunicul său cum se zice la lumina intermitentă de deasupra mașinii. Bunicul îi răspunde: „girofar”. Fiindcă trăiește mai mult în Italia, multe cuvinte din limba română îi sunt străine lui David, noroc că unele seamănă cu cele din italiană. Acum băiatul zâmbește, fiindcă „girofarul” seamănă cu „girasole”, adică cu planta „floarea-soarelui”. Ambele cuvinte se rotesc!

Girofar

Italianii au spus „girasole” la floarea-soarelui, fiindcă și ei au observat că „se întoarce după soare”. La fel în franceză, limbă în care i se spune „tournesol”. Atât de mult iubește soarele încât se răsucesc să-l tot vadă până când ajunge la maturitate, apoi rămâne fixă.

Floarea de floarea-soarelui

Europenii au adus planta de floarea-soarelui din America de Nord, unde se cultiva acum 3000 de ani. Tot de la amerindieni, de astă dată din sud, ne-au ajuns în Europa porumbul, cartoful și roșia, plante necunoscute până la descoperirea Americii. Porumbul are denumirea științifică „zea mays” fiindcă primii spanioli l-au numit „maize”. Francezii, portughezii și italienii îl cunosc prin cuvântul „mays” (fr. „maïs”, port. „milho”, it. „mais”), însă românii au luat pe „porumb” de la lat. „porumbus”.

David recunoaște toate aceste plante folosite în atlasul botanic al bunicului său, care are în bibliotecă tot felul de cărți interesante. Dintre toate, planta de floarea-soarelui are floarea cea mai frumoasă. Nu degeaba în toate limbile ea are numele cel mai frumos!

Cuvântul latinesc „gyrare”(a se răsuci, a întoarce) stă la baza unor cuvinte din franceză, română, italiană. În română există termenul de specialitate „giruetă” (din fr. „girouette”), dispozitiv cu care se măsoară viteza vântului.

Giruetă meteorologică

Sintagma „sens giratoriu” a fost împrumutată din fr. „giratoire” sau din it. „senso giratorio”. De asemenea, românescul „far” a fost împrumutat din franceză, ca neologism, iar în franceză a fost preluat din lat. „pharus” care la rândul ei l-a luat din grecescul „pharos”. Termenul „far” vine de la numele insulei Pharos, vecină cu portul Alexandria din Egipt, acolo unde Ptolemeu Filadelful a construit celebrul far de semnalizare al țărmului periculos al portului Alexandria.

Farul din Alexandria desenat de arheologul german H. Thiersch (1909)

„Floare” este un cuvânt moștenit din latină, (<lat. „flos, floris”) care în franceză a dat „fleur” și în italiană „fiore”. Există și derivate, în română: „florărie”, „florar”, „floral”. Din franceză („florilège”) ori din italiană („florilegio”) ne-a venit neologismul „florilegiu”, care înseamnă „culegere de texte literare remarcabile (ca niște flori)”. Etimologii precum „florilegiu” sau „sens giratoriu” se numesc multiple, fiindcă pot proveni din două sau mai multe limbi, cauzele acestora fiind, printre altele, circulația intensă a ideilor în Europa secolelor XVIII-XX, precum și atenția culturii române la modelele culturale romanice din Europa.

Farcaș, M. (2013), *Observații sociolingvistice asupra unor comunități de români din Franța*, în vol. „Cuvinte potrivite. Omagiu doamnei Maria Marin la aniversare”, (coord. Răuțu, D. Rezeanu, A., Zamfir, D.- M.), Editura Academiei Române, București, p. 210-214

Maria, George și Ioana sunt elevi de gimnaziu, care, deși trăiesc în localități din România aflate la sute de kilometri distanță unele de altele, au o preocupare comună: aceea de a ține un jurnal. Acum, că vacanța de primăvară tocmai a început, fiecare dintre ei are mai mult timp pentru a se dedica propriilor pasiuni; iar seara, în atmosfera liniștită a camerei, întâmplările, faptele și gândurile de peste zi iau, nerăbdătoare, calea jurnalului...

Una dintre activitățile preferate ale Mariei, o fată dintr-un sat din Bucovina, este aceea de a-și ajuta mama în bucătărie. Paginile jurnalului său stau mărturie în acest sens: „Astăzi am rugat-o pe mama să mă învețe să fac bucatele mele preferate: pampuște cu zahăr și clătite umplute cu povidlă...”

George, un băiat din Transilvania, este pasionat de mic de prelucrarea lemnului, iar acum, în vacanță, încearcă să profite din plin de timpul său liber: „Toată ziua mi-am petrecut-o în miheiul din curte, cu firezul în mână. Cred că bunicul, care era covaci, și mai ales tata, astalâș, ar fi fost mândri de mine dacă mă vedeau cum încerc să duc mai departe tradiția meșteșugărească a familiei...”

Pasionată de modă, Ioana, o fată dintr-un sat din Banat, petrece mult timp în fața foilor de hârtie, schițând modele de haine sau alte accesorii; și ea, ca și George, simte cum fire nevăzute o leagă de înaintașii săi: „Sunt bucuroasă pentru că astăzi am reușit să termin, în sfârșit, câteva modele începute mai demult. Nu a fost ușor, însă în momentele grele simțeam cum cei doi bunici ai mei, unul șnaidăr și altul sustăr – ambii renumiți pe vremea lor în sat, mă încurajau, privindu-mă încrezători din cele două tablouri așezate pe peretele din fața mesei mele de lucru...”

De-a lungul istoriei, pe teritoriul României au ajuns mai multe valuri de populații străine, unele dintre ele continuându-și migrația înspre alte destinații, în timp ce altele s-au stabilit definitiv aici, devenind minorități etnolingvistice. În această ultimă categorie intră, de exemplu, ungurii din Transilvania, germanii din Transilvania, Banat și Bucovina, ucrainenii din Bucovina și Maramureș, polonezii din Bucovina, sârbii și bulgarii din Banat sau rușii lipoveni din Dobrogea și Bucovina.

Regiunile istorice ale României

Unii dintre aceștia, cum ar fi germanii din Bucovina și Banat sau polonezii și o parte dintre ucrainenii din Bucovina, au ajuns aici ca urmare a unor colonizări care au avut loc în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.

Aceste mișcări de populație (migrații, colonizări) au favorizat contactul lingvistic între limba română, ca limbă a populației majoritare, și limbile celorlalte grupuri etnice. În urma acestui proces îndelungat, limba română s-a îmbogățit cu unii termeni preluați din limbile respective, mai ales referitori la lexicul meseriilor sau la cel specific universului casnic.

Sala, M. (1997), *Limbi în contact*, Editura Enciclopedică, București

Tratat de dialectologie românească (1984), Scrisul Românesc, Craiova

Termeni regionali

din ucraineană:

pampuște =

gogoși;

povidlă = magiun

din maghiară:

mihei = atelier

meșteșugăresc;

firez = ferăstrău;

covaci = fierar;

astalâș = tâmplar

din germană:

șnaidăr = croitor;

sustăr = cizmar

Termeni de specialitate

migrație

deplasarea unei populații de pe un teritoriu pe altul; la nivel lingvistic, o consecință importantă a acestei mobilități este apariția contactului între limbi

minoritate

etnolingvistică

grup de oameni având aceeași limbă și origine etnică, diferite de cele ale populației majoritare a unui stat

colonizare

transferul planificat al unei populații dintr-o regiune în alta; exemplu: colonizarea Bucovinei de către administrația Imperiului Habsburgic

contact lingvistic

prezența simultană a două sau mai multe limbi la același individ sau grup de oameni; este un fenomen ce caracterizează majoritatea limbilor

multilingvism
capacitatea
indivizilor sau a
societăților de a
vorbi mai multe
limbi sau
dialecte

**diversitate
lingvistică**
varietate
lingvistică,
existența
împreună a două
sau mai multe
limbi

**familia indo-
europeană**
cea mai
importantă
familie
lingvistică din
lume ce
cuprinde
aproximativ 150
de limbi din
Europa, înrudite
între ele și
grupate în
ramuri

Mă numesc Janos, sunt maghiar și trăiesc în Cluj-Napoca, România. La școală mă strigă Janos iar în limba română numele meu e Ionuț și în germană mi se spune Johannes.

Acasă mama îmi vorbește mai mult în maghiară, ea este unguroaică. Tata îmi vorbește în germană și rar în românește, el fiind un neamț care a venit de puțină vreme în România. Cu celelalte rude vorbesc și maghiara și germana iar de la școală am învățat româna. Sunt norocos să știu trei limbi! Dar nu e totul... Dacă v-aș spune că învăț și engleza la școală, probabil ați crede că exagerez. Doar vărul meu, Andrei, mă depășește: el cunoaște foarte bine franceza căci a plecat cu familia sa la Lyon de aproape zece ani.

De fapt asta e o situație normală în multe părți din Europa și din întreaga lume. De pildă, în Elveția oamenii vorbesc patru limbi: germana, franceza, italiana și retoromana.

Copiii învață o limbă mult mai ușor și un pic mai repede decât adulții. Toate limbile au importanța și frumusețea lor, fie că e vorba despre limba maternă, fie că e vorba despre limba țării în care trăiești, sau despre limbile străine învățate la școală. Mi-ar plăcea să știu mai bine limba română ca să înțeleg mai ușor filmele de la TV pe care apoi să le povestesc cu colegii mei de clasă. De aceea, sfătuiți de profesori, părinții mei au început să vorbească mai des în casă românește.

Transilvania e o regiune istorică a României situată în arcul carpat, în centrul României. Dacă un român se referă la această regiune spunându-i Transilvania sau Ardeal, un maghiar Erdély iar un sas Siebenbürgen, e pentru că aici, de sute de ani, trăiesc împreună mai multe popoare care vorbesc limbi diferite. Cei mai mulți dintre locuitorii de aici sunt multilingvi. Astfel, în funcție de zona geografică, pe lângă limba română, limbă oficială, în România se mai vorbesc și limbile maghiară, romani (țigănească), ucraineană, germană și turcă.

Grup de tineri, Curs internațional de limbă germană, 2019 Sibiu, Universitatea „Lucian Blaga”

Nu numai în unele regiuni sau țări, ci în întreaga Europă există această diversitate lingvistică. Limbile din Europa sunt înrudite, ele aparțin aceleiași familii lingvistice indo-europene. În cele 27 de state ale UE, pe lângă cele 23 de limbi oficiale, există peste 60 de limbi regionale sau minoritare. Limbile pot crea punți între oameni, oferindu-le acces la alte țări și culturi și permițându-le să se cunoască pe ei înșiși mai bine și înțeleagă pe alții mai profund. Motto-ul Uniunii Europene este „uniți în diversitate”.

Saramandu, N., Nevaci M. (2019). *Multilingvism și limbi minoritare în România*, Editura Academiei Române, București

E ora 11 și curtea școlii se umple de copii. Sunt profesoara de serviciu și supraveghez elevii pe durata recreației mari. Mă apropiu de patru elevi care s-au oprit din joacă și discută aprins.

- Nu înțeleg de ce trebuie să vorbim valenciană, dacă suntem în Spania! declară Maya.

- Ai dreptate! Când ieșim în pauză, toți vorbim casteliană! constată Rosalia.

- Dar, fetelor, locuim în Comunitatea Valenciană! Aici avem două limbi oficiale ale comunității: valenciana și casteliană.

- Asta știm, Tomas! răspunde Cleopatra. Dar tu știi că în Torrevejeja, oraș din provincia noastră, sunt școli unde elevii pot alege? În Madrid, capitala Spaniei, nu ne înțelege nimeni dacă vorbim valenciană!

- În alte țări, nici atât! S-o învețe cine poștește. Să nu ne oblige! completă Rosalia.

Maya a venit aici din România când avea 6 ani. Cleopatra s-a născut în Spania, din părinți români. Tomas și Rosalia s-au născut în Spania, din familii mixte: Tomas are mamă româncă și tată spaniol iar Rosalia are mamă spaniolă și tată român.

Problema tuturor e că au învățat în familie mai întâi spaniola casteliană, pe când valenciana, limba de la școală, li se pare mai dificilă.

- Acum nu mai avem timp dar vă voi povesti ce probleme au avut buncii mei. Li s-a interzis să vorbească valenciana pe vremea dictatorului Franco, promite Tomas.

Se sună de intrare.

Spania este împărțită în 17 comunități autonome și două orașe autonome.

Chiar dacă este un stat unitar, conform Constituției, dreptul la autoguvernare al acestor comunități este recunoscut și garantat. În caz de conflict între legile statului și cele ale comunităților autonome, primele prevalează.

Comunitățile autonome din Spania

În cazul de față, în vremea dictaturii franchiste în Spania a fost interzisă utilizarea oricărei alte limbi în afară de casteliană. Valenciana, limbă ce traversase un „secol de aur” de literatură scrisă (secolele XIV-XV) s-a găsit astfel în pericol de dispariție. Valenciana ajunsese să se vorbească doar în sânul familiei, în mediul rural și în cenacuri literare restrânse, devenind astfel limbă minorizată.

Conflictul lingvistic poate avea două soluții: fie substituirea limbii minoritare cu cea majoritară, fie promovarea limbii minoritare la statutul de limbă oficială. Din 1978 valenciana a devenit limba oficială a Comunității Valenciene, alături de castiliană.

Academia de Limbă Valenciană promovează ample politici lingvistice în favoarea limbii comunității. Cel puțin 50% dintre materiile de studiu se predau în valenciană.

Ninyoles i Monllor, R.-L. (1969), *Conflicte lingüístic valencià*, Eliseu Climent, Valencia

orașe autonome
Melilla și Ceuta, situate pe coasta de nord-vest a Africii

politici lingvistice
set de legi, reguli și orientări, adoptate de autorități, în raport cu limba sau limbile utilizate

conflict lingvistic
confruntare dintre două sau mai multe limbi, când una dintre ele e dominantă (inclusiv prin relevanță politică, status social al vorbitorilor săi) iar celelalte sunt dominate

limbă minoritară
limba folosită în mod tradițional într-o anumită zonă a unui stat, diferită de limba oficială a statului

limbă minorizată
limbă care a suferit, într-un moment al istoriei sale, represii sau atacuri

limbă oficială
limba desemnată de constituție să fie folosită în relație cu instituțiile statului și cu comunicarea publică

colonizare greacă

migrația elenilor începând cu sec. VIII î. H. ce a dus la întemeierea unor noi așezări (colonii) în tot bazinul mediteranean

52

limbi de cultură

limbile naționale care, prin tradiție și prestigiu, sunt un vehicul pentru difuzarea și contactele culturale nu numai între membrii aceleiași comunități lingvistice, ci și în schimburile cu alte comunități lingvistice. În istoria mai recentă, franceza și italiana sunt și ele limbi de cultură pentru centrul, sudul, și sud-estul Europei

limbă francă

(din arabă *lisān al-farāṅg* «limbă europeană») termen ce desemnează limba folosită timp de mai multe secole în bazinul mediteranean pentru relațiile comerciale dintre europeni, arabi și turci. În contextul migrației cel mai adesea funcția de limbă francă este preluată de acea limbă pe care o cunosc cei mai mulți dintre participanții la dialog

Părinții mei sunt asistenți medicali. Ei sunt foarte mândri de munca pe care o fac. Când aveam 5 ani părinții mei au părăsit orașul Constanța și s-au mutat la Bruxelles, în Belgia, să lucreze într-un spital de aici.

Constanța

Tatăl meu s-a născut în Grecia, într-un sat mic de pe insula Creta. Când era tânăr, el s-a dus la Constanța să studieze medicina și așa a cunoscut-o pe mama. Mi-au ales un nume frumos: Teodor.

Insula Creta

Eu știu foarte bine și româna și franceza însă nu vorbesc bine în greacă, ca tata, și nici nu știu să citesc, deși mi-ar plăcea. Literele din alfabetul grecesc sunt diferite de cele pe care le folosesc acum la școală. Dar vorbesc grecește în fiecare zi cu Ianis, colegul meu care a venit anul acesta cu familia lui din Grecia, iar tata este bucuros să vadă că mă descurc din ce în ce mai bine în limba lui.

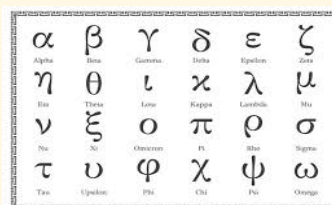
În recreație mă joc des cu Radu, vărul meu, cu care vorbesc mai mult românește. La început Ianis era supărat din cauza asta, dar de curând a început să înțeleagă cuvinte românești și când chiar nu mai înțelege nimic vorbim din nou în franceză. Așa am descoperit că româna, franceza și greaca au cuvinte ce se aseamănă: Teodor, biserică, botez, marmură, piatră, înger, arhitectură.

Vechii greci au pornit spre nord (mai exact spre nord-est) de Marea Egee cel mai târziu pe la începutul mileniului I î.H. Din cauza climei aspre (în comparație cu Ellada) a regiunilor de pe țărmurile Mării Negre, grecii au numit la început Marea Neagră „Marea Neospitalieră” (Pontos Axeinos), dar apoi i-au schimbat numele în „Marea Ospitalieră” (Pontos Euxinos).

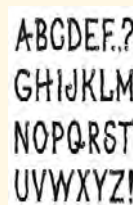

Colonii grecești în Europa, Asia și Africa

Grecii au construit pe malul Mării Negre cetățile Histria, Callatis și Tomis. Știai că Tomis este vechiul nume al orașului Constanța (România)? Cultura greacă a ajuns și în Italia, interacționând cu civilizația latină. Cel mai important aport cultural a fost alfabetul, adoptat mai întâi de etrusci și evoluând ulterior în alfabetul latin, azi cel mai folosit alfabet de pe glob.

Alfabetul grecesc

Alfabetul latin

Limba latină a fost puternic influențată de greacă, limba de cultură a Antichității. Cuvintele grecești au pătruns apoi în latină și au ajuns mai departe în limbile romanice (româna, franceza, italiana, spaniola etc.).

În ciuda multor cuvinte comune descoperite în limbile de origine ale părinților lor, cei trei colegi nu pot să se înțeleagă pe deplin; atunci ei apelează la o „limbă francă”: franceza.

Munteanu, E. (2005), *Introducere în lingvistică*, Polirom, Iași

Dragă Ioana,

Am început școala de două luni, aici, la Bruxelles. Este un oraș frumos și mi-am făcut câțiva prieteni, dar de multe ori îmi este dor de satul meu din Gorj, de școală, de colegi și de doamna învățătoare. Mă gândesc ce frumos e toamna acasă la noi.

Bostani, toamna în Gorj

Îmi vine greu să învăț limba franceză chiar dacă unele cuvinte seamănă cu cele din română. De multe ori le încurc, dar nu mă descurajez și știu că în timp voi vorbi bine franceza.

Totul e diferit aici. De exemplu, în fiecare lună trebuie să vorbesc în fața clasei despre o temă pe care mi-o aleg eu. Ieri am vorbit despre România. A fost bine, mă aplaudiră toți colegii la sfârșit.

Abia aștept să se termine orele, azi am venit la școală cu bicicleta pentru că este săptămâna fără mașină și trebuie să mergem pe jos sau cu bicicleta. La început mi s-a părut ciudat că aproape toți colegii au venit la școală cu bicicletele sau cu trotinetele dar m-am obișnuit cu acest obicei și acum îmi place.

Biciclete la intrarea în Institutul „Sancta Maria” din Leuven, Belgia

Aștept cu nerăbdare să ajung la Hobița când luăm vacanță ca să ne revedem.

Cu drag,
Diana.

Migrația determină nu numai schimbări la nivelul limbii, ci și modificări în comportament. Adaptarea la noua viață schimbă lucruri care, cu puțin timp în urmă, erau necunoscute sau chiar de neimaginat. Pentru a se integra în societatea belgiană, unde trăiește și învață Diana, românii trebuie să învețe limbile franceză, olandeză sau germană, în funcție de regiunea în care se află, atât pentru a se înțelege cu ceilalți locuitori, cât și pentru a-și apropia cultura belgiană.

Turnul Babel (Pieter Bruegel)

Contactele dintre limbi apar atunci când colectivități diferite intră în relație unele cu altele. Când limbile vorbite intră în contact se produc interferențe lingvistice.

Atomium, Bruxelles (fragment)

Cuvântul «aplaudiră» folosit de Diana este un exemplu de interferență lingvistică în care verbul francez «applaudir» a intrat în contact cu perfectul simplu românesc «aplaudară», rezultând astfel un nou cuvânt pe care ceilalți români din Belgia îl pricep, dar pe care rudele din Gorj probabil nu-l vor înțelege.

Jieanu, I. (2015), *Interferențe lingvistice româno-spaniole*, Lumen, Iași

interferență lingvistică rezultat al contactelor socio-culturale; utilizarea elementelor ce aparțin unei limbi în timp ce vorbim sau scriem o altă limbă. Interferența se întâlnește în cazul vorbitorilor bilingvi, care utilizează într-o limbă sau registru o trăsătură caracteristică unei alte limbi

șoc cultural stare de confuzie, cauzată de inadaparea la contactul cu o cultură diferită de cultura de origine. Șocul cultural este declanșat de anxietatea generată de pierderea reperelor familiare și a contactelor sociale obișnuite

aculturație ansamblul transformărilor ce au loc într-un grup social (privind felul de a munci și gândi, de a se comporta și judeca etc.) ca urmare a unui contact permanent cu un grup social majoritar

**limba de
școlarizare**
limba care se
folosește pentru
a-i învăța pe
elevi într-o
școală

limba maternă
prima limbă pe
care o va învăța
copilul de la
mama sa

**politici
lingvistice**
acțiuni
desfășurate de
un stat, de o
regiune pentru
promovarea și
utilizarea unor
anumite limbi în
comunități, la
școală, în
instituții, în
publicistică

**competențe de
comunicare**
capacitatea unui
vorbitor de a
comunica într-o
limbă, de a
înțelege și de a
se face înțeles

Săptămâna viitoare băiatul meu, Adrian, va merge pentru prima dată la școală „Miguel Hernandez” de aici de la Madrid. Adrian are nouă ani și a ajuns în Spania în urmă cu doar câteva zile. Până acum a locuit în România, cu bunicii săi. Ieri, înainte de culcare, Adrian m-a întrebat:

- Cum o să fie aici la școală? Oare cum o să vorbesc eu cu colegii și cu doamna învățătoare?

M-am interesat la secretariatul școlii cum se face înscrierea elevilor. O doamnă amabilă mi-a răspuns:

- Înscrierea nu este dificilă. Trebuie completat un formular și apoi elevul începe să vină la școala noastră.

- În ce limbă o să învețe copilul meu? am întrebat eu. Pentru că el acum știe numai românește.

Secretara m-a asigurat:

- Lecțiile sunt doar în limba spaniolă. Nu e nimic, stați fără grijă, va învăța repede limba de aici. Dacă doriți să studieze limba română în continuare, îl puteți înscrie la cursul de „Limbă, cultură și civilizație românească”, unde profesorii sunt români și unde merg mulți copii.

Politicile lingvistice ale statelor în ceea ce îi privește pe elevii migranți nou-sosiți sunt diferite. Unele țări oferă cursuri în limba părinților elevului. Alte țări oferă posibilitatea elevilor să învețe și în limba maternă și în limba de școlarizare în același timp, pentru că se consideră că în acest mod copiii vor învăța mai bine și mai repede limba țării gazdă. Există și țări în care elevii nu au posibilitatea de a continua să învețe în limba părinților, ci studiază exclusiv în limba țării unde s-au mutat.

Cursul de „Limbă, cultură și civilizație românească” este o activitate ce se desfășoară pe baza unui acord dintre România și unele state din UE (Italia, Belgia, Spania, Portugalia, Irlanda, Marea Britanie și Franța). Astfel, elevii români care învață în școli din afara granițelor României au posibilitatea de a dezvolta competențe de comunicare în limba română și de a se familiariza cu noțiuni de cultură, geografie și istorie a României. Unii elevi spanioli, italieni, portughezi etc. vin la lecțiile de LCCR fiindcă sunt curioși să afle mai multe despre România și pentru că sunt dornici să-i cunoască mai bine pe prietenii lor români.

Comisia Europeană/EACEA/Eurydice, (2017), *Date cheie privind educația lingvistică în școlile din Europa, Raport Eurydice*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene

LCCR: www.ilr.ro/lccr

Ecaterina învață la o școală din Bruxelles. S-a născut aici, în Belgia, mama e din Bacău iar tatăl ei este belgian, din Leuven, un orașel flamand. Ecaterina știe foarte bine franceza, limba în care se fac lecțiile la școală, în care vorbește cu profesorii și cu colegii.

Leuven

Ecaterinei îi place să meargă la Leuven, deși nu prea înțelege neerlandeza, limba folosită acolo, în partea flamandă a Belgiei. Aude multe cuvinte și expresii la părinții ei care sună diferit de franceza de la școală.

Într-o seară adulții discutau pe o temă de actualitate.

-Ik heb het in de gazet gelezen! a spus deodată tatăl, vorbind în neerlandeză.

Mama s-a uitat la Ecaterina și a spus în românește, zâmbind:

- A citit în gazetă...

- Tu as lu dans la gazette! a repetat Ecaterina în franceză, ca să-i corecteze.

I s-a părut un pic ciudat că „gazette” suna la fel și în franceză și în română și acum și în neerlandeză. Cine greșea?

A doua zi la școală Ecaterina a întrebat-o pe învățătoarea ei dacă „gazette” este un cuvânt francez sau neerlandez. Învățătoarea i-a răspuns:

-„Gazette” este un cuvânt folosit doar în Belgia, nu și în Franța. Corect în limba franceză este „journal” dar putem folosi și „gazette” când vorbim cu prietenii belgieni, fiindcă toți îl vor înțelege.

Aveau cu toții dreptate.

Belgia este compusă din trei regiuni geografice și lingvistice: Valonia, Flandra și regiunea germanofonă. Belgia are trei limbi oficiale: franceza, neerlandeza (limbă vorbită de olandezi și de flamanzi) și germana. Capitala Bruxelles este zonă bilingvă, aici vorbindu-se în egală măsură și franceza și olandeza.

Belgienii folosesc două varietăți lingvistice: una identică sau apropiată de franceza standard și alta influențată de franceza regională din Belgia (dialectele din Valonia, de exemplu) și în care pronunția nu este foarte supravegheată. Franceza din Belgia e o varietate regională a limbii franceze, apărută din contactul francezei cu dialectele din Valonia (sudul Belgiei) și din Flandra (nordul Belgiei).

În vorbirea localnicilor din Valonia se găsesc multe belgicisme. Cuvântul „gazette” e un belgicism. Belgicismele sunt acele cuvinte sau expresii folosite în franceza din Belgia și care nu aparțin francezei vorbite în Franța (franceza standard). Cu toate acestea, vorbitorii belgieni, fie francofoni, fie neerlandofoni înțeleg cu ușurință ce înseamnă „gazette”. Până și românii din Belgia folosesc cuvântul „gazette” fiindcă el are echivalent în limba română cuvântul gazetă, la care în mod curent se zice ziar. Repertoriul lingvistic al familiei Ecaterinei e destul de bogat, acesta însumând: franceza standard, franceza regională (valonă), româna standard și graiul local din Bacău.

Hambye, P., Francard, M. (2004), *Le français dans la Communauté Wallonie-Bruxelles. Une variété en voie d'autonomisation?*, în „Journal of French Language”, CUP, Cambridge

repertoriu lingvistic
ansamblul mijloacelor expresive, comunicative, aflate la dispoziția membrilor unei comunități lingvistice

dialect
ramificație teritorială a unei limbi, ale cărei trăsături caracteristice (fonetice, lexicale, gramaticale etc.) o deosebesc de limba comună a întregului popor și de alte ramificații teritoriale ale acestei limbi

limbă standard
varietate a limbii elaborată prin activități planificate de normare, cu scopul de a servi drept mijloc de comunicare comun utilizatorilor acelei limbi, care folosesc eventual și alte varietăți ale acesteia

limbă (sau varietate lingvistică)
regională
varietate a unei limbi întâlnită într-o zonă geografică; înglobează mai multe dialecte și/sau graiuri locale, poate fi chiar și o limbă standard dacă fenomenele ce o definesc trec din oralitate către forma sa scrisă

formule de salut

expresii lingvistice obligatorii în anumite situații de comunicare care servesc la interacțiunea între membrii unei societăți

56

Luca este elevul meu de la orele de Limba română, din școala La Paloma, din Barcelona. El are șapte ani. Ieri a intrat în clasă voios și m-a salutat:

- Salut!
- Bună ziua! i-am răspuns. Ia loc, te rog!
- Între timp a bătut la ușă o altă elevă.
- Bună, profa! Pot să intru?
- Bună ziua! Intră și scoate caietul! Acum că suntem toți, vă anunț că astăzi vom vorbi despre sărbătorile pascale la români. Știți cum se salută în satele din România începând cu Paștele și încheind cu Înălțarea Domnului?
- Hristos a înviat! au răspuns câțiva copii în cor.

- La ieșire pe Luca îl aștepta tatăl lui.
- Sărut mâna, doamnă profesoară! Astăzi s-a purtat bine Luca? m-a întrebat tatăl lui Luca.
 - Bună ziua! am răspuns eu. Sigur că da, a fost cuminte și silitor.
 - Mă bucur! La revedere, doamna profesoară! spune tatăl.
 - Pa, profa! zice și Luca depărtându-se.
 - Nu vorbi așa, fii respectuos! Spune „La revedere, doamna profesoară!”, îl atenționează tatăl pe băiat.

*

- La ieșirea din școală m-am întâlnit cu prietena mea, Corina.
- Doamne ajută! spune Corina și închide telefonul. Bună, prietena mea dragă! Ce mai faci? Mă bucur să te văd! Tocmai am vorbit cu bunica mea la telefon. Te salută.
 - Bună să-ți fie inima! O îmbrățișez și eu pe bunica ta! Sper că e bine.
 - Da, e bine. Hai, să mergem la teatru, cum am stabilit!

Situația de comunicare, poziția socială sau vârsta persoanei cu care vorbim determină folosirea unui salut sau a altuia. Pentru o adresare adecvată trebuie să identificăm corect statutul social al celui pe care îl salutăm. Dar folosirea formulelor de salut nu e determinată doar de relația socială dintre interlocutori, ci și de cât de bine se cunosc cele două persoane, de atitudine, de nivelul de respect, de situația în care se găsesc persoanele care comunică.

De la un popor la altul, salutul poate fi diferit. În română, salutarile „Bună!”, „Salut!”, „Pa!” se pot folosi la fel ca „Ciao!” (în italiană), „Salut!” (în franceză) și „Hola!” (în spaniolă). Acestea sunt saluturi informale, ele acceptă adresarea cu pronumele personal „tu” și sunt folosite între persoane de aceeași vârstă. Salutarile „Bună dimineața!”, „Bună ziua!”, „La revedere!”, se pot folosi atât cu toate pronumele „tu”, cât și cu „dumneata” sau „dumneavoastră”. E vorba de saluturi oficiale, politicoase, la fel ca „Buenos días!”, „Buenas tardes” (spaniolă), „Buona notte!”, „Arrivederci!” (italiană). În societățile occidentale, salutarile formale există în număr mult mai redus decât în societatea românească.

După căderea comunismului, limba română a început încet, încet, să arate o relaxare a construcției modului de abordare verbală între persoane, adresarea informală tinde astăzi să fie la fel de frecventă ca cea formală, uneori depășind-o.

Aioane, M. (2005), *Formule de salut în limbile romanice*, în *Analele Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*. Secțiunea IIIe. Lingvistică, LI, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, p. 19

din clasă...

După ce a strâns umbrela de soare, Ionela se îndreaptă spre dușurile de la marginea plajei pentru a îndepărta ultimele fire de nisip de pe picioarele fiului ei, Mateo, în vârstă de trei ani.

- Mami! Mami! He perdido la chancla, nu știu unde e! se plânge Mateo.

- Ce ai spus? Ai pierdut șlapul? Pentru „chancla” în română se zice „șlap”, răspunde mama în timp ce caută papucul de plajă.

A doua zi Ionela îi povestește prietenei ei, Oana, întâmplarea cu șlapul pierdut.

- Eu îl corectez mereu, dar el vorbește când în spaniolă, când în română! zice mama lui Mateo cu tristețe.

- De ce vorbești cu el în română? întreabă Oana surprinsă. Eu vorbesc numai în spaniolă cu copilul meu, e mai simplu așa.

- Noi vorbim cât mai des cu Mateo în română pentru că vrem să știe și limba noastră, răspunde Ionela.

- Ei, lasă, învață ei română sau alte limbi când cresc. În plus, vezi cum încurcă cuvintele, cum amestecă limbile, insistă Oana.

- Dar dacă noi, părinții, știm două limbi, de ce să nu-i ajutăm și pe copiii noștri să le învețe de mici? E bine să cunoască și limba vorbită la școală și limba vorbită acasă. Acum, când încă sunt mici, vor putea vorbi cu bunicii lor și cu verii din Baia Mare, iar când vor fi mari pe lângă spaniolă vor ști și limba română, pe care o vor folosi cum le va plăcea.

Schimbarea de cod constă în începerea conversației într-o limbă, apoi schimbarea limbii în care ne exprimăm, urmată de întoarcerea la prima limbă folosită.

De exemplu, poți auzi la un român care locuiește în Regatul Spaniei enunțuri precum:

- Du-te și caută-l pe Dan y dile que se venga a tomar su té înainte să se răcească!

Spusă de un român care locuiește în România fraza ar suna astfel: „Du-te și caută-l pe Dan și spune-i să vină să-și bea ceaiul înainte să se răcească!”

Schimbările de cod sunt des întâlnite în cazul migranților. Se întâmplă acest lucru și în cazul copiilor de migranți care vorbesc în casă limba părinților iar în afara casei limba de la școală. Schimbările de cod se pot întâmpla și la persoanele care învață și vorbesc intens mai multe limbi străine.

Schimbarea de cod este un lucru firesc la bilingvi, aceasta are loc mai ales în prima perioadă a migrației, iar cu timpul se poate atenua sau poate chiar dispărea.

Jieanu, I. (2015), *Interferențe lingvistice româno-spaniole*, Lumen, Iași

schimbare de cod
începerea conversației într-o limbă, trecerea la un moment dat la folosirea altei limbi (sub forma unui cuvânt, a unei propoziții sau a mai multor fraze), cu revenire apoi la prima limbă folosită

limbă maternă
limba pe care o vorbesc părinții unui copil, prima limbă pe care o va învăța copilului

a fi bilingv
capacitate a unei persoane de a utiliza două limbi în orice situație de comunicare, în mod eficient

sociologie
antropologie

Familia Georgianeii s-a mutat la Somma Lombardo când ea era la grădiniță. La școală mai sunt copii din România, Albania, Bulgaria, Ecuador, Chile, India, Pakistan, Senegal și Egipt. Profesorii italieni îi încurajează deseori pe elevii străini să vorbească la școală despre țara lor de origine.

Împreună cu primăria, școala organizează multe activități, dintre care cea mai importantă este sărbătoarea „Tot mapamondul în școala mea!”, ce are loc în luna octombrie.

Expoziție cu desene la Sărbătoarea Interculturală din 2018, școala Leonardo Da Vinci de la Somma Lombardo, Italia

Georgiana pune tot sufletul la prezentarea României. Este fericită să îmbrace costumul popular românesc. Cel mai îndrăgit obiect de îmbrăcăminte este ia, cămașa din pânză albă, încrețită la gât, cusută cu diverse forme (triunghi, romb, pătrat, spirală, stele, pom, frunze, flori). Când i-a cusut-o, bunica a ales modele din zona Muscel.

Cămașă din zona Muscel (România) acum 100 de ani

În ziua festivității toți elevii admiră costumele naționale ale celorlalți, mâncarea tradițională, jocurile și cântecele. Ziarul local ia interviuri și face fotografii de la eveniment. Comunitatea românească, o comunitate numeroasă și unită, este mândră de obiceiurile sale.

În timp, în localitățile din țările din vestul Europei comunitățile românești s-au mărit și s-au consolidat. În general, ele păstrează obiceiuri și tradiții din locurile de unde au plecat din România. Mulți părinți și mai ales copiii poartă cu mândrie costumul tradițional românesc duminică și la evenimentele deosebite din familie și din comunitate.

Meșteșuguri tradiționale sunt transmise de la bunici la nepoți, de la părinți la copii. Noile generații descoperă în familie și, în unele cazuri, cu ajutorul profesorilor români din școli, semnificația simbolurilor care înfrumusețează obiectele realizate de meșteri. Dintre acestea, simbolurile astrale (cerc, roată, soare, stea) și cele zoomorfe (cocoș, pește) sunt cele mai vechi și valoroase și ele au rolul, conform credințelor populare, să aducă bogăție și să apere de rău.

Ceramică de Horezu cu motive astrale și zoomorfe

În 2017, elevii români din clasele I-IV de la școala Calvino (Torino) au primit de la un bunic, meșter popular, vase de ceramică simple, pe care, cu ajutorul profesorului LCCR, le-au decorat cu simboluri solare și flori.

Rus, C., Neștian-Sandu, O., Bajka, O. (2007), *Ghid de educație interculturală*, Institutul Intercultural, Timișoara
Bătcă, M. (2006), *Costumul popular românesc*, Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, București

interculturalitate
respectarea drepturilor egale ale diferitelor grupuri culturale; implică deschidere, curiozitate și empatie față de oamenii din alte culturi și folosirea cunoașterii și sensibilizării dobândite pentru a evalua propriile modele de percepție, gândire, sentimentele și comportamentele pentru a ajunge la o mai bună auto-cunoaștere și auto-înțelegere

ceramică
artă și tehnică de fabricare a obiectelor prin modelarea și arderea argilelor; material obținut prin modelarea și arderea argilelor și obiectele rezultate

simbol
semn, obiect, imagine etc. ce reprezintă indirect un obiect, o ființă, o noțiune, o idee, o însușire, un sentiment, etc.

LCCR
Curs de „limbă, cultură și civilizație românească” (LCCR), un proiect internațional dezvoltat în cadrul unui parteneriat între Ministerul Educației din România și alte țări, prin care profesori români din străinătate predau, din 2007, elemente de cultură românească copiilor migranților

etnie
totalitatea
oamenilor
care vorbesc
aceeași limbă
și au o cultură
comună

horă
dans popular
românesc în
care cei care
joacă se prind
de mână
formând un
cerc închis

minoritate
grup de
oameni de
aceeași limbă
și origine care
locuiește pe
teritoriul unui
stat național

**împrumut
cultural**
trecerea unui
element
cultural de la
o regiune la
alta, de la un
popor la altul,
ca urmare a
contactului
dintre culturi

După ce a terminat clasa a 5-a, Michele împreună cu familia sa a plecat în România în vacanță. Călătoria din Italia până în România a fost obositoare, dar a meritat efortul. Într-o seară, au ajuns la Sighișoara unde au văzut un spectacol frumos. Pe o scenă, în Piața Cetății, fete și băieți îmbrăcați în costume viu colorate dansau și cântau. Un grup de tineri purta costume asemănătoare cu cele văzute de Michele anul trecut la o sărbătoare locală în Italia. Foarte surprins a fost să afle că tinerii aceia erau din Iași, iar grupul lor se numea „Di nuovo insieme”.

„Di nuovo insieme”, Asociația Italianilor din România, Proetnica, 2019

Ei trăiau în România și aparțineau minorității italiene. Alți tineri proveneau din minoritatea greacă, alții din cea albaneză, sau armeană, bulgară, cehă, sârbă, macedoneană, poloneză. Michele a fost curios să afle mai multe despre cei din asociația italienilor. La o pauză, el a intrat în vorbă cu unii artiști. Așa a aflat că mulți se cunoșteau de la festivalurile din anii trecuți și cu timpul au devenit prieteni. Spectacolul s-a reluat și a devenit din ce în ce mai interesant. Cel mai frumos a fost când s-a format o horă în care au intrat și spectatorii, printre care Michele și părinții lui.

Festivalul Proetnica 2019, Sighișoara

În România, în actualul Parlament, sunt reprezentate 18 minorități etnice: albanezi, armeni, bulgari, cehi și slovaci, croați, evrei, germani, greci, italieni, macedoneni, maghiari, polonezi, romi, ruși lipoveni, ruteni, sârbi, turci și ucraineni. Aceste popoare trăiesc împreună cu majoritarii etnici români în România și împreună cu toții fac parte din aceeași mare familie a națiunilor Europei.

Grup de greci, Proetnica, 2019

Aceste minorități vorbesc atât limba română cât și limba minoritară și își păstrează obiceiurile și tradițiile. O ocazie de a-i aduce împreună este organizarea de evenimente culturale și artistice, spectacole, festivaluri. În aceste ocazii fiecare etnie vorbește despre tradițiile sale culturale prin dans, muzică, specialități culinare sau meșteșuguri și ajunge să le cunoască pe cele ale celorlalte popoare.

Tânăr grec dansând sirtaki (dans popular grecesc), Proetnica 2019

www.proetnica.ro/index.php/ro

Eu și fratele meu mai mare, Valentin, locuim împreună cu părinții la Torino de 14 ani, adică de când m-am născut eu. La noi în casă în ultima vreme toată lumea vorbește despre profesii și despre meserii. Mie îmi plac mașinile, de aceea cred că cea mai frumoasă meserie e cea de mecanic de mașini de curse.

În unele seri, tata îi povestește mamei despre ce a lucrat la fabrică și atunci cina se termină cu o atmosferă tristă. Tata este de profesie inginer, dar aici în Italia lucrează ca muncitor într-o fabrică de automobile și mereu spune că ar vrea să deschidă firma lui de mecanică.

În curând, fratele meu va începe un nou ciclu de studii, cel preuniversitar. El este un pic emoționat căci va trebui să aleagă ce să facă mai departe și este foarte nehotărât. Valentin spune că lui îi place mult calculatorul, dar totodată mama vede că în fiecare an el ia note mari la desen și la pictură. Așa că, înainte de a merge la ora de orientare profesională care se ține mâine la școală, părinții noștri îl sfătuiesc pe Valentin ce să facă în viitor.

Desenul este și pasiunea mea cea mai recentă, însă nu știu deocamdată dacă voi vrea, când mă fac mare, să devin artist sau arhitect.

În ultimele trei decenii, câteva milioane de români, dar și alte naționalități din estul și din sudul Europei s-au mutat în țările din Occident în special din motive economice, în căutarea unui salariu mai mare. Mulți dintre migranți au venit cu studii completate și cu profesii deja exercitate în țările de origine, alții s-au calificat la locul de muncă, în Italia, Spania, Germania etc.

Pentru migranții români munca este un motiv de mândrie, recunoașterea profesională fiind una dintre cele mai importante dorințe lăuntrice. În raport cu recunoașterea studiilor și a profesionalității, cei mai dezavantajați au fost la început cei cu studii superioare. Dacă migranții cu studii medii și-au găsit locuri de muncă în domenii precum servicii, agricultură, industrie, adică în general în linie cu pregătirea și cu așteptările personale, cei mai loviți de declasarea profesională au fost (și încă mai sunt în unele situații) migranții cu studii superioare. Aceștia din urmă au activat pentru ani buni pe locuri de muncă mult sub nivelul lor profesional, stimulați doar de salariul mai mare decât cel din țara de origine.

Unii au făcut cursuri de formare profesională sau de specializare și au evoluat în carieră. Alții au fost ajutați de legislația europeană, care și-a adaptat în timp normele de recunoaștere a diplomelor de studii și a profesiilor, ca în cazul medicilor sau a profesorilor.

Venturini, A. (2017), *Immigrant Assimilation in the Labour Market: What Is Missing in Economic Literature*, in Weinari, A., Unterreiner, A., Fargues, P. (editori), *Migrant Integration Between Homeland and Host Society*, vol. 1, Springer, pp. 21-42
Anghel Stănilă, E. (2017), *Psihologia educației pe tot parcursul vieții*, For You, București

interculturalitate
respectarea drepturilor egale ale diferitelor grupuri culturale; implică deschidere, a obiectelor prin modelarea și arderea argilelor; material obținut prin modelarea și arderea argilelor și obiectele rezultate

simbol

semn, obiect, imagine etc. ce reprezintă indirect un obiect, o ființă, o noțiune, o idee, o însușire, un sentiment, etc.

LCCR

Curs de „limbă, cultură și civilizație românească” (LCCR), un proiect internațional dezvoltat în cadrul unui parteneriat între Ministerul Educației din România și alte țări, prin care profesori români din străinătate predau, din 2007, elemente de cultură românească copiilor migranților

muncitor calificat

persoană care a absolvit cursuri de formare profesională în instituții de învățământ preuniversitar sau prin intermediul furnizorilor de formare profesională. Aceștia demonstrează calificarea într-un domeniu prin obținerea unui certificat de calificare

62

migrație feminină

fenomen social determinat de migrația femeilor pe piața muncii externă, consecință a creșterii ratei șomajului feminin în țara de origine. Aceasta a condus în România la schimbări majore în structura familiilor: scăderea natalității, creșterea ratei divorțurilor, schimbarea mentalităților

învățare pe tot parcursul vieții

se realizează în contexte de învățare formale, nonformale și informale; se referă la: educație timpurie, învățământ preuniversitar, superior, educația și formarea profesională continuă a adulților

În 2004, bunicii mei au venit la muncă în Italia. Pe atunci mama mea era studentă la Bacău. Ea mi-a povestit că într-o vacanță a venit în Italia și așa l-a cunoscut pe tata, cu care s-a căsătorit. Ei au decis să se mute împreună în Italia, la Torino, unde m-am născut eu.

Când am împlinit șapte ani, mama s-a înscris la Facultatea de Științe Juridice. Pe lângă studii, ea muncea și câteva ore pe zi, nu îi era ușor însă a reușit să ducă la bun sfârșit tot ce avea de făcut.

Tatăl meu, Marian, a ales să își continue meseria de tâmplar, la care este foarte talentat. Tata construiește case din lemn și sculpează mobilă. El o susține pe mama să studieze la facultate, iar pe mine mă îndeamnă să urmez exemplul ei. Sora mea, Beatrice, s-a născut când mama mai era încă la facultate. Chiar dacă i-a fost greu cu Beatrice, mama nu a abandonat studiile.

La noi la școală, mama a fost aleasă președinta comitetului de părinți. Cu profesorii de aici ea a făcut multe activități pentru noi, elevii și a sprijinit cât a putut activitatea grupului de copii de la Cursul de limbă, cultură și civilizație românească.

În vara în care am trecut la gimnaziu, mama a obținut licența în științe juridice. Acum mama se pregătește pentru un concurs important, fiindcă vrea să lucreze în primăria din orașul nostru. Concursul este dificil, dar știu că ea va reuși pentru că nu abandonează niciodată ce începe.

Familia Andrei: Marian (tata), Oana (mama), Davide și Beatrice, Torino, 2020

În migrația românească, femeile ocupă un rol important. Față de majoritatea grupurilor etnice migrate în Europa (albanezi, chinezi, marocani etc.), bărbații care au părăsit țara de origine au fost mult mai numeroși decât femeile. Românii, ca și ucrainenii, reprezintă grupul etnic în care femeile egalează ca număr cifra bărbaților care pleacă din propria țară în căutarea unei vieți mai bune. Femeile române au înfruntat cu curaj necunoscutul și au făcut multe sacrificii pentru a-și ajuta familiile rămase în țară. Au acceptat locuri de muncă dificile și cu mare consum fizic și psihic. Au obținut recunoașterea calităților lor prin seriozitate și tenacitate. Un număr mare de române au valorificat oportunitățile de carieră oferite de țara de adopție și au devenit avocate, profesoare, medici și chiar oameni de afaceri. Copiii lor sunt educați în spiritul respectului pentru școală; continuarea studiilor e considerată o condiție esențială pentru un viitor bun.

Migrația forței de muncă din România a cuprins, cu precădere, categoriile de muncitori calificați în domeniile industriale cerute de piața muncii europene. Românii au fost angajați cu prioritate pentru seriozitatea și calitatea muncii lor, cât și pentru că au acceptat salarii mai mici. Mulți dintre cei veniți la muncă în străinătate și-au reîntregit familiile sau și-au întemeiat una în țările de adopție. Familiile de români își ajută copiii să meargă la facultate. Unii dintre adulți își reiau cursurile universitare întrerupte în România la momentul migrării spre Europa sau se înscriu la noi facultăți.

Georgescu, M-A. (2007), *Emigrarea forței de muncă feminine*, Editura Universității „Petru Maior”, Tg. Mureș

INS (2014), *Statisticile curente pe demografie ale Institutului Național de Statistică pentru anul 2014*, Direcția de Editare a Publicațiilor Statistice

Autobuzul oprește lin în dreptul peronului. În timp ce lumea se grăbește să coboare, Simona este și ea cuprinsă de emoție. Se dă jos printre ultimii, o caută cu privirea pe mama, care îi iese în întâmpinare și o ia în brațe. Robert îi ia geanta din mână, deși bagajul ei nu cântărește mai nimic.

Simona va petrece cu mama și cu fratele o săptămână, în vacanța de Paște.

Primele zile trec repede, Simona se simte alintată de atențiile de tot felul venite din partea mamei și a fratelui. Ziua, Robert îi arată parcurile și muzeele Romei, iar seara mănâncă mai mereu în oraș, după care se întorc acasă la bătrâna pe care o îngrijește mama, care nici nu a vrut să audă ca Simona să doarmă la hotel.

Mama este mereu fericită și grăbită, gata să-i facă cele mai bune feluri de mâncare învățate aici. Când iau masa împreună, ca o familie, cum spune ea, cina se transformă în lungi discuții despre școală, despre viitor și despre casa de la țară, cu amintiri și povești despre rude care acum nu mai sunt.

Robert îi arată secretul său cel mai mare: înghețata de la Mimmo, nu numai că e cea mai bună din oraș dar, și cea mai mare pe care a văzut-o vreodată.

Pe măsură ce se apropie ziua drumului de întoarcere, Simona știe că va trebui să o asigure pe mama că va lua note bune la școală și că îi va asculta pe bunicii de la Piatra Neamț, acum că tata a plecat. Doar doi ani mai trebuie să treacă până când va termina cele opt clase, și atunci mama i-a promis că o va lua și pe ea în Italia.

Migrația economică românească din perioada actuală se caracterizează prin părăsirea României de un număr foarte mare de femei singure, mame și soții, în comparație cu migrațiile similare ale altor populații (marocanii, albanezii etc.), unde numărul femeilor care migrează neînsoțite e mult mai mic față de cel al bărbaților. De cele mai multe ori plecarea mamei este însoțită de divorțul părinților, iar copiii rămași în România înfruntă astfel cele mai mari riscuri emoționale, chiar și când absența temporară a mamei nu se transformă într-o abandonare definitivă a familiei. Pentru femeile române migrația constituie cel mai adesea un sacrificiu asumat, cel de a procura bani pentru întreaga familie, dar și o emancipare față de rolul pasiv pe care îl aveau în țară. Ieșite din comunism, dintr-o societate a cărei cultură este profund tradiționalistă și patriarhală, migrația le-a oferit șansa de a fi protagoniste ale propriului destin, de a fi libere, responsabile, active. Din păcate, multe femei migrante se izolează de familie și de copii, din cauza faptului că adaugă pe lângă rolul matern și funcția care în general o asumă tatăl, cea de asigurare a siguranței familiei, în special a celei financiare. Lipsa contactului cu familia și absența altor persoane apropiate care să le susțină provoacă deseori efecte nocive asupra sănătății fizice și emoționale a mamelor, ce pot conduce chiar la îmbolnăvire.

Lipsa părinților, în special a mamei, poate provoca copiilor lăsați în țară carențe afective ce dăunează dezvoltării armonioase a personalității, iar aceste carențe pot duce la abandon școlar, comportamente greșite, boli.

În cazul mai puțin riscant al migrației familiale, mama este cea care păstrează tradițiile de acasă și este totodată cea care întreține vechile și noile relațiile comunitare, fiind, de regulă, mai deschisă decât tatăl la cultura occidentală. Femeile sunt motorul celor mai importante inovații culturale și lingvistice ce au loc în actuala migrație românească în Occident.

Cohal, A. L. (2014), *Mutamenti nel romeno di immigrati in Italia*, Franco Angeli, Milano

Tognetti, M. (2016), *Donne e processi migratori tra continuità e cambiamento*, Paradoxa, 3, p. 105-124

migrație feminină
mișcare de populație a femeilor, cauzată de prezența ofertei de locuri de muncă acoperite în mod tradițional de acestea (creșterea copiilor, îngrijiri medicale etc. cfr. și p. 62)

societate patriarhală
în care bărbații dețin puterea, au privilegii și iau deciziile cele mai importante pentru familiile lor. Formă tradițională de organizare comunitară în care poziția bărbatului e întărită de norme culturale, învățături religioase, reprezentarea rolurilor de gen în mass-media, inclusiv prin obiceiuri și legi ce limitează drepturile femeilor

motivație
totalitatea
motivelor, a
considerațiilor
sau a
mobilurilor
(conștiente sau
nu) care
determină pe
cineva să
efectueze o
anumită acțiune
sau să tindă spre
anumite scopuri

64

competitivitate
capacitatea de a
face față
concurenței,
condițiile care
fac posibilă
concurența

**psihologie
transculturală**
(sau
interculturală)
ramură a
psihologiei ce
ține seama de
contactul
cultural, de
impactul
migrației asupra
schimbărilor de
comportament.
Spațiu de
teoretizare și
cercetare
multidisciplinar
din care se
dezvoltă,
ulterior, și
psihiatria
transculturală

Alexandra este o elevă româncă în clasa a IV-a în Zaragoza, la aceeași școală unde eu predau limba română. Într-o zi Pilar, învățătoarea Alexandrei, mă oprește în coridor:

- M-a contactat mama Alexandrei, era destul de nervoasă. Mi-a zis că o va muta pe fată la altă școală dacă am de gând să o las repetentă.

- Da. La noi nimeni nu dorește să rămână repetent, spun eu foarte liniștită. Asta ar fi o rușine pentru copil și pentru familia sa din România.

Răspunsul lui Pilar m-a pus pe gânduri:

- Nu înțeleg de ce pentru părinții români este o rușine să se repete anul școlar. Mai mult chiar, ei cer copiilor să ia note de 10 la toate materiile. E absurd!

- Bine, și ce ar fi mai bine pentru Alexandra? Întreb eu.

- Eu doresc doar să o ajut pe Alexandra să cunoască mai bine ce a învățat anul acesta. De aceea e mai bine ca Alexandra să repete clasa. Haide să ne gândim la ce e mai potrivit pentru eleva noastră!

Gândirea atât de diferită a colegei mele m-a uimit. De atâta vreme sunt profesoară aici în Spania și tot mai am de învățat câte ceva despre locul acesta și despre țara de unde am plecat.

O cancelarie multiculturală

De multe ori părinții și copiii văd școala diferit, mai ales în ceea ce privește competitivitatea și calificativele.

Numeroasele cerințe de a fi buni la școală, de a lua note mari, de a ajunge la un liceu și, mai târziu, la o universitate de prestigiu sunt frecvente în familiile de români. Mentalitatea familiilor din țările de adopție, cât și din școlile de aici este în general diferită, și merge pe ideea, la fel de importantă, că elevul trebuie să se simtă bine la școală și să fie împlinit cu ce face, fără a fi prizonierul notei obținute.

Părinții migranți găsesc locuri de muncă cel mai adesea sub nivelul lor de pregătire școlară și abilitare profesională. Acest lucru de cele mai multe ori conduce la o dorință sporită ca rezultatele școlare ale copiilor lor să fie foarte bune. Există multe cazuri în care părinții migranți transferă copiilor cea mai mare parte de responsabilitate în privința succesului carierei școlare, iar în cazul elevilor de liceu, a viitoarei lor cariere profesionale. În fapt responsabilitatea e împărțită între adulți (părinți și profesori) și elevi, în măsură variabilă, în funcție de obiceiurile întâlnite în culturile ce intră în contact pe terenul școlii. Această presiune poate conduce la note foarte mari ale copiilor de migranți români, dar și la eșec, uneori finalizat cu abandon școlar și în cazuri rare, dar semnificative, cu urmări negative în comportamentele elevilor, la școală și acasă, față de care să fie necesară intervenția specialistului în psihologie transculturală.

Carey, T. (2015), *Riscurile parentingului competitiv. Cum să-ți ajuti copilul să-și realizeze potențialul fără a-l suprasolicita*, Polirom, Iași
Gavriliuc, A. (2011), *Psihologie interculturală*, Polirom, Iași
Castiglioni, M., Riva, E., Inghilleri, P. (2010), *Dispositivi transculturali per la cura degli adolescenti*, Franco Angeli, Milano

notele cele mai bune

S-au întâlnit în clasă, în anul întâi de facultate și încetul cu încetul s-au împrietenit. Când profesoara le-a cerut tuturor să se prezinte, în prima zi de școală, au înțeles că toate trei au aceeași dificultate: să spună de unde vin. Unii studenți veneau din satele de pe lângă Iași, alții de mai departe, unii chiar din sudul țării, ele însă veneau de foarte departe.

La jumătatea anului universitar, profesoara de italiană le-a luat pe cele trei colege deoparte.

- Nu ați vrea voi să mă ajutați să organizăm un carnaval aici, la Iași?

Ochii Eleonorei s-au aprins.

- Un carnevale italiano?

- Certo, răspunse profesoara, zâmbind.

Povestea celor trei prietene a devenit cunoscută în toată facultatea. Eleonora, Daria și Mara au făcut carnavalul din acel an mult mai autentic, fiindcă ele aveau multă experiență de la carnavalurile din Italia.

Încetul cu încetul timiditatea le-a dispărut, colegii acum le cunosc mai bine și le simpatizează fiindcă sunt diferite. Sunt trei românce unite de partea cea mai frumoasă a vieții lor, cea trăită în Italia. Câteodată li se face foarte dor de casa lor de acolo și atunci își dau telefon ca să se întâlnească. Cel mai des ies în oraș, stau chiar și o oră întreagă la un cappuccino și nu se mai satură să vorbească în italiană.

Atunci când familia migrantă se întoarce în țara de origine, copiii simt cel mai mult dificultatea reintegrării. Pe de altă parte, dacă adulții au trăit în România o bună perioadă de timp înainte de a migra, copiii lor aproape nu cunosc țara unde sunt aduși sau o cunosc foarte puțin. Ei de regulă cunosc mult mai bine decât părinții limba și cultura Italiei, a Spaniei etc., țări în care unii s-au născut.

Dacă pentru mulți migranți adulți întoarcerea este simțită în mare măsură ca faliment personal, copiii acestora se confruntă cu alte probleme: nu cunosc foarte bine limba română, cu precădere scrisul, și asta îi dezavantajează la școală, le lipsesc prietenii și cultura din Occident, în centrul căreia se simte cel mai mult lipsa folosirii limbii învățate în străinătate. Cele trei studente au ales să frecventeze cursul de limbă italiană, deși ele în mod evident erau mult mai pregătite decât studenții români, fiindcă trăiseră în Italia, unde studiaseră în italiană. Scopul principal al acestora nu este obținerea unei abilități lingvistice, ci continuarea contactului cu limba și cultura țării care în mare măsură continuă să exprime o parte centrală a identității lor. Limba sau mai precis limbile cunoscute „conțin” mult din identitatea unei persoane.

Copiii români din străinătate cunosc o situație asemănătoare. La cursurile de limbă română organizate de lectorate se înscriu mulți tineri români care știu limba română din familie, unii mai bine, alții mai puțin. Ceea ce îi împinge să urmeze acele cursuri, pe lângă creditele obținute cu destulă ușurință, este aceeași dorință de a dezvolta o latură esențială a identității lor, necesară pentru a se înțelege mai bine pe sine și pe cei apropiați.

Colombo, E., Rebughini, P. (2012), *Children of Immigrants in a Globalized World*, Palgrave, Basingstoke

Luca, C., Foca, L., Gulei, A.-S., Brebuleț, S.-D. (2013), *The Remigration of Romanian Children*, Alternative Sociale, Iași

retro-migrație
deplasarea înapoi în țara de origine a migrației, resimțită ca o întoarcere acasă de unii migranți sau acuzată de alții drept o nouă migrație

familia migrantă
de cele mai multe ori faza matură a unei experiențe de migrație individuală se împlinește prin reîntregirea familiei

identitate lingvistică
relația dintre bagajul de limbi cunoscute și alegerile lingvistice; asumarea unor varietăți lingvistice înaintea altora reprezintă un indicator al preferințelor socio-culturale ale vorbitorului

lectorate de limbă română
cursuri de limbă și literatură română de nivel universitar organizate de Ministerul Educației din România în multe țări din Europa și din lume, la care orele sunt ținute de profesori români detașați de la facultăți din România

cetățenie

statutul juridic al unei persoane față de un stat, în care aceasta are drepturi și îndatoriri

apatrid

persoană care nu este cetățean al niciunui stat

66

exil

pedeapsă ce constă în trimiterea departe de casă, sub amenințarea cu închisoarea sau cu pedeapsa cu moartea

bilingvism

cunoașterea și folosirea a două limbi. În lume situația de bilingvism și de multilingvism este mult mai răspândită față de cea de monolingvism

Scrisoare a lui Cioran către părinți

„Iubiții mei,
Vă aduceți aminte că anul trecut m-am prezentat la un premiu, care se acordă unui scriitor străin ce a publicat o carte în franțuzește. Premiul nu l-am luat anul trecut; el mi-a fost decernat anul acesta, de unanimitatea comisiei. La Paris, gestul e considerat ca un succes fără precedent. În același timp, voi încasa 50 000 fr. (valoarea premiului). – Nu știu dacă o astfel de veste poate să vă bucure, date fiind tristețile ce le încercați și situația materială prin care treceți. – Cred că măcar acum nu puteți să mai aveți niciun scrupul și-mi puteți cere ce doriți. Vă îmbrățișez cu drag, Miluț.”

(Paris, 29 iunie 1950)

Casa memorială E. Cioran din Rășinari, Sibiu

Scrisoare a lui Cioran către Constantin Noica

„Dragă Dinu,
E de la sine înțeles că-ți împărtășesc admirația pentru acest geniu care nu încetează să mă mir că a putut să apară printre noi. M-aș exprima chiar mai dur decât tine: fără Eminescu, neamul nostru ar fi neînsemnat și aproape de disprețuit... Chiar dacă entuziasmul meu pentru limba noastră e în continuă creștere, până la punctul de-a o considera una dintre cele mai expresive din câte-au existat vreodată... (...). În orice caz, noi – și mă gândesc la tânăra generație dinainte de război – noi am fost capabili de un mare, incontestabil și răsunător eșec. Noi veniți ar trebui să meargă în reușită la fel de departe pe cât am mers noi în înfrângere. Numai atunci s-ar putea afirma că sunt demni de Eminescu (...). Cu prietenie, E. Cioran.”

(Paris, 5 martie 1970)

Emil Cioran (1911-1995) a fost un filozof român care s-a stabilit de la vârsta de treizeci de ani în Franța și nu s-a mai întors niciodată în România. După retragerea cetățeniei române decisă de regimul comunist, Cioran a devenit apatrid, căci nu a dorit cetățenia franceză.

Emil Cioran în *Oeuvres*, Gallimard, 1995

Prima scrisoare e adresată părinților lui Cioran. A doua scrisoare e adresată unui bun amic, coleg de generație, filosofului român Constantin Noica. Ambele scrisori au fost trimise de Cioran în perioada exilului său la Paris.

Stilul epistolar are caracteristicile sale, comune tuturor limbilor și culturilor europene. Cuvintele de început și de încheiere ale celor două scrisori exprimă cel mai bine tipul de raportare la destinatari: în primul caz cuvintele autorului aparțin registrului afectelor de tip familial, în al doilea caz registrului prieteniei.

Cioran a fost un scriitor de succes. El a scris atât în franceză cât și în română, limba sa maternă, în care se exprima când comunica cu părinții și cu prietenii de „acasă”. Cioran a scris în prima parte a vieții sale cărți în limba română, devenite celebre („Pe culmile disperării”, „Schimbarea la față a României”), iar mai târziu a ales să nu mai scrie decât în franceză, limbă în care a excelat. „Précis de décomposition” a devenit una dintre cărțile sale cele mai cunoscute. La premiul primit pentru această operă se referă autorul în prima scrisoare.

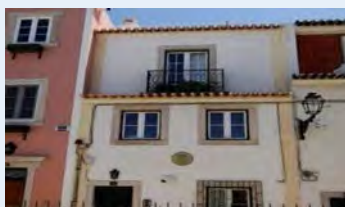
Cioran, E. (2014), *Scrisori către cei de acasă*, Humanitas, București

Părinții mei s-au mutat în Lisabona acum zece ani, când eu aveam doi ani împliniți. Tatăl meu și-a găsit de lucru aici, mama spune că e mai bine plătit decât în România. La început ne-a fost oricum greu. Nu sunt mulți români aici, unii dintre prietenii noștri au plecat în alte țări. Dar nouă ne este bine; ne-am obișnuit, iar orașul este foarte frumos.

„Boca do Inferno”, Cascais, Portugalia

Azi sunt foarte fericită. Părinții mei au organizat o excursie la Cascais. Îmi place foarte mult aici: oceanul, plaja, alea principală cu mici magazine și terase... Dar cel mai mult îmi place să mă plimb printre casele elegante din partea de sus a orașului și să merg la „Boca do Inferno”. Da, ați înțeles bine! Este ceea ce bunicii ar numi „poarta iadului”. Și așa și arată! E o peșteră deschisă între stânci, în care vârtejuri de apă din ocean par a înghiți totul.

Casa în care a locuit Mircea Eliade,
Cascais, Portugalia

Deodată, mama a exclamat:

-Aici a locuit Mircea Eliade, în casa aceasta! Pe malul oceanului! ...Auzisem de Eliade. A fost unul dintre românii celebri ajunși în Lisabona. A trăit aici în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Am trecut de multe ori pe stradă, dar nu remarcasem efigia pusă aici să amintească de el.

- Dar ce făcea acest domn în Portugalia? am întrebat eu.

- Inițial a fost parte din Legația României în Portugalia, a răspuns tata. A rămas aici pentru că a vrut să fie liber!

Am simțit în vocea tatălui meu o patimă necunoscută.

Chiar dacă astăzi ni se pare o normalitate să circulăm liber, în perioada 1945-1989 românii puteau cu greutate să-și părăsească țara. După cel de-al Doilea Război Mondial, când Armata Roșie a ocupat România și a instaurat regimul comunist, dreptul de a circula a fost restrâns. Puteai pleca din țară cu mare dificultate, după ce obțineai aprobări speciale și îți era verificată „integritatea” politică. Îngrădirea liberei circulații a fost unul dintre multele drepturi restricționate în România în comunism. Mai mulți intelectuali români, anticipând limitarea libertăților individuale, au plecat în străinătate.

Mircea Eliade

Unul dintre cei mai cunoscuți intelectuali români este Mircea Eliade. Angajat al Legației României la Lisabona, filosoful român nu se mai întoarce în țară, pe care o vizitează pentru ultima dată în 1942.

În septembrie 1945 părăsește Portugalia, atras de Paris. Chiar dacă părerea sa despre regimul dictatorial al lui António de Oliveira Salazar nu era negativă, totuși preferă o țară în care să se poată realiza profesional. În Franța rămâne zece ani, apoi se mută la Chicago, ultima oprire în itinerariul vieții sale. Aici devine profesor de istoria religiilor la Universitatea din Chicago. Chiar dacă este contestat pentru „perioada legionară” de la sfârșitul anilor 1930, Eliade rămâne un exemplu strălucit al omului liber să-și aleagă țara unde vrea să trăiască.

Eliade, M. (2006), *Jurnal portughez*, vol. 1, 2, Humanitas, București

Eliade, M. (1991/1997), *Memorii*, vol. 1, 2, Humanitas, București

legație

reprezentanță diplomatică permanentă într-un stat străin, inferioară în grad unei ambasade

Mircea Eliade

născut în 28 februarie /13 martie 1907 în București. Istoric al religiilor, filosof și scriitor de origine română. Din 1962 devine cetățean american. În 1966, Mircea Eliade devine membru al Academiei Americane de Arte și Științe. În 22 aprilie 1986 moare la Chicago. În 1990, ca recunoaștere a meritelor sale științifice a devenit membru post-mortem al Academiei Române. A avut o activitate deosebit de prolifică fiind autor a peste 30 de volume științifice, opere literare și eseuri filozofice, a căror tematică este deosebit de variată. Lucrările sale au fost traduse în 18 limbi. Opera sa principală este *Enciclopedia Religiilor* (16 volume)

sas
persoană care
face parte
dintr-o
populație
germană
stabilită în
secolul al XIII-
XIV în unele
regiuni ale
Transilvaniei

68

**tradiții
culinare**
obiceiuri de a
prepara
mâncarea care
s-au fixat din
vechime și se
transmit din
generație în
generație

**internaționa-
lizarea
preparatelor
culinare**
odată cu
migrația, unele
rețete de
mâncare se
generalizează,
se răspândesc în
întreaga lume și
devin cunoscute
și folosite în
mai multe țări

Alina trăiește în Italia împreună cu familia ei. Ca de obicei, bunicii din România îi trimit de sărbători un pachet cu bunătăți. În acest an, pe lângă cozonac au trimis și o prăjitură pe care Alina nu o cunoștea: „hencleș”. Cuvântul nu părea a fi românesc. Să fi făcut oare bunica prăjitura?

Bunicii Alinei locuiesc în Alțâna, un sat de pe Valea Hârtibaciului, în apropiere de Sibiu. În acest sat de multe secole trăiesc împreună familii de români și de sași. Chiar dacă locuiau pe străzi diferite, românii și sașii erau prieteni și se vizitau. Bărbații discutau despre treburile din grădină iar femeile își dădeau sfaturi despre cum trebuie ținută gospodăria și cum poate fi aranjată casa.

Cu trecerea timpului, din Alțâna au plecat aproape toate familiile de sași, a mai rămas doar tanti Rosi, o săsoaică prietenă cu bunica. După rețeta de hencleș a lui tanti Rosi pregătesc această prăjitură delicioasă multe femei din sat. Iat-o aici:

Aluatul: 1 kg făină, 200 gr. zahăr, 2 ouă, 180 gr. unt sau ulei, 1 linguriță sare, 50 gr. drojdie, coajă rasă de la lămâie.

Compoziția de deasupra: ouă și unt în cantități egale (de ex. ½ kg ouă, ½ kg unt topit) bătute și turnate peste foaia de aluat.

În Europa, ca de altfel în întreaga lume, modul specific (național sau regional) de a pregăti mâncarea este împrumutat de la o regiune la alta, de la o țară la alta, de la o etnie la alta.

Așa se întâmplă astăzi, de exemplu, cu o veche rețetă din Transilvania, hencleșul, o prăjitură pe care românii, maghiarii și romii au preluat-o de la sași. Dar de unde provine ea?

În sud-vestul Germaniei acest gen de aluat este acoperit, fie cu prune, fie cu ceapă, slănină sau brânză și este cunoscut cu numele de „Flammkuchen”. Există echivalentul său și în Franța, unde este numit „tarte flambée” (prăjitură pe flacăra).

Europa este foarte diversificată și în ceea ce privește modul de a pregăti și servi mâncarea: dacă supa răcoritoare de roșii se mănâncă rece în Spania, Tomatensuppe – echivalentul său – în Germania se mănâncă încălzită.

De asemenea, există unele specialități care, deși s-au născut în anumite țări, sunt atât de cunoscute în afara acestora, încât au devenit universale: nu doar grecii știu ce este tsatsiki, nu doar italienii mănâncă pizza sau spaghetti; oricine poate comanda la restaurant un schnitzel vienez, un gulasch unguresc, sau un mousse au chocolat franțuzesc la desert.

Roșca, K., Ștefan, C. (2008), *Repere cultural-istorice ale civilizației multiculturale transilvane. Valea Hârtibaciului*, Astra Museum, Sibiu

Aproape totul e pregătit pentru ziua ei. Alexandra mai are de ales doar restaurantul unde să comande mâncarea. Primul la care s-a gândit a fost „Cerbul Carpatin”. Acesta este un restaurant cu specific românesc, acolo Alexandra merge cu cei apropiați când mama, mătușile sau unchii doresc să își aducă aminte de acasă.

Mâncare românească

Alexandra vrea să arate prietenilor ei ceva tipic românesc. Tata i-a atras atenția că pentru el ca englez mâncarea românească este grea și poate nu e cea mai bună alegere nici pentru copiii de la școală.

Alexandra are o idee! Colegilor care provin din Orientul Apropiat le-ar plăcea mâncarea de la „Tarboush”, un bufet libanez. Super!

– Dar oare ceilalți nu s-ar simți prost? se frământa ea. Nu mi-aș dori să se supere vreunul! Aș putea alege „Dragon Garden” pentru mâncare chinezească sau „Rabbani” pentru cea indiană. Sau mai bine un restaurant italian. Toată lumea iubește pizza, iar cea de la „Bella Italia” e chiar bună. Dar ar fi prea comun...

Unul dintre cele mai răspândite feluri de mâncare pe glob: pizza

Cât de multe opțiuni și cât de diferite! Cum e cu puțință atâta varietate într-un orașel atât de mic? La fel este și cu prietenii ei: atât de diferiți și se înțeleg așa de bine!

În acel moment i-a venit ideea: în centrul orașului s-a deschis de curând un restaurant brazilian, iar Alexandra nu avea niciun coleg brazilian. Vor merge la restaurantul „Terra Brazil Rodízio”!

Modalitatea de preparare a alimentelor a evoluat de-a lungul istoriei devenind un adevărat fenomen cultural. Numele de „artă culinară” nu este o exagerare. Este extraordinar să vezi marea diversitate de feluri de mâncare care pornesc de la aceleași ingrediente de bază.

Câtă varietate de gusturi, mirosuri și savoare poți obține!

Mâncare chinezească

În mâncarea tradițională poți identifica evoluția unui popor, adaptarea acestuia la mediu, contactul său cu alte culturi. Prin asemănările dintre tipurile de mâncare putem observa cum culturile s-au influențat una pe alta, iar prin diferențe se observă specificul fiecărei țări și accesul la resursele alimentare.

Chiar dacă mâncarea tradițională își pierde rădăcinile în istorie, felul în care o preparăm este în continuă transformare.

Iată cum arăta o masă în regiunea Moldovei în secolul al XIX-lea:

„Și așa zicând, pune poalele-n brâu, își suflecă mânecile, ațâță focul și s-apucă de făcut bucate. Face ea sarmale, face plachie, face alivenci, face pască cu smântână și cu ouă și fel de fel de bucate.” (Ion Creangă, „Capra cu trei iezi”)

Cu timpul o parte dintre mâncăruri dispar din meniul obișnuit al oamenilor (precum plachia și alivencile) și apar altele.

Alivenci moldovenești

Balirano, G., Guzzo, S. (2019) (eds.), *Food Across Cultures. Linguistic Insights in Transcultural Tastes*, Springer

cosmopolitism

concepție care susține ideea unui cetățean universal al globului în care țara este lumea întreagă. Acest lucru nu înseamnă pierderea valorilor individuale definitorii pentru om sau națiune, ci conștientizare a legăturii strânse dintre oameni, indiferent de țara sau regiunea de proveniență

familie mixtă

în care unul dintre părinți are o naționalitate diferită de a celuilalt

plachie

pilaf țărănesc făcut din orez, bulgur sau mei și carne (ex. costițe de porc sau pește)

alivenci

produs de patiserie făcută din mălai amestecat cu lapte bătut și cu brânză și coaptă în cuptor cu unt sau cu smântână

pască

coptură rituală făcută din aluat dospit, umplută cu brânză de vaci, stafide, smântână etc. pe care creștinii o mănâncă de Paște

refugiat
persoană care s-a adăpostit spre a găsi sprijin sau ocrotire în fața unei primejdii (conflicte, războaie, persecuții politice)

deportat
persoană trimisă forțat de o autoritate într-o regiune îndepărtată sau lagăr de concentrare, ca măsură represivă. Deportarea nu respectă drepturile fundamentale ale omului

exil
pedeapsă aplicată în trecut sau de către regimurile nedemocratice pentru delictul politic prin îndepărtarea definitivă sau temporară a unei persoane din țara sau localitatea de origine

dislocare
mutare dintr-un loc în altul

Alexandra e fericită. Ea își pregătește ziua de naștere. Se va întâlni cu verii de la Londra, cu prietenii de la club și cu colegii de la școală. E singura ocazie în care se va putea juca cu toți la un loc. Nu vă puteți imagina ce haos e în mintea ei. Prietenii ei sunt atât de diferiți! Cum va putea găsi jocul care să placă tuturor?

Să înceapă petrecerea!

Deodată i-a venit ideea. Va ruga pe fiecare invitat să povestească ceva despre sine. Astfel, se vor cunoaște mai bine. Și-a dat seama însă că ea însăși știe foarte puțin despre fiecare. În primul rând verii ei, chiar dacă erau născuți în Anglia, aveau ambii părinți români. Unchiul și mătușa Alexandrei s-au mutat la Londra în speranța că vor putea avea o viață mai bună decât în România. La început, unchiul ei, Vasile, a fost un migrant ilegal și i-a fost foarte greu: muncea mult și câștiga puțin. Nu la fel a fost în cazul mătușii, care a ajuns în Anglia doar după ce a semnat un contract de muncă. Ulterior au rămas amândoi definitiv la Londra. Abia așteaptă să afle de la mătușa sa cum se joacă copiii în România. Cu siguranță ceilalți invitați vor avea povești chiar mai interesante. Andrzej vine din Polonia și străbunii săi au fost deportați în Uniunea Sovietică în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Kami are încă bunicii în India. Părinții ei au venit la studii în Anglia și au rămas aici. Cel mai nou prieten al Alexandrei, Alan, e un refugiat care a venit tocmai din Siria. El este un copil norocos fiindcă a reușit să supraviețuiască războiului.

Fiecare persoană dorește să trăiască mai bine. Pentru mulți oameni locul în care s-au născut nu le mai poate oferi un trai decent și de aceea ei caută alte locuri pentru a se dezvolta. Această deplasare a oamenilor dinspre zonele fără resurse înspre cele cu mai multe posibilități se numește migrația voluntară, este astăzi mai mult de când oricând un fenomen social general.

Migrația voluntară poate apărea în interiorul granițelor unei țări, fiind vorba de oamenii care pleacă dinspre mediul rural înspre cel urban sau dinspre regiuni sărace către regiuni mai bogate.

Migrația voluntară are și varianta sa transfrontalieră, în general dinspre țări mai puțin dezvoltate, unde veniturile, câștigurile sunt mici, înspre țări mai bogate, unde câștigurile pot fi mai mari. Cauzele migrației voluntare sunt diferite: economice, educaționale, medicale etc., aceasta putând fi permanentă, cum pare a fi cea a familiei Alexandrei, temporară sau pe o perioadă nedeterminată, adică în așteptarea de a pleca în alte părți ale lumii.

Migrația forțată, pe de altă parte, implică faptul că oamenii sunt obligați să își părăsească casa. Acestea sunt persoanele refugiate, cele aflate în exil sau cele deportate. În lume numărul lor este foarte mare. Un singur război regional, cel din Siria, a determinat migrația transfrontalieră a peste patru milioane de refugiați și dislocarea în interiorul Siriei a peste șapte milioane de persoane care au nevoie de ajutor.

Copii sirieni într-o tabără de refugiați din Turcia
(sursa: <https://voxeurop.eu/ro>)

Alexandra se întoarce de la școală. Chiar dacă afară e o zi extraordinar de frumoasă, fața sa nu mai reflectă bucuria inocentă a copilăriei. Peste tot, acasă, la știri, la școală, se vorbește despre o navă cu mulți refugiați, cu mulți copii printre ei, care erau gata să se înece în Marea Mediterană, dar au fost salvați în ultima clipă de Paza de coastă din Grecia.

Refugiați într-o barcă în Marea Mediterană
(sursa: www.unhcr.org/ro)

Aseară, cu ajutorul mamei, a căutat în internet informații despre cele întâmplate. A aflat că oamenii aceia sunt foarte săraci și extenuați și că vor fi trimiși într-o tabără de refugiați. Taberele de refugiați însă, în Turcia cât și în Grecia, sunt locuri în care viața e foarte grea. Sărăcia, lupta pentru supraviețuire, alergătura după hrană reprezintă viața de zi cu zi. Astfel de tabere se află și în Italia, Spania, Franța. Cea mai apropiată de Anglia era la Calais, unde mii și mii de oameni așteptau să intre în Marea Britanie. Până și pozele din aceste tabere sunt greu de văzut.

Tabăra de refugiați de la Calais
(sursa: www.aktual24.ro)

Zilele trec iar discuțiile din jurul Alexandrei par din ce în ce mai complicate. În căutare de răspunsuri concludente, Alexandra se așteaptă să audă vorbindu-se despre pâine, casă, sănătate, viață. Lumea din jur pare că ascunde ceva folosind adesea cuvinte prea dificile. I s-a vorbit despre refugiați, despre imigranți ilegali, despre faptul ei că nu au dreptul de a munci și de a locui în Europa, despre CEDO și altele. Dar nimeni nu a amintit faptul că ei sunt oameni.

„Articolul 1

Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unii față de altele în spiritul fraternității.

Articolul 3

Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale.

Articolul 13

1. Orice persoană are dreptul de a circula în mod liber și de a-și alege reședința în interiorul granițelor unui stat.
2. Orice persoană are dreptul de a părăsi orice țară, inclusiv a sa, și de a reveni în țara sa.

Articolul 15

1. Orice persoană are dreptul la o cetățenie.
2. Nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de cetățenia sa sau de dreptul de a-și schimba cetățenia.”

(Declarația Universală a Drepturilor Omului)

Steagul Organizației Națiunilor Unite

În urma celui de-al Doilea Război Mondial, în 1945 s-a înființat Organizația Națiunilor Unite cu rolul de a proteja pacea mondială și drepturile omului. Una dintre primele decizii ale ONU a fost „Declarația Universală a Drepturilor Omului”, adoptată la Paris în 10 decembrie 1948. În cadrul Declarației există mai multe articole care privesc în mod indirect drepturile migrantului.

Punerea sistematică în aplicare a prevederilor Declarației a fost o provocare, în multe situații acestea nefiind respectate, ea rămânând mai mult un ideal. În ceea ce privește migrația, prevederile nu au fost considerate suficient de explicite și nici aplicate în mod sistematic.

De aceea, în 1951 a intrat în vigoare „Convenția privind Statutul Refugiaților” (Convention Relating to the Status of Refugees) și în 2018 s-a votat Pactul „Global pentru Migrație”.

www.iom.int/global-compact-migration

drepturi fundamentale
set de norme juridice privind cetățeanul (omul) pe care statul sau autoritatea trebuie să le respecte și care privesc integritatea fizică și psihică a persoanei

Declarația Universală a Drepturilor Omului

cuprinde drepturile și libertățile fundamentale ale tuturor oamenilor. Acestea sunt drepturi civile, politice, economice, procedurale și sociale. Chiar dacă ea are statut universal, în multe situații este privită ca o serie de recomandări și pentru multe țări nu reprezintă obligativitate legislativă

CEDO (Convenția europeană a Drepturilor Omului)

elaborată de Consiliul Europei în 1953. Cuprinde drepturi fundamentale civile și politice ce au statut de obligativitate pentru țările semnatare

migrație forme de mobilitate (umană, biologică, fizică etc.) privite dintr-o perspectivă generală. Când e folosit cu privire la fenomene sociale se referă la deplasarea unor comunități mai mari sau mai mici dintr-o zonă geografică în alta. Folosit în biologie se referă la migrația florei sau a faunei. E folosit și în fizică (ex. migrația electronilor), ori în geologie (mișcarea unor resurse fluide ale subsolului, spre exemplu petrolul) etc.

imigrație, emigrație termeni utilizați doar cu privire la fenomene sociale. Țara de destinație prezintă fenomenul ca imigrație, în timp ce țara de origine îl prezintă ca emigrație. Astfel, o persoană este și emigrant și imigrant în același timp: un român stabilit în Italia este imigrant în țara în care ajunge, Italia și emigrant pentru țara de origine, România

Alexandra trăiește în Watford, un orașel din Nord-Vestul Londrei. Ei îi place să facă sport. Tenisul este sportul său favorit.

Azi nu e o zi ca toate celelalte, este supărată. În timpul unui meci, după un punct reușit, adversara sa i-a spus cu năduf: „migrant, go home! ”. Nu este supărată că a fost insultată, s-a mai întâmplat. Uneori, când pierde în fața ei, adversarii mai scapă printre dinți o vorbă urâtă. Dar o roade o întrebare: de ce e rău să fii migrant? A auzit la televizor și în discuțiile adulților despre „marele pericol reprezentat de migranți”.

Centrul orașului Watford, Anglia

Nu a înțeles ce a vrut să îi zică cealaltă jucătoare prin „du-te acasă!”. Pentru ea acasă este aici în Watford, pe strada Rudolf. Stă la doar două străzi depărtare de școală. Toți cei treisprezece ani i-a trăit aici. Aici s-a născut, aici a crescut. Este adevărat că mama sa vine din România. Mama ei a plecat acum 20 de ani din Dorohoi și s-a mutat în Anglia, unde l-a cunoscut pe tatăl său, cu care s-a căsătorit. Tatăl Alexandrei este britanic cu mamă englezoaică și cu tată scoțian.

Centrul Orașului Dorohoi, România

– Nu cred că sunt diferită de ceilalți, își spune ea. Cred doar că sunt mai bogată. Înțeleg și vorbesc o limbă pe care puțini o cunosc și pot să îmi vizitez bunii la casa lor de la Dorohoi. De asta îmi place așa de mult vacanța de vară!

Migrația este un fenomen firesc în evoluția omenirii. De la migrația lui Homo sapiens, la începuturile umanității, până la migrațiile economice și refugiații de astăzi, societatea a fost în permanență dinamică. De-a lungul timpului au existat masive mișcări de populație, bine organizate, cât și deplasări individuale sau în grup restrâns.

Aceste mișcări de populație au determinat redefiniri ale spațiului social, economic și cultural, ce au în egală măsură efecte pozitive și negative. În zilele noastre efectele migrației sunt în majoritate pozitive. Din punct de vedere economic mișcările de populație asigură o echilibrare a pieței forței de muncă, ajutând la dezvoltarea țărilor de imigrație. Pentru țările de emigrație scade presiunea șomajului, iar plusul de capital, prin banii trimiși acasă de migranți, ajută la echilibrarea economică a țării din care aceștia pleacă.

Cel mai important efect pozitiv este cel al schimburilor culturale. Fiecare comunitate are propria ei identitate culturală, iar prin interacțiunile dintre comunități ne putem cunoaște mai bine, putem să înțelegem valorile specifice fiecărei culturi. Aceasta este adevărata bogăție! Depinde de deschiderea fiecăruia dintre noi dacă poate sau nu să asimileze noutatea.

Migrația globală

Maro închis – noi centre de imigrație
Maro deschis – țările de emigrație
Bej – în general țări de imigrație

International Organization for Migration
(2017), *World Migration Report 2015*

Roxana strânge cu grijă documentele cu ambele mâini. După mulți ani, se întoarce la București să-și vadă mama și să-și reînnoiască pașaportul. I se pare totul schimbat, oamenii sunt serioși și grăbiți. La casierie, i se explică ce nu este în regulă și ce hârtie trebuie să mai aducă.

– Bini, atunci pot să vin mâini? spune ea, emoționată, fiindcă în două zile are biletul de întoarcere la Milano. Polițistul o privește zâmbind și îi răspunde, apăsând cuvintele:

– Da, mâine, și fără să mai stați la rând. Roxana se înroșește de emoție, își închide geanta și pleacă în grabă.

Pe drumul spre casă, vorbește la telefon cu mama, admirând din viteza tramvaiului orașul, încercând să recunoască cât mai multe edificii. La stația următoare, se urcă mai multă lume, printre care și un rom, care se așează pe bancheta din fața sa. Atunci pasagerii de alături se ridică, lăsându-l singur. Stațiile trec, dar nimeni nu se mai așează lângă el. Roxana se uită la mâinile sale îngrijite, la hainele simple dar curate, îi caută privirea dar bărbatul nu-și ia ochii din podea.

Roxana ar vrea să îl salute sau măcar să-i poată zâmbi. În el se vede pe sine, femeia străină și izolată care era ea în primii ani în Italia.

Dar tramvaiul se oprește. Este stația Roxanei, iar acolo coboară numai ea.

Familia Roxanei a migrat în anii 1970-1980 dintr-un mic oraș din județul Galați spre capitala României, din cauza crizei economice care lovea județele Moldovei, dar și pentru că București oferea, pe lângă locuri de muncă mai bine plătite, activități culturale, sportive, de studiu, la o scară foarte mare în comparație cu tot restul țării. Sistemul comunist era unul puternic centralist, toate energiile se subordonau nevoilor capitalei, iar întreg restul țării era numit „provincie”. Pronunțarea și intonația limbii române vorbite la București se bucurau de cel mai mare prestigiu pe când pronunțarea moldovenească sau ardelenescă erau considerate mărci ale sărăciei și ale lipsei de educație.

Mulți ani de folosire zilnică a dialectului milanez pe lângă limba italiană au făcut-o pe Roxana să uite a-și cenzura pronunțarea moldovenească în dialogul cu instituțiile, căci în Peninsula graiurile locale nu sunt deloc stigmatizate, ba chiar sunt motive de mândrie. Gradul de toleranță față de comportamentele sociale, inclusiv față de felul folosirii limbii, este mai mic la români decât la italieni, iar Roxana simte acest lucru pe pielea sa. Ea este ironizată de un reprezentant al administrației pentru fonetica moldovenească a cuvintelor „bine” (grai mold. „bini”) și „mâine” (grai mold. „mâini”) și prin urmare corectată.

Cetățeanul român de etnie romă din tramvai e un caz tipic de „țigan românizat”, adică un rom care a adoptat tipul de viață sedentar cu cele mai multe dintre caracteristicile sale: vestimentație, școlarizarea copiilor, renunțarea la unele meserii tradiționale etc. Cei mai mulți țigani romanizați nu se mai disting de celelalte etnii ce compun cetățenia română, însă cei care mai păstrează elemente de fizionomie romă ajung deseori să sufere o dublă discriminare: se regăsesc atât în afara comunității rome, care nu îi mai recunoaște drept „țigani adevărați”, cât și la marginea societății românești, care nu îi consideră „români adevărați”. Roxana vede cu alți ochi această problemă socială și în sens mai amplu culturală, acum, după ce a cunoscut atât migrația internă cât și migrația internațională.

Tiugan, M. (1985), *Integrarea socio-culturală a moldovenilor rezidenți în București*, ALIL, XXX, 1985, p. 33-42

Toma, S., Foszto, L. (2011), *Spectrum. Cercetări sociale despre romi*, ISPMN - Kriterion, Cluj-Napoca

migrație internă
mișcare de populație în interiorul unei granițe regionale, statale

sistem centralist
caracteristică specifică cu precădere regimurilor constructiviste, cu accente autoritare, precum și celor totalitare. Consecința este concentrarea puterii politice și administrative, a elitei intelectuale, a fluxurilor economice și a instituțiilor statului în orașul-capitală

grai moldovenesc
vorbre locală a locuitorilor din regiunea istorică Moldova din România; graiuri moldovenești se vorbesc și în Republica Moldova

fonetisme dialectale
mod de a pronunța cuvintele unei limbi standard în grai local; uneori aceste fonetisme țin de o fază mai veche a limbii standard

discriminare
(rasială, economică, politică etc.) negarea accesului la resurse, drepturi etc.

remigrația
efectuarea
unei noi
migrații, după
o perioadă
consistentă de
permanență
într-o primă
țară / regiune

**migrație
circulară**
deplasarea pe
perioade
scurte într-o
altă regiune
sau țară,
pentru munci
sezoniere sau
pentru alte
activități
economice de
scurtă durată

**transnațio-
nalism**
dynamizat de
globalizare,
urbanizare
este o
caracteristică
a
multicultural-
ismului în
care barierele
fizice și
imateriale
sunt resimțite
în măsura mai
redusă; cu
privire la
migranți,
menținerea și
reproducerea
în țara de
destinație a
stilurilor de
viață, a
trăsăturilor
lingvistice etc.
prin raportare
continuă la
modelele din
țara de origine
a migrației

Pe soțul ei l-a întâlnit la Milano, el este cel cu chef de schimbare țara, îi vine să plece odată la 5-6 ani. Pentru Monica nu e chiar așa. Călătoria din România până în Italia a marcat-o foarte mult. Mi-a povestit că pentru mult timp nu a vrut să meargă nicăieri; a stat în casă două luni și mai bine. Drumul fusese lung, cu frica de necunoscut și de viitor. Spre deosebire de vecinele sale, care în fiecare vară mergeau 3-4 luni la muncă în Spania, Monica a plecat să nu se mai întoarcă, supărată pe orașul său, pe părinți și într-un fel și pe sine. Cu timpul însă viața s-a schimbat în bine și multe lucruri din România acum le face cu plăcere, inclusiv ca să se laude față de colegii de muncă din Canterbury. Nu are timp să gândească, face ceva în grabă, ca să impresioneze, noroc cu magazinele românești unde găsești aproape orice, e adevărat că la un preț cam mare uneori.

Iar alte lucruri pe care și le amintește că le făcea mama le vede la bătrânii din zonele rurale de aici. Monica are o privire caldă, un pic severă uneori. Îmi repetă de câte ori a schimbat cheile de la casă fără să schimbe brelocul cu Cuvioasa Parascheva. E vorba de Iași, Milano, München, Canterbury. Marea Britanie este un loc potrivit, un loc bun pentru ei toți, și mai ales pentru cele două fete. Deocamdată.

Cătălin intră în casă și în câteva minute ne punem la masă. Vechiul meu prieten își face cruce și începe să vorbească cu poftă despre tot și despre toate, cu entuziasmul de altădată.

Atunci când persoanele, prin intermediul migrației, adaugă noi comportamente, idei, limbi, obiceiuri la cele existente, și în același timp continuă să participe, de departe, la viața comunității de origine, vorbim de transnaționalism.

Această dublă apartenență variază de la persoană la alta și se exprimă într-o mare varietate de grade, de la forme foarte apropiate de organizare, gândire și păstrare a obiceiurilor din țara de origine a migrației, până la forme superficiale de raportare la cultura de origine și la cei „lăsați” în urmă.

Majoritatea reprezentată de acest tip de migrant nu vrea să lase în urmă țara de unde a plecat, ci dorește să ia cu el lucruri, idei, obiecte ce îl reprezintă, ce îl motivează sau îl ajută, ori de câte ori re-migrază: Italia, Germania, Marea Britanie. Însă nu toți migranții transnaționali văd laturile identității în același fel: unii, chiar dacă apreciază pozitiv multe lucruri din țara de origine, odată ajunși în străinătate nu reproduc decât în manieră superficială obiceiurile vechi.

Vedem cum, de fapt, migrația este un mare laborator, care ne face să ne întrebăm despre noi înșine, despre origini, despre părinți dar și despre valorile prietenilor noștri, ale oamenilor din noua noastră țară. Și gazdele de azi ar putea fi gata de plecare mâine, în căutare de mai bine. Pentru noi toți, accesul la informații, la zboruri ieftine și la persoane din culturi compatibile cu a noastră, transformă continentul european într-un spațiu mult mai ușor de explorat decât era odată.

Laguerre, M.-S. (2017), *The Postdiaspora Condition. Crossborder Social Protection, Transnational Schooling, and Extraterritorial Human Security*, Palgrave Macmillan
La Barbera, M.-C. (2015), *Identity and Migration in Europe. Multidisciplinary Perspectives*, Springer

bibliografie

- Adăscăliței, V.** (2015), *Teatrul popular de Anul Nou din Moldova*, PIM, Iași
- Aioane, M.** (2005), *Formule de salut în limbile romanice*, în *Analele Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*. Secțiunea IIIe. Lingvistică, LI, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, p. 15-19
- Anghel Stănilă, E.** (2017), *Psihologia educației pe tot parcursul vieții*, For You, București
- Balirano, G., Guzzo, S.** (2019) (eds.), *Food Across Cultures. Linguistic Insights in Transcultural Tastes*, Springer
- Bartoli, L.** (2007), *Venir au monde. Les rites de l'enfantement sur les cinq continents*, Petite Bibliothèque Payot, Paris
- Bădăraș, D., Caproșu, I.** (1974), *Iașii vechilor zidiri. Până la 1821*, Junimea, Iași
- Bărbulescu, M.** (2008), *Mormântul princiar germanic de la Turda*, Tribuna, Cluj-Napoca
- Băltăc, A.** (2011), *Lumea rurală în provinciile Moesia Inferior și Thracia (secolele I-III p. Chr.)*, Renaissance, București
- Bătcă, M.** (2006), *Costumul popular românesc*, Centrul Național pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, București
- Bâzgu, E., Ursu, M.** (2009), *Arhitectura vernaculară în piatră*, Î.E.P. Știința, Chișinău
- Benea, D., Bona, P.** (1994), *Tibiscum*, Museion, București
- Blaga, L.** (1994), *Despre dor*, în *Spațiul mioritic*, în vol. *Trilogia culturii*, Humanitas, București
- Brill, T.** (2002), *Legende populare românești*, Litera, Chișinău
- Candrea, A.** (1999), *Folclorul medical român comparat*, Polirom, Iași
- Caragiu Marioțeanu, M. et alii** (1977), *Dialectologie română*, Editura Didactică și Pedagogică, București
- Caraman, P.** (1983), *Colindatul la români, slavi și la alte popoare*, Minerva, București
- Carey, T.** (2015), *Riscurile parentingului competitiv. Cum să-ți ajuți copilul să-și realizeze potențialul fără a-l suprasolicita*, Polirom, Iași
- Carpentier, J., Lebrun, F.** (2006), *Istoria Europei*, Humanitas, București
- Castiglioni, M., Riva, E., Inghilleri, P.** (2010), *Dispositivi transculturali per la cura degli adolescenti*, Franco Angeli, Milano
- Cepraga, D.-O., Renzi, L.** (2004), *Le nozze del sole. Canti vecchi e colinde romene*, Carocci, Roma
- Ciachir, N.** (1992), *Basarabia sub stăpânire țaristă, 1812-1917*, Editura Didactică și Pedagogică, București
- Cioran, E.** (2014), *Scrisori către cei de acasă*, Humanitas, București
- Ciubotaru, S.** (2005), *Folclorul medical din Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași
- Ciubotaru, S.** (2010), *Obiceiuri nupțiale din Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași
- Ciubotaru, S.** (2017), *Obiceiurile agrare din Moldova*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași
- Cocchiara, G.** (2004), *Istoria folcloristicii europene*, Saeculum I.O., București
- Cohal, A. L.** (2014), *Mutamenti nel romeno di immigrati in Italia*, Franco Angeli, Milano
- Colombo, E., Rebughini, P.** (2012), *Children of Immigrants in a Globalized World*, Palgrave, Basingstoke
- Comarovschi M., Gheorghe, D.** (1971), *Rasa Lipitan, după 50 de ani în Herghelia de la Sâmbăta de Jos*, Casa Agronomului, Hălchiu

- Comisia Europeană/EACEA/Eurydice**, (2017), *Date cheie privind educația lingvistică în școlile din Europa, Raport Eurydice*, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene
- Comișel, E.** (1982), *Folclorul copiilor*, Editura Muzicală, București
- Curcă, R.-G.** (2011), *The bilingual inscriptions of Moesia Inferior: the historiographic framework*, *Classica et Christiana* 6/1, p. 71-80, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași
- Czernetzky, G. et al.** (2015), *Lager Lyrik*, Schiller-Verlag, Sibiu
- Daicoviciu, C., Daicoviciu, H.** (1962), *Sarmizegetusa: cetățile și așezările dacice din Munții Orăștiei*, Meridiane, București
- Eliade, M.** (1991/1997), *Memorii*, vol. 1, 2, Humanitas, București
- Eliade, M.** (2006), *Jurnal portughez*, vol. 1, 2, Humanitas, București
- Enciclopedia limbii române** (2001), Univers Enciclopedic, București
- Ene, D.** (2010), „Conceptul de «echivalență» în traducerea îmbinărilor stabile de cuvinte din limbile engleză și română” în „*Philologica Jassyensia*”, vol. 6, nr. 2 (12), Alpha, București
- Fabini, H.** (1999), *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Monumenta und AKSL, Hermannstadt-Heidelberg
- Fabritius, H.** (2008), *Wer bist du?*, Editare proprie HOG, Heilbronn
- Farcaș, M.** (2008), *Graiul și etnografia satului Vad*, Baia Mare, Editura Universității de Nord
- Farcaș, M.** (2009), *Lexicul subdialectului maramureșean*, Dacia, Cluj-Napoca
- Farcaș, M.** (2012), *Aspecte de adaptabilitate lingvistică la românii din Italia*, Palenikova, J., Sitar-Tăut, D. (editori), în vol. „*Studia Romanica Bratislavensia*”, Bratislava, Editura Universității Comenius, p. 78-83
- Farcaș, M.** (2013), *Observații sociolingvistice asupra unor comunități de români din Franța*, în vol. „Cuvinte potrivite. Omagiu doamnei Maria Marin la aniversare”, (coord. Răuțu, D. Rezeanu, A., Zamfir, D.- M.), Editura Academiei Române, București, p. 210-214
- Feștilă, A.** (1972), *Monografia municipiului Baia Mare*, vol. I, Baia Mare, Întreprinderea Poligrafică Maramureș
- Field, C.** (2010), *Rites of Passage in Italy*, în „*Gastronomica: the journal of food and culture*”, University of California Press, Berkeley, vol.10, nr.1, p. 32–37
- Florea, S. M.** (2008), *Botanica populară română*, Vol. I, Mușatinii, Suceava
- Gavriliuc, A.** (2011), *Psihologie interculturală*, Polirom, Iași
- Georgescu, M.-A.** (2007), *Emigrarea forței de muncă feminine*, Editura Universității „Petru Maior”, Tg. Mureș
- Gheție, I., Mareș, Al.** (2001), *De când se scrie românește*, Univers Enciclopedic, București
- Ghinoiu, I.** (2003), *Sărbători și obiceiuri românești*, Elion, București
- Glodariu, I.** (1996), *Sarmizegetusa regia: capitala Daciei preromane*, Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
- Göllner, C.** (1987), *Im Kreislauf des Jahres*, Kriterion, București
- Granger, S., Meunier, F.** (2008), *Phraseology. An Interdisciplinary Perspective*, Benjamins, Amsterdam/Philadelphia
- Gregor, D.** (2018), *A journey through the Lipizzan stud farms of Europe*, Gregor House, Praga
- Grumeza, L.** (2014), *Sarmatian Cemeteries from Banat (Late 1st – Early 5th Centuries AD)*, Mega, Cluj-Napoca
- Gündisch, K.** (1998), *Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen*, Langen Müller, Bonn

Hambye, P., Francard, M. (2004), *Le français dans la Communauté Wallonie-Bruxelles. Une variété en voie d'autonomisation?*, în „Journal of French Language”, CUP, Cambridge

Harhoiu, R. (1998), *Die frühe Völkerwanderungszeit in Rumänien*, Editura Enciclopedică, București

Hulubaș, A. (2012), *Obiceiurile de naștere în Moldova. Tipologie și corpus de texte*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași

Hulubaș, A. (2014), *Credințe despre naștere în contextul urban din Moldova. Memoria tradițională*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași

INS (2014), *Statisticile curente pe demografie ale Institutului Național de Statistică pentru anul 2014*, Direcția de Editare a Publicațiilor Statistice

International Organization for Migration (2017), *World Migration Report 2015*

Jarnik, I.-U., Bârseanu, A. (1985), *Doine și strigături din Ardeal*, Librăria Ciurcu, Brașov

Jieanu, I. (2015), *Interferențe lingvistice româno-spaniole*, Lumen, Iași

Klusch, H. (2017) *Contribuții la cercetarea obiceiului «Lolele din Agnita»*, Honterus, Sibiu

La Barbera, M.-C. (2015), *Identity and Migration in Europe. Multidisciplinary Perspectives*, Springer

Laguerre, M.-S. (2017), *The Postdiaspora Condition. Crossborder Social Protection, Transnational Schooling, and Extraterritorial Human Security*, Palgrave Macmillan

Luca, C., Foca, L., Gulei, A.-S., Brebuleț, S.-D. (2013), *The Remigration of Romanian Children*, Alternative Sociale, Iași

Lupașcu, M. (2013), *Categorii și instrumente muzicale pastorale în cultura carpatică*, Muzeului Național al Literaturii Române, București

Macrea, D. (1982), *Probleme ale structurii și evoluției limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București

Marian, S. F. (1995), *Nașterea la români. Studiu etnografic*, Grai și Suflet – Cultura Națională, București

Marian, S. F. (1995), *Nunta la români*, Grai și Suflet – Cultura Națională, București

Mihăilescu, V. (2003), *Vecini și vecinătăți în Transilvania*, Paidea, București

Munteanu, E. (2005), *Introducere în lingvistică*, Polirom, Iași

Nastasă, L. (2006), *Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate (1864-1944)*, Limes, Cluj-Napoca

Niculescu, A. (2003), *Individualitatea limbii române între limbile romanice*, Clusium, Cluj-Napoca

Niculiță-Voronca, E. (1998), *Datinele și credințele poporului român*, vol. I și II, Polirom, Iași și (2008), Saeculum Vizual, București

Niedermaier, B. (2009), *Erinnerungen*, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

Ninyoles i Monllor, R.-L. (1969), *Conflicte lingüístic valencià*, Eliseu Climent, Valencia

Noica, C. (1996), *Introducere la dor*, în vol. *Cuvânt împreună despre rostirea românească*, Humanitas, București

Olariu, F.-T. (2017), *Variație și varietăți în limba română. Studii de dialectologie și sociolingvistică*, Institutul European, Iași

Olaru, L. (2015), *Proverbe, strigături și ghicitori*, Prestige, București

Olaru-Cemîrtan, V. (2013), *Deportările din Basarabia, 1940-1941, 1944-1956*, Pontos, Chișinău

Paschia, Gh. (1973), *Dicționar al buneii-cuviințe*, Albatros, București

- Pop, I.-A., Năgler, T.** (2003), *Istoria Transilvaniei, vol. I. (până la 1541)*, Centrul de Studii Transilvane, Cluj
- Pumnea, L., Petrișor, P.** (2016), *(Re)amintiri: Oltenia pentru Moldova. Foametea din 1946-1947*, Antheo, Craiova
- Rados, L.** (2019), *Bursieri români la Universitatea din Torino în anii 1860'. Apropiere neolatină sau oportunitate academică?*, în *Migrații, politici de stat și identități culturale în spațiul românesc și european* (coord. Victor Spinei), vol. I, *Ipostaze istorice ale mișcărilor de populație și modele identitare etnolingvistice actuale* (ed. Solomon, F. Cohal, A., Rados, L.), București, Editura Academiei Române, p. 211-240
- Rayna, S.** (2015), *Lire en chantant, des albums, de comptines*, Érès, Toulouse
- Roșca, K., Ștefan, C.** (2008), *Repere cultural-istorice ale civilizației multiculturale transilvane. Valea Hârtibaciului*, Astra Museum, Sibiu
- Rus, C., Neștian-Sandu, O., Bajka, O.** (2007), *Ghid de educație interculturală*, Institutul Intercultural, Timișoara
- Sala, M.** (1997), *Limbi în contact*, Editura Enciclopedică, București
- Sala, M.** (1998), *De la latină la română*, Univers Enciclopedic, București
- Saramandu, N., Nevaci M.** (2019), *Multilingvism și limbi minoritare în România*, Editura Academiei Române, București
- Schmidt, U.** (2014), *Basarabia. Coloniștii germani de la Marea Neagră*, Cartier, Chișinău
- Schunn, W.** (1926), *Die Nachbarschaften der Deutschen in Rumänien*, Krafft & Drotleff, Sibiu
- Stere, C.** (2006), *În peajma revoluției*, 2 vol., Litera, Chișinău
- Stoica, G., Pop, M.** (1984), *Zona etnografică Lăpuș*, Editura Sport-Turism, București
- Suceveanu, Al.** (1977), *Viața economică în Dobrogea romană, secolele I-III e.n.*, Editura Academiei, București
- Teodorescu, G.-D.** (1982), *Poezii populare române*, Minerva, București
- Tiugan, M.** (1985), *Integrarea socio-culturală a moldovenilor rezidenți în București*, ALIL, XXX, 1985, p. 33-42
- Tognetti, M.** (2016), *Donne e processi migratori tra continuità e cambiamento*, Paradoxa, 3, p. 105-124
- Toma, S., Foszto, L.** (2011), *Spectrum. Cercetări sociale despre romi*, ISPMN - Kriterion, Cluj-Napoca
- Tomescu, D.** (2001), *Numele de persoană la români. Perspectivă istorică*, Univers Enciclopedic, București
- Tratat de dialectologie românească** (1984), Scrisul Românesc, Craiova
- Venturini, A.** (2017), *Immigrant Assimilation in the Labour Market: What Is Missing in Economic Literature*, in Weinari, A., Unterreiner, A., Fargues, P. (editori), *Migrant Integration Between Homeland and Host Society, vol. 1*, Springer, p. 21-42
- Vuia, R.** (1964), *Tipuri de păstorit la români (sec. XIX – începutul sec. XX)*, Editura Academiei Române, București
- Vulcănescu, R.** (1970), *Măștile populare*, Editura Științifică, București

www.ilr.ro/lccr

<https://miro.acadiasi.ro>

www.deportari.md

www.proetnica.ro/index.php/ro

<https://voxeurop.eu/ro>

www.iom.int/global-compact-migration

Prefața.....p. i-viii

Secțiunea Etnologie	Titlul	Nivelul	Pag.
Adina Hulubaș	semne din naștere	preșcolar-primar	1
Adina Hulubaș	fir roșu, de deochi	preșcolar-primar	2
Adina Hulubaș	scăldușca	primar-gimnaziu	3
Adina Hulubaș	luatul din păr	primar-gimnaziu	4
Adina Hulubaș	nunta	primar-gimnaziu	5
Adina Hulubaș	colacii de nuntă	primar-gimnaziu	6
Adina Hulubaș	casă de piatră!	preșcolar-primar	7
Adina Hulubaș	mărțișorul	preșcolar-primar	8
Ioana Repciuc	numărători	preșcolar-primar	9
Ioana Repciuc	colindele creștine	primar-gimnaziu	10
Ioana Repciuc	colindele precreștine	primar-gimnaziu	11
Ioana Repciuc	jocurile cu măști	primar-gimnaziu	12
Ana Daniela Farcaș	busuiocul	primar-gimnaziu	13
Ana Daniela Farcaș	ouăle de Paște	primar-gimnaziu	14
Ioana Repciuc	caii	gimnaziu-liceu	15
Ioana Repciuc	dorul	gimnaziu-liceu	16
Ana Daniela Farcaș	ziceri	gimnaziu-liceu	17
Ramona Besoiu	lolele	primar-gimnaziu	18
Hannelore Baier	Maifest	primar-gimnaziu	19
Sorin Radu	vecinătățile	primar-gimnaziu	20
Ioan Marian Țiplic	fire nevăzute	gimnaziu-liceu	21
Ioana Repciuc	...de basm	gimnaziu-liceu	22
Ioana Repciuc	balauri, zmei, dragoni	gimnaziu-liceu	23
Ioana Repciuc	ecologia, cândva	gimnaziu-liceu	24
Secțiunea Istorie – Arheologie	Titlul	Nivelul	Pag.
Lavinia Grumeza	mesajul lui Themhes	primar-gimnaziu	25
Lavinia Grumeza	mesaj de la Franziska	primar-gimnaziu	26
Lavinia Grumeza	Sarmizegetusa Regia	gimnaziu-liceu	27
Leonidas Rados	migrația studentescă	gimnaziu-liceu	28
Leonidas Rados	studenți la Torino	gimnaziu-liceu	29
Flavius Viaceslav Solomon	trei amici la Stuttgart	primar-gimnaziu	30
Alexander Rubel, Roxana Gabriela Curcă	Zeilor Mani	gimnaziu-liceu	31
Flavius Viaceslav Solomon	deportări în Siberia (I)	gimnaziu-liceu	32
Flavius Viaceslav Solomon	deportări în Siberia (II)	gimnaziu-liceu	33
Dorin Dobrinu	Trenul foamei	gimnaziu-liceu	34
Flavius Viaceslav Solomon	minorități la Iași	gimnaziu-liceu	35
Andrei Cușco	minorități în Republica Moldova	primar-gimnaziu	36
Andrei Cușco	exilul	gimnaziu-liceu	37
Andrei Cușco	refugiații	gimnaziu-liceu	38
Sorin Radu	bunicul Brittei	gimnaziu-liceu	39
Ioan Marian Țiplic	ziduri înalte	primar-gimnaziu	40

Secțiunea Filologie	Titlul	Nivelul	Pag.
Veronica Olariu	de acasă...	primar-gimnaziu	41
Ioan Mircea Farcaș	în casă...	primar-gimnaziu	42
Alexandru L. Cohal	rude, familii, uniuni	primar-gimnaziu	43
Florin Teodor Olariu	să dăm un nume...	gimnaziu-liceu	44
Veronica Olariu	în haine vechi...	gimnaziu-liceu	45
Florin Teodor Olariu	atât de diferiți!	gimnaziu-liceu	46
Ioan Mircea Farcaș	...din aceeași sursă	gimnaziu-liceu	47
Ioan Mircea Farcaș	floarea-soarelui	gimnaziu-liceu	48
Florin Teodor Olariu	pagini de jurnal	gimnaziu-liceu	49
Ramona Besoiu	uite cine cu cine vorbește	primar-gimnaziu	50
Dorina Apostol	...în pauza mare	gimnaziu-liceu	51
Oana Topală	rădăcini comune	primar-gimnaziu	52
Oana Topală	acești bilingvi de aplaudat	primar-gimnaziu	53
Mihaela Horumbete	în limba maternă	primar-gimnaziu	54
Oana Topală	în mai multe limbi	gimnaziu-liceu	55
Mihaela Horumbete	din clasă...	primar-gimnaziu	56
Mihaela Horumbete	...acasă	gimnaziu-liceu	57
Secțiunea Sociologie – Antropologie	Titlul	Nivelul	Pag.
Mariana Paliev	de la o țară la alta	primar-gimnaziu	59
Hannelore Baier	când ești minoritar	primar-gimnaziu	60
Mariana Paliev, Alexandru L. Cohal	muncă și studiu	gimnaziu-liceu	61
Mariana Paliev	migrația feminină	gimnaziu-liceu	62
Alexandru L. Cohal	orfanii albi	gimnaziu-liceu	63
Lucian Eduard Condruț, Alexandru L. Cohal	notele cele mai bune	gimnaziu-liceu	64
Alexandru L. Cohal	din nou acasă	gimnaziu-liceu	65
Alexandru L. Cohal	fără de acasă	gimnaziu-liceu	66
Dan Gabriel Sîmbotin	lumea este casa mea	gimnaziu-liceu	67
Ramona Besoiu	făcut în casă	primar-gimnaziu	68
Dan Gabriel Sîmbotin	fel de fel de bucate	gimnaziu-liceu	69
Dan Gabriel Sîmbotin	plecări	gimnaziu-liceu	70
Dan Gabriel Sîmbotin	sosiri	gimnaziu-liceu	71
Dan Gabriel Sîmbotin	la tine acasă!	gimnaziu-liceu	72
Alexandru L. Cohal	vorba de-acasă	gimnaziu-liceu	73
Alexandru L. Cohal	casa	gimnaziu-liceu	74

Bibliografia.....p.75-78

Modelele grafice ale unităților

Titlu	Nivel	Nivel	Glosar

Glosar	Nivel	Nivel	Titlu

Titlu	Nivel	Nivel	Glosar

Glosar	Nivel	Nivel	Titlu

Titlu	Nivel	Nivel	Glosar

Glosar	Nivel	Nivel	Titlu

Titlu	Nivel	Nivel	Glosar

Glosar	Nivel	Nivel	Titlu

Titlu	Nivel	Nivel	Glosar

Glosar	Nivel	Nivel	Titlu

Titlu	Nivel	Nivel	Glosar

Glosar	Nivel	Nivel	Titlu

Titlu	Nivel	Nivel	Glosar

Glosar	Nivel	Nivel	Titlu